

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT

**ŠPORTNIKI, ŠPORTNE ZVEZDE IN
DRUŽBA**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij
Športno treniranje

Mentor: Dr. Mojca Doupona Topič

Ljubljana, marec 2007

Avtor: Tomaž Žust

IZVLEČEK

V svoji diplomski nalogi sem obravnaval probleme in težave športnikov, ki se v želji po dosežkih poslužujejo različnih, včasih tudi marginalnih sredstev. Želel sem pokazati nagibe in vzroke, ki jih pripeljejo do tega, da na koncu posežejo po prepovedanih sredstvih. Želel sem pokazati, da so tudi oni na koncu koncev samo ljudje, ki si želijo največ – a so zato tudi pripravljeni tvegati največ, kar imajo – svoje zdravje in življenje.

Diplomsko nalogo sem razdelil na več sklopov.

V teoretičnem delu sem v poglavjih Politika in politični sistemi, Mediji, Moderna družba, tržno gospodarstvo in komercializacija, Športnik in športna ekipa, Trenerji, zdravniki, uprave klubov, želel prikazati dejavnike, okoliščine in vzroke, ki lahko pripeljejo športnika do tega, da izbere prepovedano pot ali pa ga nanjo usmeri nekdo drug.

V poglavju Športne zvezde sem navedel nekatere značilnosti tistih redkih posameznikov, ki jih zaradi njihove izjemnosti uvrščamo med zvezde določenega športa ter dodal dva primera, s katerima sem želel prikazati kakšen je lahko vpliv posameznika na nacijo.

V poglavju o dopingu sem na kratko opisal zgodovino prepovedanih sredstev. Dodal sem nekaj dejstev o njihovi uporabi in seznam tistih prepovedanih sredstev, ki jih športniki najpogosteje uporabljajo, s kratkimi opisi njihovih značilnosti.

V poglavju Bolečina in športne poškodbe sem se osredotočil predvsem na načine zdravljenja in posebnosti pri odpravljanju bolečine v športu. Prikazati sem želel, katere stranpoti lahko uberejo športniki in ljudje, ki skrbijo za njih.

V poglavju Nasilje v športu in agresivnost sem opredelil nasilje, ki se pojavlja v športu in podal nekaj primerov takega nasilja. Želel sem prikazati predvsem nasilje, ki se pojavlja v vrhunskem športu in njegovo povezanost z agresivnostjo.

V Empiričnem delu naloge sem raziskoval vpliv prepovedanih sredstev na športnike kot osebnosti ter njihov odnos do teh sredstev. Zanimalo me je, kaj vse so športniki pripravljeni narediti za to, da bi bili uspešni, da bi dosegli dober rezultat, da bi postali slavni. Na koncu sem želel odkriti povezavo med mediji, športniki in prepovedanimi sredstvi.

Anketiranci so se strinjali, da bi jim afera z dopingom uničila kariero oz. jim zaprla vrata za delovanje v športu po koncu kariere.

Ugotovil sem, da bi bili športniki za zmago pripravljeni poseči po nedovoljenih sredstvih.

Športniki, ki sem jih anketiral, se niso strinjali s trditvijo, da vršijo mediji največji pritisk na športnike ter jih s tem, da neprestano poudarjajo pomen uspeha in zmage, silijo k uporabi nedovoljenih sredstev.

KAZALO

1 UVOD	5
2 TEORETIČNI DEL	6
2.1 POLITIKA, POLITIČNI SISTEMI	6
2.1.1 VPLETENOST DRŽAVNIH ORGANOV	7
2.2 MEDIJI.....	9
2.2.1 VLOGA TV, RADIA, ČASOPISOV	9
2.3 MODERNA DRUŽBA, TRŽNO GOSPODARSTVO, KOMERCIALIZACIJA	17
2.3.1 KOMERCIALIZACIJA ŠPORTA	17
2.3.2 KOMERCIALIZACIJA V VRHUNSKEM ŠPORTU	17
2.3.3 DENAR- ATLANTE VLADAR	19
2.3.4 KORENINE POSLA V ŠPORTU	22
2.4 ŠPORTNIK IN ŠPORTNA EKIPA	27
2.5 TRENERJI, ZDRAVNIKI, UPRAVE KLUBOV	30
2.6 ŠPORTNE ZVEZDE	33
2.6.1 ŠPORT – MONARH SPONZORSKEGA TRGA	36
2.7 DOPING	40
2.7.1 ZGODOVINA DOPINGA	40
2.7.2 VZROKI ZA UPORABO DOPINGA	41
2.7.3 RAZLOGI ZA PREPOVED DOPINGA	43
2.7.4 KONTROLE DOPINGA	44
2.7.5 IZOGIBANJE DOPING TESTU	45
2.7.6 NAJBOLJ RAZŠIRJENA UPORABA DOPINGA (DOSJE X).....	46
2.7.7 PREZGODNJA SMRT KEMIČNIH ŠAMPIONOV	48
2.7.8 NEKATERA PREPOVEDANA SREDSTVA	50
2.8 BOLEČINA IN ŠPORTNE POŠKODBE.....	57
2.8.1 NAČINI ZDRAVLJENJA BOLEČINE	57
2.8.2 FARMAKOLOŠKE METODE ZDRAVLJENJA BOLEČIN	57
2.8.3 VZROKI BOLEČINE V ŠPORTU	58
2.8.4 AKUTNE ŠPORTNE POŠKODBE	58
2.8.5 KRONIČNE ŠPORTNE POŠKODBE – OKVARE	59
2.8.6 BOLEZNI IN NOTRANJE POŠKODBE	59
2.8.7 SPECIFIČNOSTI ZDRAVLJENJA BOLEČINE V ŠPORTU	61
2.8.8 NAČINI ZDRAVLJENJA BOLEČINE V ŠPORTU	61
2.8.9 VZROKI ZA JEMANJE NARKOTIKOV V ŠPORTU	62
2.9 NASILJE V ŠPORTU IN AGRESIVNOST	65
2.9.1 NASILJE	65
2.9.2 MEDNARODNA DEKLARACIJA FAIR PLAYA	66
2.9.3 VRHUNSKI ŠPORT	67
2.9.4 AGRESIVNOST V ŠPORTU	70
2.9.5 NASILJE KOT POSLEDICA AGRESIVNOSTI V ŠPORTU	72
3 EMPIRIČNI DEL	73
3.1 PROBLEM	73
3.2 CILJI RAZISKAVE	73
3.3 HIPOTEZE	73
3.4 METODE DELA	74
3.4.1 VZOREC MERJENCEV	74
3.4.2 MERSKI INŠTRUMENTARIJ	74
3.4.3 VZOREC SPREMENLJIVK	75
3.4.4 METODE OBDELAVE PODATKOV	75

4 REZULTATI	76
4.1 NEODVISNE SPREMENLJIVKE	76
4.2 ODNOS DO PREPOVEDANIH SREDSTEV	77
5 RAZPRAVA	86
6 ZAKLJUČEK	98
7 LITERATURA	100

1 UVOD

Šport pomeni danes natančno načrtovanje in izvajanje treninga, spremljanje njegovih učinkov, vrednotenje le-teh. Pomeni popolno predanost atletskim stezam, bazenom, treningom na snegu, ledenim ploskvam in dirkališčem. Šport pomeni nenehno odrekanje, odrekanje takšnim stvarim, ki so za nas, ki se ne ukvarjamo s športom, povsem samoumevne. Športniki morajo za uspeh svoje življenje popolnoma posvetiti športu in svoji disciplini. A tudi če naredijo vse to, jim nihče ne more jamčiti, da bo uspeh tudi res prišel.

Kje so časi, ko je lahko zmagoval tisti, ki je bil dovolj talentiran in je pred odhodom na tekmovanje opravil nekaj treningov? Danes za športniki stojijo veliki strokovni teami in močni sponzorji, ki jim omogočajo, da se lahko kar najbolje pripravijo na tekmovanje. A ti zahtevajo od športnika zmago. Ne glede na ceno.

Športniki so danes med seboj izenačeni, kot še nikoli poprej. Vsak, ki si zna in zmore pridobiti najmanjšo prednost, je naredil veliko na poti do uspeha. Športniki si tako pomagajo na različne načine. Nekateri so dovoljeni, drugi spet ne. Velikokrat športniki v želji, da bi se izenačili s tekmeci ali celo pridobili malenkostno prednost, posežejo po prepovedanih sredstvih, saj jim ta zagotavljajo zanesljivo izboljšanje njihovih sposobnosti in s tem povečajo možnosti za uspeh, ki edini prinaša nove pogodbe s sponzorji, velike nagrade na tekmovanjih, dokaj visoke štartnine.

Poudariti želim, da ni bil moj namen napisati zgolj še eno diplomsko nalogo, ki bi bila posvečena največji nevarnosti sodobnega športa – dopingu, oz. prepovedanim sredstvom, ampak želim čim širše predstaviti današnjo problematiko športa in nagibe, ki ženejo športnike, da posežejo po njem. Res pa je, da se na koncu koncev dopingu ne morem izogniti, če govorimo o zlorabah v vrhunskem športu.

Moj cilj je, da bi prikazal vzroke, ki napeljejo športnika, da poseže po prepovedanih sredstvih, ki mu sicer omogočijo boljše dosežke, a pri tem največkrat nevarno ogrozijo njegovo zdravje.

V diplomski nalogi želim pokazati, da športnik največkrat ni sam kriv, da poseže po prepovedanih sredstvih, pa čeprav se za to zavestno odloči. V to ga posredno ali neposredno silijo še mnogi drugi dejavniki. Še zdaleč ni res, da so samo športniki krivi za vse nečednosti, ki se dogajajo v športu. Drži, da skoraj nič ne poteka brez njihovega privoljenja, a za njimi in njihovimi zgodbami stojijo še drugi, včasih prave ekipe, ki jim pomagajo uresničiti njihov sen. V svoji diplomski nalogi bi želel pokazati, da doping ni cilj športnikov, ampak le sredstvo, s katerim si pomagajo, da bi dosegli, kar od njih pričakujejo, pravzaprav zahtevajo njihovi pokrovitelji, mediji, trenerji, gledalci...

Nikakor ni moj namen podajati kakšne sodbe o športnikih in jih obtoževati. Želim si predstaviti problem današnjega športa, predvsem pa športnikov, iz več zornih kotov in pokazati, zakaj se nekateri od njih odločijo za prepovedano pot.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Politika, politični sistemi

Že dolgo je jasno, da športna tekmovanja ne pomenijo samo premagovanje ljudi, ampak tudi držav in družbeno-političnih sistemov. Posebej je bila ta trditev aktualna za časa hladne vojne, ko smo poznali blokovsko razdelitev sveta, t.i. Vzhodni blok, na čelu s Sovjetsko zvezo in Zahodni blok, na čelu z ZDA. Oba bloka sta se želela dokazati na vseh področjih človekovega udejstvovanja. Poznamo vesoljsko tekmo, kamor sta obe vodilni državi, SZ in ZDA, vlagali ogromne vsote denarja, tekmo v oboroževanju..., nepomembna pa ni bila niti športna plat. Vodilni politiki so hitro uvideli, da lahko zaostanek za nasprotnikom na drugih področjih odlično prikrijejo in nadomestijo z zmagami na športnih terenih, s povečevanjem svojih športnih junakov kot sinonimov za državo, od koder prihaja šampion, pa utišajo glasne množice. Danes predstavlja tak primer Kuba s predsednikom Fidelom Castrom na čelu.

V veliki želji za zmago kot znamenjem prestiža svoje države in dokazovanjem uspešnosti političnega sistema, od koder so športniki izhajali, so posegali po dovoljenih in nedovoljenih sredstvih, na koncu pa prestopili skoraj vse etične meje.

Javna skrivnost je, da so za športnimi rekorderji stale velike skupine strokovnjakov, ki so jim skupaj z raznimi farmacevtskimi podjetji omogočale velike uspehe, ne glede na to, iz katerega dela sveta je prihajal športnik. Ni pomembno, ali se je takšna "proizvodnja" pričela v Sovjetski zvezi ali v ZDA, jasno je, da je serijska postala v nekdanji Nemški demokratični republiki, ki je dolgo časa veljala za športno velesilo. Posebno je bilo to izraženo v plavanju, atletiki in gimnastiki. Zakaj so bili športniki iz nekdanje NDR skoraj brez izjem precej bolj uspešni v individualnih športih? Zakaj ne v moštvenih športih in športnih igrah? Zato, ker je vlada v NDR ocenila, da se vlaganje v t.i. moštvene športe ne splača, ker je potrebno vložiti precej več sredstev in truda za osvojitve ene olimpijske medalje, ki po nekaterih ocenah (primer Edwina Mosesa, tekača na 400 m preko ovir, ZDA), stane okoli pol milijona dolarjev. Bolj se splača vlagati v enega športnika, kot pa v skupino najmanj dvajsetih, ki sestavljajo eno moštvo (Stojković, 1989).

To je bilo zapisano leta 1989. Danes so moštva še mnogo številčnejša, kar pomeni posledično še mnogo več sredstev...

Nastope športnikov v glavnem plačajo države, zato te od njih pričakujejo, da bodo poskrbeli za uveljavitev svoje domovine. Tako so se Ol sprevrgle v tekmovanje med državami za število medalj. Športni uspehi so merilo za politične. ZDA naj bi svojo premoč dokazovale tudi v športu (v Atlanti so bile s 101 kolajno prepričljivo na prvem mestu - drugouvrščena Rusija jih je zbrala 63), na italijanski državni TV smo lahko slišali, da je Italija v Atlanti s kopico medalj (13 zlatih, 10 srebrnih in 12 bronastih, skupaj torej 35) dokazala, da tudi v športu sodi med sedem najrazvitejših držav. Po drugi strani pa naj bi bil slabši nastop britanskih športnikov (osvojili so zanje skromnih 15 odličij: 1 zlato, 8 srebrnih in 6 bronastih) še en dokaz za splošno krizo v državi. Kuba, na primer, je v Atlanti osvojila kar 25 kolajn (9 zlatih, 8 srebrnih in 8 bronastih) in je v šport ogromno vložila. Očitno v želji, da bi nekako uveljavila svoj preživel socializem (Pihlar, 1996).

2.1.1 VPLETENOST DRŽAVNIH ORGANOV

Za primer naj navedem, da je vlada bivše Nemške Demokratične Republike (NDR) sistematično uporabljala poleg drugih sredstev predvsem androgene steroide, da bi športnikom omogočila doseganje čim boljših rezultatov. V medicini in farmaciji so dopuščali doktorate in raziskovalne naloge na temo dopinga. Vse pa je ostalo državna skrivnost, saj so bili zdravniki, farmacevti ter ostali strokovni sodelavci uslužbenci ministrstva za državno varnost (STASI).

Načrtno so dopingirali več tisoč vrhunskih športnikov z androgenimi steroidi in opazovali, v kolikšni meri so se povečale njihove sposobnosti, hkrati pa so opazovali stranske učinke teh sredstev. Leta 1974 so na Evropskem prvenstvu v atletiki v Rimu uvedli analizo urina in tako se je bila tudi NDR prisiljena vključiti v antidopinško kampanjo; vendar so se v Nemčiji pojavile težave, saj so morali sedaj doping prikrivati in se hkrati zavzemati proti njemu. Z združitvijo obeh Nemčij so prišli na dan dokumenti o zlorabi prepovedanih substanc. Z večjimi ali manjšimi izjemami so uporabljali prepovedana sredstva v domala celotnem vzhodnem bloku.

Država je neka institucija, katere naloga je preprečevati korupcijo, goljufije ter državljanom dajati red. Njen cilj ne sme biti spodbujanje nelegalnih in prepovedanih dejanj, poseganje v integriteto posameznika in njegovo uničevanje, kakor so to počeli v zgornjem primeru. Tako je ozko usmerjena miselnost bivše NDR in vzhodnega bloka prispevala zelo velik del k uničevanju ideala v športu in k temu spodbudila tudi druge države. Ravno državni organi bi morali biti tisti, ki bi se trudili po svojih najboljših močeh, da bi izkoreninili, kar je nešportnega v športu, ne pa še prispevali k njemu (Vrhovšek, 2003).

Odlična romunska tekmovalka v gimnastiki, Nadia Comaneci, je imela samo 8 let, ko so jo odtrgali od staršev in jo odpeljali v vadbeni center z namenom in ukazom, da se posveti športu. V centru sta jo, kot najbolj talentirano, pričakala Marta in Bella Karoly. Nekdanji metalec kladiva, potem pa športni trener, je uspel, da je v samo šestih letih iz male Nadie naredil vrhunsko svetovno gimnastičarko: prvič je opozorila nase z enajstimi leti in pol na tekmovanju v NDR, kjer je osvojila štiri medalje. Na OI ni imela pravice nastopiti, ker še ni dopolnila 14 let. Gimnastični strokovnjaki ocenjujejo, da bi bila v primeru, da bi smela odpotovati na OI v München leta 1972, na njih najboljša, tako kot štiri leta kasneje v Montrealu, ko je šokirala svet s svojimi nastopi. Najbolj »sumljiva« športnica na OI v Moskvi je bila prav Nadia Comaneci, ki se je v štirih letih iz drobne deklice, visoke pičlega 1,42 metra, razvila v močno dekle, visoko 163 centimetrov. Romuni se niso odzvali na namige, dopinški testi pa prav tako ne (Stojković, 1989).

Veliko športnikov, za katere se je vedelo, da uporabljajo nedovoljena poživila, je življenje končalo s samomorom. V preveliki želji za zmago kot znamenjem prestiža so posegali po stimulansih vseh vrst, dovoljenih in nedovoljenih. Če vemo, da danes na svetu ni več proizvajalca zdravil, ki v svoj program ne bi vključil tudi stimulansov, postane podatek, da je število nedovoljenih doping sredstev že zdavnaj preseгло število 300, lažje razumljiv. Poleg ekonomskega ne bi smeli zanemariti niti vojaškega vidika, še posebej ker vemo, da so priprave vrhunskih športnikov in pilotov nadzvočnih letal, na

primer, v mnogočem enake. Pri tem da so vrhunski športniki v zadnjih tridesetih letih pogosto služili kot poskusni zajčki za eksperimente (Stojković, 1989).

Ameriški strokovnjaki niso skrivali zavisti, ker je sovjetskim znanstvenikom uspelo priti do idealnih psiholoških profilov za posamezne športe, pri moštvenih tudi za posamezna igralna mesta v ekipi. Kot pravijo, je v ZSSR obstajala prava banka psihogramov športnikov, ki pa je bila seveda državna tajnost (Stojković, 1989).

Znani so primeri, ko so že male otroke odtrgali od staršev in jih prepeljali v vadbene centre, kjer so, prikrajšani za lepote otroštva in oropani družinske toplote, vsak dan opravljali treninge, primerne za odrasle vrhunske športnike, pod nadzorom strogih vzgojiteljev. Danes pedagogi opozarjajo, da otroci ne razumejo, da so podvrženi velikim naporom v želji, da bi dosegli vrhunski športni rezultat. Ali to pomeni, da se v imenu "višjih ciljev" otroke namerno spreminja v "športne janičarje"?

Primer sovjetske gimnastičarke Jelene Muhine, svetovne prvakinja iz leta 1977, ki je trenirala po 12 ur na dan vse od malih nog, je eden najbolj surovih primerov mučenja otrok. Primer Nadie Comaneci pa opozarja na duševne travme, ki jih doživlja otrok-prvak kot posledico ne samo fizičnih naporov, ampak tudi psihičnih obremenitev.

Romunska gimnastičarka, ki je leta 1976 osvojila pet zlatih medalj na Olimpijskih igrah v Montrealu in dobila kar 7 najvišjih sodniških ocen, je imela vsega 18 let, ko je poskušala narediti samomor, tako da je popila stekleničko varikine.

Psihologi danes trdijo, da je Nadia popila varikino, da bi se rešila obojega naenkrat: nehumane diete in ubijalskega treninga. Po desetih letih hranjenja izključno z jabolki, pecivom in jogurtom, skupaj z obveznimi vitaminskimi in beljakovinskimi koktajli (in najverjetneje tudi stimulativnimi sredstvi, npr. anabolnimi steroidi, ki zavirajo telesno rast, a povečujejo mišično maso), je padla na samo 40 kilogramov teže. In kar je še bolj kruto: to, za gimnastiko idealno težo, je morala tudi stalno vzdrževati. Romuniji je bila potrebna športnica kova Nadie Comaneci in Romuni so jo ustvarili, da bi svojo državo predstavili svetu. Pa se vprašajmo: koga danes zanima Nadia, ko je ni več na gimnastičnih tekmovanjih? Nadia je bila žrtvovana v imenu domovine. In Romuniji se je ta žrtev očitno izplačala. Kaj pa Nadii? (Stojković, 1989).

Ko je predsednik ZDA Jimi Carter objavil svojo odločitev o bojkotu Olimpijade v Moskvi leta 1980, so ameriški športniki ostali prepuščeni samim sebi. Mnogi so se uspeli predvsem zaradi svojega močnega značaja prilagoditi novonastali situaciji. Toda ni jih bilo malo, kot je pokazala kasneje neka ameriška raziskava, ki jim je ta odločitev na mah končala kariero (Stojković, 1989).

2.2 Mediji

V zadnjem obdobju se je vpliv televizije povečal do neverjetnih razsežnosti. Skupaj z drugimi elektronskimi mediji obvladuje in usmerja televizija skoraj vse ravni življenja sodobnega človeka.

Moč medijev je neizmerna. Mediji so tisti, ki odkrijejo športnika, mu omogočijo vzpon, ga živijo, ohranjajo pri življenju, a tudi hitro pozabijo, če ni več zanimiv za njih...

Televizijski poročevalci povečujejo le najboljše (ko jim namenjajo po nekaj sekund v svojih prispevkih), po drugi strani pa komentatorji v vsakem prenosu ohranjajo olimpijsko misel - na žalost največkrat samo z lepimi besedami. Ali imajo resnično vsi športniki enake možnosti, so enakovredni? Ali je dovolj, če se pri večini medijsko manj zanimivih tekmovalcev reporterji največkrat zaustavijo le toliko, da preberejo njihovo ime, potem pa hitijo na dolgo in široko razlagati o poškodbi nekoga, ki ga sploh ni na tekmovanju, pa bi imel morda večje možnosti za osvojitve kakšnega od vidnejših mest? Ali smo kdaj slišali o nogometni reprezentanci Kokosovih otokov, polo moštvu iz Tanzanije, atletih iz Sibirije, košarkarjih iz Kuvajta? Ali poznamo pravila podvodnega hokeja?

2.2.1 VLOGA TV, RADIA, ČASOPISOV

Pri razvoju športa imajo izjemno pomembno vlogo mediji, v zadnjem času zlasti elektronski. Svetovni komunikacijski sistemi so omogočili tako hiter prenos vseh vrst informacij, da o tem še pred dobrimi dvajsetimi leti ni nihče mogel niti sanjati. S tem so se športne prireditve (žal tudi vojne) tako približale gledalcu, da mnogi raje gledajo prireditev po TV kot v živo (to velja tudi za vojne, saj je CNN neposredno prenašala padce političnih sistemov in vojno v Zalivu). Poseben pomen ima TV, saj za posamezne dogodke "priklene na stol" milijardo in več gledalcev. S tem ima izjemno moč propagiranja športnih dogodkov in seveda tudi sponzorjev, ki so neko prireditev podprli in s svojo neprestano reklamo po TV (tudi v trenutku najbolj razburljivih športnih dogodkov) propagirajo svoje proizvode in storitve.

Nekoliko manjša je moč radia, vendar je lahko informacija po radiu najhitrejša, če seveda ni TV-prenosa, kjer je mogoče videti dogodek tudi neposredno. Ob odsotnosti TV-prenosov je radio izjemno pomemben, saj novinar lahko z besedo pove veliko in takoj.

Moč časopisov je šele na tretjem mestu. Dogodek je treba opisati (napisati) in časopis natisniti. Ta proces prenosa informacije od začetka do posredovanja bralcu je objektivno mnogo daljši, kot so lahko podane informacije na TV in radiu. Vendar ne gre pozabiti: pisana beseda ostaja in mnogi so s časopisi bolj zadovoljni (končno jih tudi dobro kupujejo) kot z drugimi mediji. Časopisi imajo poseben čar (Bednarik, Kolarič in Šugman, 2002).

Mediji sooblikujejo vrednote, s svojimi stereotipi in klišeji opredeljujejo naša stališča. S svojimi izbirami govorijo, kdo in kakšni so junaki današnjega dne, s ponujenimi vzorci

vedenja oblikujejo kulturo. S tem ko predstavljajo določene modele ravnanj (jih legitimizirajo), postavljajo okvir, kaj je prav in kaj dobro, kaj družbeno neugledno in kaj nekoristno (Košir in Ranfl, 1996).

Šport potrebuje programe, ki so zanimivi za bralce in gledalce ter izražajo vse bogastvo športnega dogodka. Zgradba športnih dogajanj mora biti zato dramatična, s čim manj epskimi elementi. V ta namen je potrebno izobraziti športne funkcionarje za odnose z mediji, potrebno je vzpostaviti osebne stike z novinarji, zagotoviti si je potrebno ustrezno promocijo z vladno podporo, s podporo sponzorjev in denarnih skladov. Potrebno je poskrbeti za informiranje in izobraževanje novinarjev za podporo pri informiranju javnosti ter poiskati nove, kreativne oblike prenosa informacij. Potrebujemo privlačne heroje in zgodbe, ki bodo prenesli zaželene oblike življenjskega stila na našo ciljno skupino (Košir in Ranfl, 1996).

Poveličevanje športnega rezultata je naslednji značilen sindrom športnega novinarstva, ki ima svoje korenine v komercialnih in političnih učinkih takega početja, naj se tega posamezni novinarji zavedajo ali ne.

Tudi če dopustimo možnost, za katero je na voljo mnogo dokazov, da je večini športnikov pomemben predvsem s športnimi kriteriji ovrednoten rezultat, velja: medijski komentarji so tisti, ki dajejo športnemu rezultatu končno veljavo (Ambrožič idr., 1995).

Mediji in publika zahtevajo od športnika le vrhunske rezultate. Na velikih tekmovanjih štejejo le medalje. Mediji imajo moč, da nekoga popeljejo na oltar slave, po drugi strani pa večkrat prezrejo ves trud in energijo, ki jo je v svoj trening vložil športnik, ki mu na določeni tekmi ni uspelo.

Ko so spraševali strokovnjake, ali verjamejo, da je še kakšno področje, ki ga mediji ne predelajo po svojih zakonih, so menili, da je šport še najbolj neomadeževano sporočanje. Rezultatov pač ne moreš ponarejati! Hamburški Der Spiegel dokazuje, da ni več nedolžnih pokrajin: "Tekme v studiu ponarejajo s tehničnimi triki, da bi se jim povrnilo milijonske investicije. Kritika ni zaželena. Stvar pa postaja nevarna, kajti umetni prikaz je veliko bolj napet od izvirnika," piše v eni od lanskih števil. "V televizijskih studiih razstavljajo redaktorji nogometne tekme tako kot mesar govedo. Dobro blago bodo prodali, odpadke pa zmleli za salame. To, da izvirnik spremenijo, celo ponaredijo, ne moti ne gledalcev ne športnikov. Nastane nova resničnost, nova podoba pa je lepša, hitrejša, bolj mavrična od izvirnika. S smotrno obdelavo nogometa blago za zabavo so športni poročevalci tudi sami postali izvrstno plačani zvezdniki zabavne industrije." Kdo terja razstavljanje nogometne tekme in drugih pojavov na dobre in odpadne kose mesa? Kdo je torej gospodar, ki vlada nevidnim množicam izoliranih medijskih posameznikov?

Vzode oblasti imajo v rokah finančniki, ki poveljujejo tudi medijskim koncernom. Ti ustvarjajo podobe novega medijskega sveta, naše globalne vasi z univerzalno pranimi možgani. "Športniki so samo še dobavitelji surovin," opozarja Spiegel. Športniki so kot taki (dobavitelji) hkrati metafora za medijsko paradigmo današnjega sveta, po katerem mesarijo finančniki in producenti. Nova gospoda so lastniki satelitskih sistemov in medijskih monopolov, ki diktirajo ritem oglaševanja in omogočajo prostor za reklame. Mediji so tovarne zabavne industrije, ki morajo prinašati dobiček. To je danes njihova

dominantna funkcija, ki si je podredila vse druge: informativno, izobraževalno in vzgojno. Logika profita je prevladujoča (Košir in Ranfl, 1996).

Medtem ko so si filmski zvezdniki, magnet za množice oz. denar, izborili status umetnikov, ki ne živijo le od denarja, ampak morajo v "resničnem" življenju živeti v stilu in po meri celuloidnega sveta, kar zahteva in opravičuje bajeslovne pogodbe, pa si teniški umetniki niso uspeli zagotoviti niti statusa tistih, ki ne živijo le za svoje delo, ampak tudi od svojega dela. Danes se lahko zgražamo nad dvojno moralo organizatorjev teniških turnirjev, ki jim v denarno-profitne namene ni bilo nerodno intime klubskih poljan spremeniti v gladiatorske arene, obenem pa si še naprej prizadevati za strogo sankcioniranje amaterskega statusa tistih, zaradi katerih so se polnile njihove blagajne.

Kajti dokler so se o višinah za poravnavo stroškov, ki jih je imel posamezni igralec za to, da se je udeležil njihovega turnirja, pogajali posamično in tajno, denar pa izplačevali pod mizo, so seveda izplačevali nižje vsote, kot pa bi bile le-te v primeru javnih pogajanj in z jasnimi pravili. Toda to je bil pravzaprav davek, ki ga je bilo treba športniku – junaku plačati kot ceno za nastop na prizorišču, ki se je od drugih aren športnih bojev razlikovalo po atributu kraljevskosti.

Si lahko predstavljate, da bi oko kamere ujelo Peta Samprasa, kako se ves neprespan po nočni vožnji v pomečkani obleki spravlja ven iz svojega avtomobila, da bi se na nekem podeželskem profesionalnem turnirju v igri, ki ne bi navdušila nikogar, namučil proti živčnemu, a dobro naspanemu lokalnemu matadorju, pri tem pa se drl na pobiralce žog, se pričkal s sodniki in se na koncu še spričo vseh sprl z organizatorji, ki niso hoteli ali zmogli plačati obljubljenega denarja? Danes, pod ozvezdjem TV kamer, bi bila to prvovrstna senzacija. Nekoč, pred obdobjem TV tenisa, pa je bila to vsakdanja zgodba številnih junakov kraljevske igre, ki so želeli živeti svoj mit in živeti kot kralji ter zato stopili med tiste, ki so igri vzeli kraljevsko dostojanstvo, jo odkrito detronizirali v sredstvo zaslužka in postali njeni izobčenci.

Po tisočih in tisočih prevoženih kilometrih, stotinah neprespanih noči, pričkanj s sodniki in sporih z organizatorji, je v visoki starosti za profesionalnega igralca tenisa, a star šele 58 let, v motelski sobi v Los Angelesu za srčno kapjo leta 1953 umrl Bill Tilden. Kovčke je imel pripravljene za potovanje v Cleveland, kjer naj bi nastopil na ameriškem prvenstvu. Profesionalcev, ne veteranov.

Pravijo, da je umrl pravzaprav reven, čeprav je bil baje prvi, ki je s tenisom zaslužil milijon dolarjev. Bi v današnjih dolarjih to zneslo okoli 100 milijonov? Le kako mu jih je uspelo zapraviti? Že res, da je bil "hohštapler", ki je dal vse, da je bil v družbi veličin in da je živel kot veličina. Toda ali lahko njemu, prvemu pravemu kralju na teniškem tronu, res očitamo, da je hotel živeti kraljevsko in se je pri tem izneveril izvirnemu ameriškem duhu podjetništva?

Tudi danes se na stotine igralcev seli s turnirja na turnir in pri tem iščejo najcenejše letalske povezave in hotele, spijo pri prijateljih in se na turnir v Wimbledon pripeljejo z javnim transportom, upajoč da se bodo prebili skozi kvalifikacije in da bodo, če že ne

bodo imeli sreče z žrebom, v prvem kolu naleteli na katero izmed teniških veličastev, ki je tisti dan vstalo z levo nogo. Toda tista peščica, ki ji uspe preboj iz anonimnosti, je obsojena na to, da bo vse svoje aktivno obdobje igranja in še čez uprizarjala spektakel kraljevskega življenja medijskih zvezd. Da bi kraljevska igra postala kraljevsko plačan šport, je bilo potrebno izumiti televizijo (Klemenc in Klemenc, 1997).

Znano je, da se je zlasti po igrah XVII. olimpijade v Rimu leta 1960 med organizatorji iger razvnela tiha velika tekma v prestižu nadaljnje organizacije iger. Vzroke za ta prestiž je treba iskati zlasti v politično ideoloških razmerah takratnega časa (hladna vojna, dva močna vojaška bloka, dve nasprotujoči si ideologiji in dva modela športa) in tudi v gospodarskih razmerah. Ne glede na stalno "tekmo" med organizatorji velikih prireditev sta dejanski vzrok za preobrat v organizaciji prireditev dve dejstvi:

(1) velik razmah športa s športno-rekreativnega vidika, saj je industrija hitro spoznala, da se s tem odpira velik trg kupcev uporabnikov opreme in rekvizitov, zato je začela sponzorirati prireditve in organizatorje iz povsem tržnih odnosov;

(2) vstop televizije, ki je začela najširše in z veliko močjo propagirati izdelke sponzorjev (neposredno ali posredno povezanih s športom). Tako je zlasti televizija omogočila veliko komercializacijo prireditev in športa kot celote. Ta vidni preobrat sega v leto 1966, ko je bilo v Angliji svetovno prvenstvo v nogometu, dokončno pa se je uveljavil z igrami XX. olimpijade leta 1972 v Münchnu. Danes ni mogoče organizirati večje prireditve v športu, ki je ne bi sponzorji s svojimi denarnimi prispevki (ali drugačnimi vložki) podpirali in s tem omogočili njeno izvedbo (Bednarik idr., 2002).

Če nadaljujemo s tem načinom opazovanja, se pojavi vprašanje, kaj je gibalo tega, s pomočjo medijev oblikovanega organizma. Pri producentih je to večinoma stremljenje h kolikor mogoče visokim dobičkom. Dobiček pa je odvisen od stopnje gledanosti. Zato stopnjo gledanosti povsod po svetu uporabljajo kot kazalec uspeha ali neuspeha neke oddaje. V kolikšni meri je od stopnje gledanosti odvisna predvsem televizija, se je na zelo nazoren način pokazalo v ZDA v prvi polovici leta 1990. Tam podjetje za raziskovanje trga A. C. Nielsen & Co. od leta 1954 posreduje stopnje gledanosti. V aprilu 1990 je to podjetje sporočilo, da se je v prvih treh mesecih leta število gledalcev zmanjšalo za 4,5 odstotka. Ta podatek je sprožil neznanski vrtinec. Mediji so tedne in tedne dolgo predvajali razgovore in zavzemanja stališč, ki so se pretežno končevala tako, da so podjetju Nielsen & Co. očitali malomarno in nestrokovno delo. Pri tem so najbolj glasno nastopale televizijske postaje in reklamne agencije, ki so z njimi sodelovale. Ob robu teh razgovorov je bilo mogoče izvedeti, da so postaje, ki so svojim oglaševalcem zagotavljale določeno število gledalcev, samo za prve tri mesece morale vrniti 200 milijonov dolarjev (cena reklamnega časa je do 32 000 dolarjev na sekundo).

Junija 1990 je Nielsen & Co. objavil, da je število gledalcev spet doseglo običajno raven. Tema je bliskoma izginila iz medijev. Vprašanje, ali je bila ugotovitev napačna, ali so se gledalci vrnili, ali pa je šlo enostavno za manipuliranje s številkami, ni bilo razjasnjeno. Celo oglaševalcev ni zanimalo, da bi stvari prišli do dna (Buddermeier, 1996).

Največji problem medijev, gledano s športno-etičnega stališča, je v tem, da le-ti upravljajo z vrtoglavimi vsotami denarja. Zaradi praktično neomejenih sredstev si lahko podvržejo kakršnokoli športno organizacijo, se dobesedno igrajo z vodstvi tekmovanj,

krojijo razplet tekem po svoje, in prikazujejo samo tiste športe, ki se jim zdijo medijsko dovolj privlačni. Brez medijske podpore ni gledalcev, brez gledalcev ni sponzorjev, brez sponzorjev ni pogojev za delo... Tako se vse vrte v začaranem krogu, ki ga upravljajo tisti, ki imajo moč in denar – mediji.

Na drugi strani puščajo ob robu veliko število športov, ki brez medijske pozornosti nimajo nikakršnih pogojev za uspeh (podvodni hokej, freezbee, lokostrelstvo). Zaradi svojega denarja imajo velike televizijske hiše odprta praktično vsa vrata. Takrat padejo vse etične norme. Res je, da je postal šport tako popularen ravno zaradi medijske podpore in da si danes športa brez televizije niti ne moremo več zamišljati, vendar se zaradi ogromnih vsot denarja, ki kroži okoli športa, spreminjajo moralno-etične norme, športniki se spreminjajo v robote, ki se selijo iz enega tekmovanja na drugega, iz kraja v kraj samo zato, da jih za delček sekunde ujame oko kamere, da jih vidijo njihovi sponzorji, gledalci....

Poglejmo si, o čem govorim.

Na olimpijskih igrah v Los Angelesu se je pokazalo, da iger brez trženja, sponzorjev in odškodnin za TV -prenose ni mogoče financirati. Leta 1984 razen Los Angelesa ni bilo drugih kandidatov za organizacijo olimpijskih iger in še ta je kandidiral z referendumsko izraženim pogojem, da državljani ne bodo prispevali niti centa lastnega denarja. Tako je bil MOK v nasprotju z olimpijskimi pravili prisiljen izdati izjemno dovoljenje za zasebno financiranje iger. S prodajo pravic za TV -prenose so pokrili polovico pol milijarde dolarjev vrednega proračuna.

Poglejmo si, kako so naraščali stroški za prenos tekem z olimpijskih prizorišč (Pihlar, 1996):

v Munchnu 1972 je ameriška televizijska družba NBC za ekskluzivno TV-pogodbo za prenos tekem s prizorišča olimpijskih iger odšteli 12 milijonov dolarjev, leta 1976 v Montrealu 25 milijonov, leta 1980 v Moskvi 87 milijonov, leta 1984 v Los Angelesu 225 milijonov, leta 1988 v Seulu 302,1 milijona, leta 1992 v Barceloni 401 milijon in v Atlanti 456 milijonov dolarjev).

Vsote so, kot vidimo, skokovito naraščale.

Posledica komercializacije je bila, da so najprivlačnejše športne panoge uvrščali v oddajno najodmevnejše čase. Naraščale so zahteve po boljših dosežkih, ljudi so začeli zanimati le še zmagovalci, ki so za gospodarstvo tudi edini reklamno zanimivi.

Kolikšen delež od te velikanske medijske pogače so zares dobili glavni protagonisti, športniki? Kolikšne vsote so poniknile v žepih skorumpiranih uradnikov, delegatov, politikov?

Vprašajmo se: “Kdaj se na TV-ekrani pojavi ekonomska propaganda?” Vselej takrat, ko je to najmanj potrebno: v nogometnem prenosu v istem hipu ko pade gol, v košarkarskem ko se doseže odločilen koš, v boksu po knockoutu... Posledica tega EPP vdora je naslednja: medtem ko cel stadion skače od veselja zaradi zadetka, mora gledalec pred TV zaslonom gledati reklamo za jogurt. EPP nas ulovi vedno v trenutku, ko smo najbolj

pozorni. Takrat udari, nasilno prekine logični tok našega doživljanja oddaje in nam podtakne svoje kukavičje jajce (Košir in Ranfl, 1996).

Nemčija

... V boju za prevlado v otroški glavi koncerni ne poznajo zadržkov. Zavedajo se namreč, kako pomembno je zgodnje pozicioniranje blagovnih znamk. Kdor prepriča otroke, temu je dobiček zagotovljen. Nemški otroci na primer, ki so mlajši od štirinajst let, upravljajo že z večjo vsoto denarja kot ministrstva za znanost, gospodarstvo, okolje, pošto in pravosodje skupaj! Letni izdatki družin, na katere neposredno vplivajo otroci, znesejo okoli 12 milijard evrov (Košir, 2003)!!!

Ameriški poslovnež Dick Ebersol je šef športnega programa ameriške TV družbe NBC, ki je za pravice olimpijskih prenosov do leta 2008 MOK odšteli 3,55 milijarde dolarjev. Agencije za trženje se zavedajo, da OI pred zaslone privabijo ljudi vseh ras, starosti in spolov. Toda na igrah v Barceloni je NBC pridelal 99,8 milijona dolarjev izgube, saj je zaradi časovne razlike v ZDA močno padla gledanost neposrednih prenosov. Zaradi časovne oddaljenosti so tudi agencije spoznale, da jih visoke cene propagiranja med prenosi, ki so bili v ZDA zgodaj zjutraj in dopoldne, ko so ljudje v službi, ne zanimajo. Drugi razlog za finančni polom naj bi bil po Ebersolovem mnenju tudi politični. ZDA v letih 1990 in 1991 zaradi političnih zapletov niso imele pretiranega posluha za športne prireditve.

V Atlanti je NBC za ekskluzivne TV-prenose odšteli 456 milijonov dolarjev. NBC je velesila športnih prenosov, saj so njegove kamere uprte v teniška turnirja za Grand Slam v Parizu in Wimbledonu, tekme ameriške profesionalne košarkarske lige. V Atlanti naj bi pridelal dobiček, saj je imel 168 ur prenosov v najbolj gledanem času, v Barceloni pa tega zaradi časovne razlike ni bilo. Leta 1992 so bile za nameček še zimske olimpijske igre, zato je bil dobiček od reklam manjši (Pihlar, 1996).

Hokejski turnir na olimpijskih igrah v Salt Lake City-ju

Ameriška televizijska postaja NBC je pričakovala, da bodo ravno hokejske tekme na OI v Salt Lake City-ju poskrbele za visoko gledanost, čeprav je veliko odvisno tudi od iger ameriške reprezentance. CBS, ki je igre prenašal leta 1998, je po izpadu ameriške izbrane vrste v četrtfinalu posloval z izgubo, za OI v Torinu pa so pričakovali, da bodo Američani v tekmovanju veliko dlje, kar bi jim navrglo toliko večji dobiček. Astronomskim zaslužkom nekaterih najboljših hokejistov ni videti konca, k vsemu pa je treba prišteti še zaslužke, ki jih navržejo televizijski prenosi.

Wrestling

Prek satelitskih TV-postaj se tudi v Slovenijo širi norija, imenovana wrestling, rokoborba. Gre za posebno vrsto rokoborbe, v kateri se nasprotnika v ringu "na življenje in smrt" bojujeta z navidez vsemi možnimi prijemi in udarci. Zmagujeta podobi moči in okretnosti, navdušeno občinstvo pa ob navijanju sprošča močna čustva in ob zmagah svojih junakov doživlja katarzo.

Zakaj je ta šport tako opojen? Gre za medijsko sestavljanjo, ki deluje na mnogih frontah hkrati. Če bi bil wrestling zgolj šport v ringu zaprtih dvoran, v katere se selijo najbolj vneti pristaši, in bi se še tu in tam pojavila kakšna novica v časopisu, ne bi imel možnosti za planetarno predstavo. Tako pa se je kapital, ki po pravilu stoji za tovrstnimi podjetji, odločil za multimedijsko strategijo. Wrestling v vse medije! Od športnih dvoran naj se širi z radijskimi in TV posnetki, ima svoje časopise in revije, prodaja naj se na videokasetah, vrti naj se v kinodvoranah, naj bo na plakatih, posterjih, majicah in spodnjih hlačah... Wrestling je trdoživ. Ker ima več adutov, predvsem pa zato, ker kapital učinkoviteje kroži in se med potjo napaja s privlačnimi dobički. Wrestling – to so njegovi borci, se pravi naši medijski junaki. Wrestling gradi na ljudeh, ki so se uspeli iz anonimne množice dvigniti v rang medijskih osebnosti. Te osebnosti imajo svoja imena, svojo prepoznavnost, da medijsko občinstvo nemudoma ugotovi, kdo je kdo. Večkrat so odeti v nacionalne simbole: on je zavrt v ameriško zastavo, ona ima na dresu sliko kipa svobode... Drugi ima trak na čelu, na njem skico ameriške zastave in napis American Made. Na montiranih fotografijah pred Empire state Buildingom je junak večji in širši od svetovno znanega nebotačnika. Nekateri so tetovirani, drugi brez sprednjih zob, da je nasmeh z ostrima sekalcema grozljivejši. Podobe, ki jih igrajo, naj bi vzbujale strah in grozo zaradi moči, živalskih izrazov, dolgih “praslovanskih” las, predvsem pa zaradi kupa mišic in desetih kilogramov, ki svarijo: “Pozor, ubijam!” (Košir in Ranfl, 1996).

Če opazujemo uvajanje televizije v Nemčiji, se izkaže, da je ta proces potekal v valovih. Prvi val se je sprožil leta 1954 s svetovnim nogometnim prvenstvom, na katerem je nemško moštvo postalo svetovni prvak. Nadaljnje valove so povzročili človekov pristanek na Luni, olimpijske igre in druge tovrstne prireditve, pri katerih je bila povsem nedvoumno v ospredju zabava in senzacija.

Kot primer novejšega datuma lahko služi svetovno nogometno prvenstvo leta 1990. Finale, v katerem je nemško moštvo igralo proti Argentini, je samo v Nemčiji gledalo 30 milijonov ljudi. Zaključni žvižg na tej tekmi je v Nemčiji sprožil val veselja in praznovanja, kakršnega ne pomni nihče, medtem ko so se milijoni Argentinec pogreznili v žalost, bes in razočaranje. Kdor v Nemčiji do tedaj ni nič vedel o kakem svetovnem prvenstvu, se zdaj nikakor ni mogel izogniti temu, da to izve. Avtomobili so hupali, pokale so petarde, ljudje so odšli na ulice in praznovali.

Tik pred koncem tekme je bil izid še neodločen. Zmagovalni gol je bil šele posledica enajstmetrovke, pri čemer je bilo vsem jasno (naknadni pregled televizijskih posnetkov pa je to tudi potrdil), da ga je sodnik polomil – videl je prekršek, ki ga v resnici sploh ni bilo.

Zmaga in poraz sta bila le malenkost vsaksebi. Enako je bilo že pri večini drugih tekem. Prav odločilne tekme je bilo treba po podaljšku odločiti z enajstmetrovkami, torej s postopkom, ki se ne razlikuje kaj dosti od žrebanja.

Obnašanje tistih, ki so tekme spremljali, pa je bilo v očitnem nasprotju s tem dejstvom. Ne glede na to, kako malenkostno tesna je bila razlika med zmagovalcem in poražencem, so se en pogreznili v žalost, drugi pa so noreli od navdušenja.

Iz tega lahko sklepamo, da nogometno prvenstvo ni bilo nič drugega kot povod, ki so ga ljudje sprejeli, ker je nudil priložnost za sproščanje čustev. Mediji so pri tem iz prireditve, ki se jo je neposredno lahko udeležilo le nekaj tisoč ljudi, ustvarili dogodek, ki se ga je

lahko udeleževal ves svet, in sicer "v živo", tako da so po zaključnem žvižgu, ki je zazvenel na nogometnem stadionu v Rimu, ljudje po vsej Nemčiji drveli na ulice, da bi izrazili svoje veselje. Da so dogodki res le pretveza, je mogoče sklepati po tem, kako hitro spet utonejo v pozabo (Buddermeier, 1996).

Za prihodnjo TV ponudbo bo značilen premik k specializiranim vsebinskim blokom in k načelu "plačaj in glej". Na prvem mestu je šport. Nemci tako pripravljajo pravi spektakel: Vse prvoligaške nogometne tekme bodo od sezone 1997/98 naprej prenašali v živo iz več zornih kotov, ki si jih bo gledalec lahko izbral sam (Košir in Ranfl, 1996).

Okoli športa se danes vrti ogromno denarja. Koliko pa imajo od vsega tega denarja na koncu koncev športniki? Tisti, ki se vsak dan mučijo z napornimi treningi, dvigujejo uteži, si zaradi nečloveških naporov uničujejo svoje zdravje, so za nekaj trenutkov medijske pozornosti pripravljeni tvegati tudi svoje življenje? Koliko na koncu dobijo oni? Vse se lahko odvija samo zaradi njih, a v resnici so oni tisti, ki dobijo najmanj (z redkimi izjemami), smetano pa poberejo športni funkcionarji, televizijske hiše, oglaševalci...

2.3 Moderna družba, tržno gospodarstvo, komercializacija

2.3.1 KOMERCIALIZACIJA ŠPORTA

Komercializacija športa negativno vpliva na moralne vrednote, ki naj bi jih imel človek, zato se pojavlja vprašanje, ali je dobro, da je šport komercializiran ali ne. Služenje denarja ni nemoralno, zato je tudi komercializacija ni, vendar pa lahko postane šport preveč komercialen, športniki, trenerji in športni menedžerji pa pod vplivom nemoralnih vrednot, kot so denar, uspeh, slava, ipd. spremenijo moralne odločitve. Denar mnogokrat kontrolira šport in s tem odkritost, pravičnost in odgovornost. Pri komercializaciji športa postane namen igre prodajanje ali marketing igre in ne podpiranje ekipe ter posameznika. Etični problem ne predstavlja sam denar ali služenje denarja, ampak dejstvo, da denar postane bolj pomemben kot športnik.

Šport desetletja uporabljajo za promocijo krajev, podjetij, šol, regij, držav in proizvodov. Ker je vse to zelo opazno, so nekateri športi pridobili, saj so bili s tem publicirani. Mnogi so dovolili sponzorstvo svojih ekip, da bi si pridobili ustrezno strukturo, zanimanje navijačev, pa tudi zaradi poslovnih uslug in proizvodov. Danes klubi ne morejo preživeti brez sponzorjev, ki jim zagotavljajo finančna sredstva za plačilo njihovih igralcev, trenerjev, dresov in ostalih sredstev, ki jih potrebujejo, da lahko igrajo v različnih ligah. Poleg tega je potrebno skrbeti prav tako kot za članske, tudi za nižje selekcije, kjer morajo marsikje starši plačevati klubu za treninge svojih otrok. Časopisi pa pišejo o športu in ekipah in si s tem povečujejo naklado (Vrhovšek, 2003).

2.3.2 KOMERCIALIZACIJA V VRHUNSKEM ŠPORTU

Profesionalen šport je zelo pomemben za odnose med gledalci in poslovnim področjem, saj so mesta vložila ogromno za izgraditev športne infrastrukture, s katero nudijo boljše igralne pogoje, hkrati pa privabljajo več gledalcev. Profesionalni športniki so vzorniki, ne glede na to, ali si to želijo ali ne. Otroci za njimi ponavljajo gibe, a tudi nasilno obnašanje, drugo nešportno vedenje, doping in varanje.

Podjetja za svoje reklame plačujejo uspešnim športnikom ogromne vsote in tako potem povečajo prodajnost svojih proizvodov, npr. Petra Majdič, Iztok Čop in Špela Pretnar reklamirajo kosmodisk, Primož Peterka Drogine čaje, cel kup drugih športnikov Mercator, ... Športniki imajo na svoji tekmovalni opremi napise sponzorjev, prav tako na oblačilih za intervjuje, poleg tega vedno izkoristijo možnost, da pred kamerami pokažejo napis podjetja, ki izdeluje njihovo športno opremo. Imajo pa podpisane pogodbe s sponzorji, kjer je natančno določeno, kakšne so njihove obveznosti in kakšne so obveznosti sponzorjev. Profesionalni športniki so v bistvu plačani za zabavo, vendar pa mora biti vse v mejah normale, saj tudi ti ne smejo nastopati poškodovani in si s tem pridobiti še kakšne poškodbe, s katero lahko zaključijo svojo kariero v želji, da bi ohranili gledanost. Tako so športniki tisti, s katerimi manipulirajo v korist drugih. Mnogi menijo, da ni nič narobe s služenjem denarja. Bili smo priča medijsko zelo odmevnemu prestopu Davida Beckhama iz Manchester United-a v Real iz Madrida, kjer je postala meja med ekonomijo in spektakularnostjo na eni strani in športom na drugi strani nevidna. David je

postal ikona svetovne nogometne pop scene, ki jo bolj kot športni duh zanimajo milijonski dobički, saj se Davidova vrednost računa v številu prodanih dresov in drugih spominkov, ki spadajo k temu. Res je, da spada med najboljše nogometaše na svetu in je bil kapetan angleške nogometne reprezentance, vendar je s spektakularnostjo izbrisana njegova človeškost in je poklican, da odigra pop-zvezdniško vlogo. Pravi razcvet uporabe vrhunskega športnika v namene tržnega komuniciranja podjetja se je zgodil v ZDA z igralcem baseballa Babom Ruthom, ki je s svojimi dosežki in osebnostnimi značilnostmi, stilom in karizmo postal magnet za množice in arhetip zvezde v športu (Vrhovšek, 2003).

Omenjeni primer je pokazal, kako donosen je lahko ta način trženja.

Tržniki so kmalu odkrili veliko ekonomsko vrednost simboličnih lastnosti vrhunskih športnikov in njihova uporaba v oglaševanju blagovnih znamk je danes razširjena in priljubljena trženjska strategija predvsem na ameriškem trgu, svoj razcvet pa v zadnjih desetletjih pridobiva tudi v Evropi in na drugih celinah. Ameriška podjetja so leta 1995 plačala več milijonov dolarjev za najem približno 2000 različnih športnikov. Športniki so se istega leta v ZDA pojavili v 11 odstotkih vseh televizijskih oglasov.

Ameriški raziskovalci navajajo podatek, da zvezdniki iz različnih področij nastopajo v več kot 20 odstotkih sodobnih televizijskih oglasov. Najbolj se je tak način oglaševanja kot omenjeno uveljavil v Ameriki, kjer zvezdniki iz industrije zabave in športa ter druge pomembne in cenjene osebnosti letno prejema okoli 800 milijonov USD za oglaševanje najrazličnejših proizvodov. S tega vidika velja za najbolj uspešnega vrhunskega športnika nekdanji košarkar Michael Jordan, ki je letno za nastope v oglasih podjetij MCI-WorldCom, Nike, Bijan Fragrances, Royaovac, Oakly, General Mills in Quaker Oats prejemal vrtoglavih 40 milijonov USD. Danes je v enako zavirljivem položaju igralec golfa Tiger Woods, ki je v vrednosti 100 milijonov USD podpisal sodelovanje s podjetji Nike, Buick, American Express in General Milk (Vrhovšek, 2003).

V študiji ekonomske vrednosti sponzorskih odnosov, ki je bila opravljena leta 2001 v ZDA, ameriški raziskovalci navajajo, da je imela najava podpisa sponzorske pogodbe hiter in pozitiven učinek na vrednost delnic podjetja sponzorja. Le-ta se je v povprečju povečala za 0,44 odstotka.

Neposredne ekonomske koristi podjetja Nike, ki je prvo leto, ko je pričel oglaševati z Michaelom Jordanom, prodal za 110 milijonov USD košarkarskih čevljev in oblačil »Air Jordan«. Uspešnost ni zgolj posledica dejstva, da se je vrhunski športnik pojavljal v oglasih, sporočilnost se je povečala tudi s prodajo majic, igrač in igrice ter na stotine drugih povezanih izdelkov (Trobec, 2005).

Uspeh podjetij Marks&Spencer in Vodafone, ki sta izkoristila prestop angleškega nogometaša Davida Beckhama iz domačega kluba Manchester United v španski Real Madrid je dober primer. Beckham je postal obraz oglasnih panojev za Adidas, Castrol, Vodafone, Marks&Spencer in Pepsi, rezultati oglaševanja v Španiji pa so bili izjemni. Tržni delež trgovinske verige Marks&Spencer se je v prvih šestih mesecih po podpisu pogodbe povečal s treh na šest odstotkov. Še zgovornejši je podatek podjetja Vodafone, kateremu se je prodaja mobilnih telefonov v preučevanem obdobju povečala za 41 odstotkov.

Vrhunski športniki so torej posebno učinkovita skupina za predstavljanje blagovne znamke, še posebej blagovne znamke športne opreme. Očitno je, da uporaba znanih vrhunskih športnikov v tržnem komuniciranju podjetja prinaša določene prednosti podjetjem in vrhunskim športnikom, saj je tovrstna strategija razširjena po celem svetu, posebej v ZDA. Vrhunski športnik kot zvezdnik privlači pozornost, poveča zapomljivost oglasnega sporočila in sporočilu doda kredibilnost. Vrhunski športnik poveča stopnjo priklica oglasnega sporočila, zviša prepoznavnost blagovne znamke in lastnosti izdelka. V svetu so znane predvsem povezave Michaela Jordana z Nike, Michaela Schumacherja z Omega, Ane Kurnikove z Adidasom ipd., v Sloveniji pa v zadnjem času predvsem Jolanda Čeplak in Spar Slovenija, Iztok Čop in Mercator, Tina Maze in Primož Peterka ter Droga, Vasilij Žbogar in Telekom Slovenije, Jure Košir (ko je še tekmoval) in Milka, medtem ko so v preteklosti izstopali Brigita Bukovec in Pivovarna Union, Rajmond Debevec in Nova Ljubljanska Banka ter nekateri drugi (Trobec, 2005).

Nike-jevo sponzoriranje brazilske nogometne reprezentance je v zadnjem času eno najodmevnejših sponzorstev, saj je slednja z desetletno pogodbo dobila 242 milijonov USD. Nike tako uresničuje velik načrt postati vodilni ponudnik športne opreme v nogometu.

Pepsi je v letu 1996 za sponzorstvo dveh nogometnih turnirjev plačalo 2 milijona USD. Svoje sponzorstvo je povežalo z mednarodno akcijo, v kateri so v ospredju argentinski nogometni igralci z majicami »Več nogometa, več Pepsi« (ang. *More soccer, more Pepsi*). Letos je Pepsijev TV spot z velikimi imeni nogometa (Beckham, Raul, Ronaldinho...) v gladiatorskih oblačilih obšel ves svet. Vrhunskim športnikom je akcija prinesla več sto tisoč USD.

Ameriški košarkarski novi up, mladi James LeBron, je še pred vstopom v ligo NBA (ko se je vedelo, da bo prvi igralec »pick drafta«) imel v žepu 98 milijonov USD vredno pogodbo z Nikom (Trobec, 2005).

2.3.3 DENAR- ATLANTE VLADAR

Če so do prelomnega leta 1981 športniki »amaterji« skrbno skrivali, koliko denarja so dobivali za svoje kolajne in rekorde, pa je danes povsem drugače. Države in sponzorji dobesedno tekmujejo med seboj, kdo bo ponudil več, kajti od tega je odvisno, ali se bodo športne zvezde sploh pojavile na tekmovališču in ali se jim bo splačalo iztisniti kakšno kapljico znoja. Sistem nagrajevanja športnikov za olimpijske igre v Atlanti je bil močno podoben gospodarstvu v posameznih državah. Ponekod bodo zlati olimpijci preskrbljeni do konca življenja, drugod pa jim bosta ostali le čast in slava.

Največ je svojim športnikom ponudil Izrael, za zlato 250.000, za srebro 150.000 in za bron 100.000 takratnih nemških mark. Morda je imela država tako velikodušno ponudbo zato, ker je vedela, da njihovi športniki nimajo možnosti za najzlahtnejše odličje. Osvojili so namreč le eno kolajno - bronasto.

Najbolj dolgoročna ponudba pred Atlanto je prišla iz južnokorejskega olimpijskega komiteja, saj zmagovalce (bilo jih je 7) čaka 1.200 mark dosmrtna mesečne pokojnine. Denar bodo dobili iz sklada, ki so ga oblikovali po OI v Seulu, kajti po prvih igrah na korejskih tleh je ostalo kar nekaj denarja od dobička, ki ga namenjajo razvoju športa in za podporo svojim najboljšim športnikom.

V Nemčiji so zmagovalci (bilo jih je 20) dobili po 15.000 mark, drugouvrščeni (18) 7.500, tretji (27) po 5.000. Enako je bilo tudi v Barceloni leta 1992, kjer so nemški športniki osvojili 82 kolajn, kar je državo stalo 2,6 milijona takratnih mark. V Španiji je bilo olimpijsko zlato vredno 120.000 mark (njihovi športniki so osvojili 5 zlatih odličij), v Franciji 74.000 (dobili so jih 15), v Avstraliji 60.000 (9 športnikov), na Nizozemskem 53.400 (4 tekmovalci), v Južni Afriki so trije olimpijci dobili po 52.500 mark, edina slovaška zlata kolajna je tehtala 75.000 mark, sedem Poljakov, ki so se v Atlanti postavili na najvišjo zmagovalno stopničko, pa je dobilo po 35.000 mark in doma sestavljen Fiatov avto. Mehiški olimpijski veljaki očitno vedo, koliko veljajo njihovi športniki, saj so za zlato ponudili kar 185.000 mark (ob Izraelu največ), a so jih razdelili le 44.530 - za bron, edino odličje, ki so ga osvojili njihovi športniki.

Z visokimi nagradami je najbolj presenetil ruski olimpijski komite, ki se je z obljubljenimi 75.000 markami za zmagovalce uvrstil na 3. mesto lestvice ponudb. Za nameček so v St. Peterburgu ponudili enako vsoto vsem ruskim olimpijcem iz njihovega mesta. Tako radodarni so bili zato, ker so se potegovali za poletne OI leta 2004. V Atlanti so pričakovali 40 zlatih odličij, ker pa so jih njihovi športniki osvojili »le« 26, so tako privarčevali 1,050.000 tedanjih mark (Pihlar, 1996).

Tabela 1: Premije za osvojeno medaljo na OI v Atlanti

PREMIJE ZA KOLAJNE (v DEM) Olimpijske igre, Atlanta 1996			
DRŽAVA	ZLATO	SREBRO	BRON
Avstralija	60.000	36.000	18.000
Avstrija	17.000	14.000	11.000
Belorusija	50.000	40.000	30.000
Češka	35.000	20.000	15.000
Francija	74.000	35.000	23.000
Izrael	250.000	150.000	100.000
Japonska	42.000	28.000	14.000
JAR	52.500	35.000	17.500
Kitajska	15.000	9.000	5.500
Nemčija	15.000	10.000	7.500
Mehika	185.000	112.000	44.530
Moldavija	25.000	20.000	15.000
Nizozemska	53.400	35.600	17.800
Romunija	22.500	15.000	7.500
Rusija	75.000	30.000	15.000
Slovaška	75.000	75.000	75.000
Slovenija	33.333	27.777	22.222
Španija	120.000	60.000	36.000
Švica	18.000	14.500	12.000
Ukrajina	10.000	10.000	10.000
ZDA	22.500	15.000	7.500

(Pihlar, 1996)

Zanimiv primer je boksar Paea Wolfgramm z otočja Tonga, ki je kljub zlomljenemu zapestju in nosu v Atlanti nastopil v finalu težke kategorije, čeprav mu je trener to odsvetoval. Izgubil je s 3:7 po točkah; ker je boksal v nedeljo, je prekršil pravila, ki mu jih predpisuje vera, za nameček pa je ostal še brez otoka. Slednjega mu je obljubil kralj njegove pacifiške otoške države s 100.000 prebivalci, če bi domov prinesel zlato. *»Nisem se spraševal za ceno, ki jo moram plačati. Bil sem pripravljen nastopiti, pa čeprav bi bil zlomljen na 2000 koščkov.«*

Čeprav je bil ameriški OK bolj skromen – za zlate kolajne so razdelili 44-krat po 22.500 mark, za srebrne 32-krat po 15.000, za bronaste 25-krat po 7.500 mark – pa so zmagovalci dobili še nagrade panožnih zvez. Plavalna je ponudila 50.000 dolarjev, rokoborska 15.000..., najdonosnejše pa so bile zasebne gospodarske pogodbe. Največje bogastvo pripisujejo atletu Michaelu Johnsonu, olimpijskemu zmagovalcu v tekih na 200 in 400 metrov ter svetovnemu rekorderju, ki naj bi na račun uspehov v Atlanti zaslužil okoli štiri milijone dolarjev (v letu 1995 jih je milijon). Telovadko Kerri Strug pa bodo odlikovali za pogum, saj je stisnila zobe, poškodovana tekmovala za svojo ekipo in tako prispevala k zlatemu odličju. Dobila je že vrsto najrazličnejših ponudb, saj se zanjo zanimajo filmarji, založniki in celo podjetje, ki bi rado izdelovalo barbie punčke Kerri. Zanimivi so tudi javni nastopi, saj je cena za en nastop zlatega olimpijca tudi do 25.000 dolarjev. To je v skladu z željo dvakratnega olimpijskega prvaka, ameriškega atleta Edwina Mosesa, ki se je zavzel za premije tudi na OI. Poudarja, da mnogi atleti dobijo za nastope na OI plačilo, s čimer se bo moral prej ali slej sprijazniti tudi MOK. Na ta račun naj bi namreč pridobili veljavo tudi manj priljubljeni športi. Toda MOK je še vedno vztrajal pri amaterskem etosu iger, njegov predsednik (mandat mu je potekel leta 2001) pa je bil odločen: *»V imenu MOK ne bo niti reklam niti denarnih nagrad«* (Pihlar, 1996).

Reveža po Atlanti nista bila niti slovenska olimpijska slavljenca. Brigita Bukovec in Andraž Vehovar sta za srebrni odličji (Brigita v teku na 100 metrov z ovirami in Andraž v kajaku) dobila vsak po poltretji milijon tolarjev in osebni avto. Sicer pa je Atlanta Olimpijski komite Slovenije stala 2,5 milijona mark. Pol milijona mark je odštela država, glavni nosilec slovenskega olimpijskega projekta pa je bilo gospodarstvo, ki je s svojim deležem zagotovilo tudi nagrade za osvojeni odličji.

2.3.4 KORENINE POSLA V ŠPORTU

Podjetja vlagajo milijone dolarjev v športne reklame, saj upajo, da bodo gledalci športne uspehe enačili z uspehi podjetja, ki ga športniki propagirajo. Tako je Kodak reklamno podprl že prve igre v Atenah, Xerox sodeluje od leta 1964, Coca-Cola pa je olimpijski sponzor od leta 1928. Citius, altius, fortius velja tudi za trženje. Modne športe, denimo gorsko kolesarjenje, deskanje na snegu,... financirajo proizvajalci opreme, kdor se ukvarja s takšnim športom, pa ga imajo za *»uskladenega s časom«*. Kdor opremlja športnike, upa, da bodo njegovo opremo sprejeli tudi kot mladini primerno. Toda kdor se pregreši z dopingom, izgubi svojo ceno na trgu. Po razkritju, da je Ben Johnson na OI v Seulu zmagal pod vplivom nedovoljenih substanc, so namreč sponzorji (Diadora, Toshiba, Vaho...) množično odpovedovali pogodbe z njim. K temu je treba prišteti tudi štartnine, ki bi jih prireditelji atletskih mitingov odšteli za dvoboje s Carlom Lewisom

(samo v Zürichu sta dobila vsak po 250.000 dolarjev).

V Moskvi so igre plačali iz (tajnega) državnega proračuna, zato številke o izkupičku niso nikoli objavili, zaradi poloma iger v Montrealu pa za leto 1984 razen Los Angelesa ni bilo drugih kandidatov.

Ne glede na črne ali rdeče številke pa so vsi prireditelji OI z velikanskimi gradbenimi podvigi veliko pridobili. Olimpijski cirkus mnogim prinaša vsaj začasno zaposlitev, novo ali posodobljeno infrastrukturo. Medtem ko si je industrializirani svet pred 100 leti zamislil OI kot filozofsko in vzgojno antitezo prevladujočemu pehanju za denarjem, pa je Los Angeles vse postavil na glavo. MOK, ki je lastnik OI in olimpijskih znakov, je začel razmišljati, da bi sam tržil igre. Postopno se je preoblikoval v poslovno organizacijo, ki se je sposobna sama pogajati za TV-prenose, sponzorske pogodbe, dohodke pa si delijo organizatorji iger, nacionalni OK in MOK. Leta 1985 je MOK uvedel vrhunski marketinški program, tako imenovane top programe. V njih v vsakem olimpijskem ciklu predvidoma sodeluje deset velikih sponzorjev, katerih prispevek je megalomanski. Sponzorje (tako je bilo leta 1996 v Atlanti) v grobem delijo na (Pihlar, 1996):

- a) Glavne: Coca-Cola, Kodak, Visa, Bausch & Lomb, Xerox, Time, Matsuhita Electric, IBM, John Hancock, United Parcel Service. Ti naj bi prispevali 114 milijonov dolarjev.
- b) Opremljevalce: McDonald's, ki je olimpijsko vas oskrboval s hrano, Swatch je bil uradni merilec časov, Delta Airlines glavni letalski prevoznik.. .
Te pogodbe so v Atlanti prinesle ekskluzivne tržne pravice.
- c) Licenčne.

Mnogi so prepričani, da je šel komercializem OI predaleč in da v primeru, če bodo športniki doumeli, da so to njihove in ne MOK-ove igre, grozi pravi orkan. Atlanta je bila po mnenju nekaterih olimpijsko prizorišče, kjer je komercializacija premagala šport, saj so igre prvič v celoti financirali na komercialni podlagi, država pa naj ne bi (če ne bo izgube) prispevala ničesar. Veliko denarja je vložila družba Coca-Cola, ki je z MOK podpisala dolgoročno pogodbo o sodelovanju, kar se ji bo propagandno še kako obrestovalo. Dobro jo je odneslo tudi mesto: iz komercialnih virov je dobilo 400 milijonov dolarjev naložbenega denarja, turistično pa bodo igre zanj reklama, kakršne si je lahko le želelo. Po komercialni plati so zadovoljni tudi športniki, saj so nekateri med njimi čez noč postali narodni junaki, ki se bodo lahko na račun kolajn obmetavali z denarjem. MOK je zdaj pred dilemo, ali naj se usmeri v popolno komercializacijo, za kar se zavzemajo tudi nekateri športniki (denimo Carl Lewis) (Pihlar, 1996).

Ko je Juan Antonio Samaranch leta 1980 prevzel MOK, je bila to bankrotirana amaterska organizacija, danes pa je cvetoč olimpijski koncem. Po nekaterih virih naj bi Coca-Cola v Atlanto vložila okrog 250 milijonov dolarjev, drugi navajajo celo številko 600 milijonov. S 40 milijoni si je plačala mesto med desetimi glavnimi sponzorji, 60 milijonov je namenila za reklame na NBC, 30 milijonov za gradnjo olimpijskega parka in 20 milijonov za olimpijski ogenj. Zaradi sponzoriranja potovanja olimpijske bakle, ki je opravila 15.000 kilometrov dolgo pot po 42 ameriških

zveznih državah, nosilo pa jo je 10.000 tekačev, ni nikogar motilo, da sta ob olimpijskem ognju vselej tekla predstavnika Coca-Cole in Championa (proizvajalca športne opreme), ki je prav tako odštel lep delež. Organizatorji so za kritike že vnaprej pripravili odgovor: za baklo leta 1984 je moral vsak nosilec plačati 3.000 dolarjev (Pihlar, 1996).

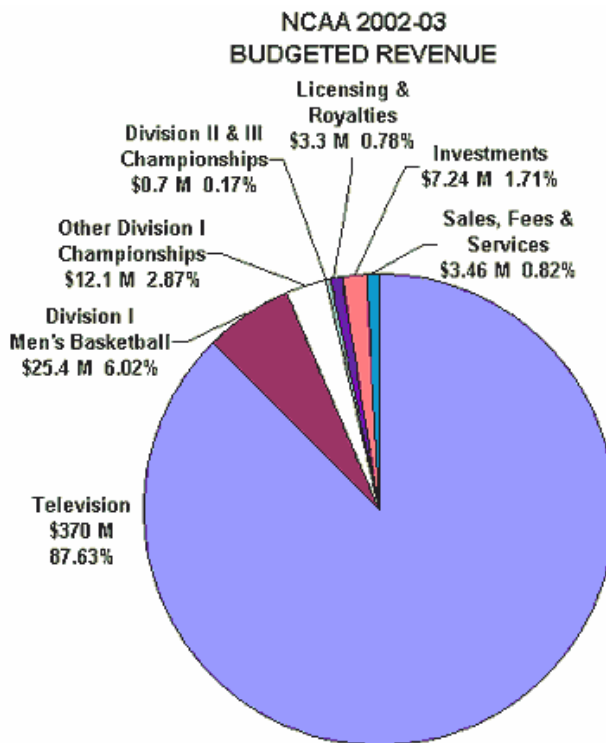
ILTF (International Lawn Tennis Federation) je bila dolgo časa v rokah teniških aristokratov, ki so se na vse kriplje upirali, da bi ohranjali privid amaterizma v svetovnem tenisu. Pogled, ki je tudi njim samim omogočal, da v sebi vidijo več kot le uradnike, mešetarje in politike svetovnega teniškega biznisa. Bili so svečeniki fantazme o kraljevski igri, ki se jo igra zaradi osebne in nacionalne časti in slave, ne pa zaradi banalnih posvetnih stvari, kot je zaslužek. A »boom« ameriškega sna po drugi svetovni vojni je na noge postavil tudi hitro rastočo industrijo prostega časa, ki ni hotela zamuditi priložnosti, da unovči mit tenisa. V začetku šestdesetih let so začele ameriške tovarne športne opreme novačiti igralce, da se pojavijo na turnirjih, prek katerih so odpirale tržišče za svoje proizvode. Njihovi agentje so znanim teniškim igralcem ponujali denar zgolj za to, da se pojavijo na njihovih turnirjih, ne glede na kvaliteto igre in uspeh. Igralci so pričeli letati s turnirja na turnir, pobirati »štartnine«, indiferentno odigrati partijo ali dve in odfrčati na naslednji »show«. Izobčenja niso več pomagala. Komercialnih turnirjev je bilo dovolj, da se je dalo solidno živeti samo od štartnin. Le kdo bi hotel biti vse življenje odvisen od mecenov in dvorne politike športnih zvez, v katerih so spletkarili slave željni starci? Kraljevski igri je grozilo, da postane leteči cirkus belega športa (Klemenc in Klemenc, 1997).

Hokejski turnir na olimpijskih igrah v Salt Lake City-ju

Še pred začetkom končnice hokejskega turnirja na OI v Salt Lake City-ju se je javnost spraševala, komu bo letos pripadel naziv olimpijskih prvakov. Pri hokeju pa ni šlo samo za igro, temveč še za veliko več, saj se v ozadju sklepajo milijonski posli. V hokejskem cirkusu se tako vrtijo milijoni. Najprej so tukaj vsi igralci, ki v ligi NHL zaslužijo na deset tisoče zelencev. Jaromir Jagr ima z moštvom Washington Capitals sklenjeno pogodbo za osem let v višini 88 milijonov dolarjev, Pavel Bure (Florida Panthers) in Paul Kariya (Anaheim Mighty Ducks) zaslužita na leto milijon zelencev. Vsote so res visoke, a je hokej pri Američanih šele četrti najbolj priljubljeni šport, zato je ta denar kljub vsemu le kaplja v morje. Pogodba za prenos tekem ameriškega nogometa znese namreč kar 17,6 milijarde zelencev.

V Ameriki so finalne tekme v najbolj gledanih športih že nekaj mesecev vnaprej razprodane. Na spodnjem grafikonu lahko vidimo, kako velike vsote prejemajo za športne dejavnosti univerze od ameriške televizije. Skavti iz klubov se zanimajo za igralce, ki igrajo na univerzah. Tudi sponzorji se zanimajo za najboljše igralce in poskušajo že z zelo mladimi podpisati pogodbe za vrtooglave vsote.

Slika 1: Prihodki sredstev NCAA v letu 2002/2003 (NCAA, 2003)

PREVOD LEGENDE:

Sales, fees & services – prodaja, posestva in usluge: 3,46 milijona

Investments – investicije: 7,24 milijona

Licensing & royalties – licence: 3,3 milijone

Division 2, 3 championships – tekmovanja 2. in 3. divizije: 0,7 milijona

Other division 1 championships – tekmovanja 1. divizije: 12,1 milijona

Division 1 mens basketball – 1. divizija – moška košarka: 25,4 milijona

Television – televizija: 370 milijonov ali kar 87 % vsega dobička

Iz razočaranja nad delom MOK-a in sprevrženjem olimpijskih idealov je Lukas Pollert, češki športnik, za neznanu vsoto prodal svojo zlato in srebrno olimpijsko kolajno. Olimpijsko gibanje je obtožil, da se je povsem podredilo politiki in sponzorjem. Kolajni, ki ju je osvojil v Barceloni in letos v Atlanti, je prodal finančnemu posredniku, svojo odločitev pa pojasnil s prepričanjem, da OI prirejajo samo zaradi politike in sponzorjev, tekmovalci pa da so povsem v ozadju. Po njegovem mnenju se vse vrti le okoli denarja.

Danes olimpijski ideali nimajo nič skupnega z olimpijskimi igrami, ki so le privlačna senzacija, drag medijski projekt, zato ne preseneča, da se marsikomu toži po igrah, kakršne so pred nekaj leti pripravili v norveškem Lillehammerju: *»Ali ni nekaj pravega olimpijskega leska zasijalo pred dvema letoma na zimskih igrah v Lillehammerju, kjer so severnjaki s preprosto, naravno izvedbo ustvarili pristrčno ozračje, da je imel človek res občutek, kako dobro so se imeli vsi - gledalci in tekmovalci - in da medalje navsezadnje le niso najvažnejša stvar na svetu. Na Norveškem so postavili kažipot za naslednjih sto let, kažipot do iger, na katerih bodo ljudje nekoč zares prepričani, da je biti zraven ravno tako prima kakor zmagati «* (Pihlar, 1996) .

2.4 Športnik in športna ekipa

Edini cilj vrhunskega športnika je zmaga. Uspeh je dokaz za uspešno vadbo, prinaša veliko zadovoljstva, materialne in drugačne koristi, po drugi strani pa je dokaz vsem, ki v športnika niso verjeli. Do tod je pomen zmage lep, motivacijsko bogat in izrazito pozitiven. A po zmagi slej ko prej sledi poraz, razočaranje, smola, nesreča ali poškodba. Danes v športu ne padajo samo trupla (dobesedno), temveč je ohromela tudi misel. Ne humanistične, ampak prestižne ideje različnih ozadij vodijo športnika k vse večjim dosežkom in vse bolj prav imajo tisti, ki trdijo: "Čim večja je kriza vrednot, tem večji so športni dosežki" (Petrovič in Doupona, 2000).

Od športnikov se pričakuje, da bodo v vsakem trenutku maksimalno pripravljeni, da bodo na vsaki tekmi pokazali dobre igre za svoj klub, na primerni ravni zastopali svojo domovino. To od njih zahtevajo uprave klubov, ki jim ponudijo pogodbo, trenerji, mediji in gledalci, ki si želijo atraktivnih predstav; nenazadnje pa tudi njihovi sotekmovalci v ekipi, s katerimi oblikujejo zaključeno celoto. Če se športnik ukvarja z individualnim športom, potem sotekmovalce zamenja trener, družina, okolica. Zahteve trga, oglaševalcev, predvsem pa rekordov željnih medijev, so neizprosne, spodrseljaji skorajda niso dovoljeni. Ko se ti ponudi priložnost, jo moraš izkoristiti, kajti zelo malo je možnosti, da se bo zopet ponovila. Če je ne izkoristiš, lahko hitro vskoči nekdo drug, ki bo stvar izpeljal bolje od tebe. Tako so športniki ves čas pod pritiskom, ki jih pripravi do tega, da naredijo stvari, ki jih drugače ne bi. Pri tem mislim na jemanje nedovoljenih poživil, igranje kljub poškodbi ali bolezni, grobo ravnanje z nasprotnikom kot kompenzacijo za slabšo prikazano predstavo, slabšo telesno pripravo...

Pred nekaj leti so igralci med tekmo nizozemskega prvenstva pred očmi gledalcev pretepli člana svojega moštva. Razlog: ni izkoristil enajstmetrovke (Stojković, 1989).

Športniki v večini ne končajo fakultete, nekateri niti ne srednjih šol, zato bi ob prenehanju kariere imeli nižji življenjski standard. Tako ekonomske vrednote dokaj hitro presežejo etične vrednote. To pa zato, ker so ekonomske vrednote nagrajene, etične pa ne. Konstitutivna pravila določajo pravila igre in včasih igralci kršijo pravila nenamerno, spet drugič jih kršijo namerno, da bi zmagali in dobili obljubljene ugodnosti (Vrhovšek, 2003).

V knjigi *Pravijo mi ubijalec* Jack Tatum, nekoč tudi sam igralec ameriškega nogometa, piše sledeče: »Svoje sovražnike napadam fizično in psihološko. Glavni cilj je odvzeti jim žogo, zbiti čelado, glavo in njihov pogum. Za to sem, poleg ostalega, tudi plačan.« Tatum priznava brez občutka obžalovanja, da je eden od njegovih nasprotnikov ostal doživljenjsko paraliziran (Stojković, 1989).

Petar Lalović, nekoč eden najboljših jugoslovanskih boksarjev, je danes velik nasprotnik tega športa: "Kako, prosim vas, je lahko tak šport, kjer se razbijajo nosovi, lomijo rebra in človeka pripeljejo na rob norosti, kako je lahko tak šport plemeniti? Koliko plemenita večina je boks, vemo mi, ki smo se z njim ukvarjali. Lahko vam naštejemo dosti imen, ki so zahvaljujoč tej, kot pravijo, plemeniti večini, končali v norišnici ali pa postali

nesposobni za kakršno koli delo. Če je boks tako plemenit, zakaj se potem niti eden sin nekdanjega boksarja ali člana uprave ne ukvarja z boksom? Kateri trener je svojemu sinu dovolil, da boksa? Vsi, ki pravijo, da je boks ne samo plemenita veščina, ampak tudi šport, se lažejo. Če bi vprašali mene, bi boks brez razmišljanja prepovedal. Kako mi je hudo, ko vidim kakšnega od svojih bivših kolegov iz reprezentance, kako potiska samokolnico ali pa čisti stranišča” (Stojković, 1989).

Malo se mi zdi verjetna trditev, ki jo ponavadi slišimo, ko nekega športnika ujamejo pri tem, da je uporabljal nedovoljena poživila; večina jih pravi, da niso vedeli, da so substance, ki jih je uporabljal (verjetno po nasvetu zdravnika in/ali trenerja), prepovedane.

Športniki so v nekakšnem krogu, kjer jim različni ljudje ponujajo različne poglede in možnosti. Končna odločitev pa je zmeraj v rokah športnika in zato se največkrat obračamo prav nanje, saj je vsak sam odgovoren za svoja dejanja. Zato je med vsemi dejavniki, ki vplivajo na etičnost v športu, nedvomno najpomembnejša zavest športnikov samih (Tušak, 1994).

Nekateri dopuščajo tezo, da ima vsak pravico do vrhunškega rezultata, s tem pa tudi pravico do samouničenja. To je sporno, ker je jemanje dopinga nepošteno dejanje do drugih, ki tega ne počno (Petrovič in Doupona, 2000).

Vrhunska športna kariera zahteva od posameznika popolno osredotočenost in številni posamezniki športu prilagodijo vse druge dejavnosti, tudi šolanje in izobraževanje. Zaradi tega imajo športniki ob koncu kariere pogosto nižjo in slabšo izobrazbo kot njihovi vrstniki nešportniki. Športniki so pogosto slabše pripravljene na delo v poklicu. Zaradi neustrezne izobrazbe morajo bivši športniki sprejemati slabše plačana in manj zahtevna dela (Cecić Erpić, 2002).

Eksistenčne in denarne težave pogosto spremljajo konec športne kariere in posameznikovo prilagajanje na pošportno življenje zato, ker je športna kariera običajno kratkotrajna. Večina športnikov se posveti pošportnemu življenju v tridesetih letih, le redki med njimi pa s športnim udejstvovanjem zaslužijo dovolj denarja. Kljub temu da so zaslužki večine aktivnih športnikov povprečni, vendar še vedno višji od dohodkov posameznikov, zaposlenih v s športom nepovezanih poklicih, se športniki ob koncu kariere pogosto soočajo z denarnimi težavami. To se povezuje tudi s tem, da ima večina športnikov, ki so mladi odrasli, svoje družine, ki jih morajo vzdrževati.

Športniki se tega prav gotovo zavedajo in so zato za časa kariere pripravljene storiti skorajda vse, kar bi jim prineslo uspeh in jih odrešilo skrbi za prihodnost. Velikokrat se tudi zgodi, da podležejo pritisku, ki ga nanje vršijo njihovi najbližji (trener, soigralci, zdravniki, uprava kluba...). Tudi tako je potrebno pogledati na tekmovalca, ki ga ujamejo na doping kontroli in mu dokažejo, da si je pomagal s prepovedanimi sredstvi. Kaj pa naj bi naredil, če si tako pomaga večji del ekipe oz. njegovi nasprotniki; brez pomoči kemije jim ne bi bil enakovreden. Poleg tega pa ni težko podleči mamljivim ponudbam, še posebej če vemo, da so športniki največkrat deležni posredne (tipe) oz. neposredne

privolitve, odobravanja trenerja, soigralcev, uprav klubov, ki poleg njegove družine pravzaprav tvorijo njegovo najožje okolje, predstavljajo njegov najbolj intimen svet.

»...Spomnimo se samo orjaškega, 160 kilogramov težkega dvigalca uteži Aleksejeva, ki so mu zaradi obremenitev odpovedala kolena, pomislimo na plavalce – otroke, ki so jih znanstveniki v nekdanji NDR spremenili v telesne in duševne invalide. 13- in 14-letne telovadke, ortopedske pokveke, oropane vseh radosti in brezskrbnega otroštva, težkoatleti, ki trpijo za depresijami, tekači s krvjo, obogateno s kisikom, metalci kladiva in krogle ter dvigalci uteži, podkrepljeni z elektrošoki, in zahodnonemški olimpijski plavalci, ki so si skozi analno odprtino v črevesje vbrizgali zrak, da bi si povečali vzgon, je samo skromen izbor tistih, ki so napravili vse, da bi se prebili na vrh... « (Antič, 1996).

“Vrhunski športniki nimajo kaj iskati na mednarodnih tekmah, če ne jemljejo raznih stimulativnih sredstev”, je izjavil dr Dully, direktor klinike iz Kalifornije (Stojković, 1989).

Zaključne ocene Okrogle mize v Monaku so bile med drugim naslednje: grobi prekrški in druge grobosti so se pojavile, ko se je pojavilo pomanjkanje zelo dobrih in odličnih nogometašev, ki so jih nasledili povprečneži in slabi igralci. Nasledili so jih zato, ker so grobi, ker če ne bi bili grobi, jih ne bi mogli naslediti. Zahvaljujoč tej svoji kvaliteti igrajo. Na vprašanje: »Kje pa so dobri nogometaši?« strokovnjaki odgovarjajo: »Ni jih, ali pa so zelo redki«. Danes je tudi v svetu najslabši nogometaš plačan bolje od najboljšega učitelja. Zato je on primoran, da za vsako ceno varuje ta privilegij igranja, tudi za ceno nevarnosti za zdravje in niza poškodb, ki so običajne, ko se kariera približuje koncu. Vse to dobi posebno dimenzijo, ker vemo, da mnogi športniki tekmujejo bolni, oz. kot izjavljajo sami, na lastno odgovornost (Stojković, 1989).

V trenažno tekmovalnem procesu gre športnik včasih skozi najbolj prefinjene oblike izkoriščanja, na katere pogosto pristane zato, ker se mu privlačnost vrha – biti najboljši – kaže močnejša od vsega. Športnika žene tudi notranja želja, da za vsako ceno doseže maksimum. Tak način športnikovega razmišljanja pa lahko izkoristijo institucije – od države, klubov do sponzorjev, ki vlagajo velike vsote denarja in zahtevajo uspeh. Tudi gledalci plačajo svoje pravice in jih ne zanima, ali je športnik poškodovan ali ne. Zaradi tega občutka se lahko pojavijo pri športniku eksistenčni strahovi, saj gre za njegov poklic in zato posega po vseh mogočih sredstvih. Resnica je, da malokateremu športniku pride na misel, da bi sam jemal zdravila. Za to skrbijo drugi, da bi on lažje izpolnil nalogo, ki mu jo zada družba ali sponzorji. Dokler je vrhunski športnik v tako veliki meri odvisen od rezultata, je tudi možnost zlorabe prepovedanih sredstev zelo velika.

2.5 Trenerji, zdravniki, uprave klubov

Trener, zdravnik, člani uprave kluba, za katerega igra, so ljudje, s katerimi se športnik vsakodnevno srečuje. Na ta način je z njimi najbolj povezan, v dobrem in slabem. Le še družinska vez je močnejša. Zagotovo ne pretiravamo, če rečemo, da predstavljajo veliko avtoriteto za vsakega športnika.

Tudi oni so pod pritiskom, največkrat lastnikov klubov in velikih pokroviteljev, ki jih ne zanima delo na daljše obdobje, ampak želijo rezultate takoj. Tako ne preseneča, da so prav ti ljudje, ki bi morali biti športniku v največjo oporo, tisti, ki ga usmerijo na pot, ki nima z etiko nobene povezave. Pritiski s strani imenovanih niso nujno neposredni. Ni potrebno, da trener, zdravnik,... neposredno ponudi prepovedana sredstva. Lahko gre tudi za neformalne oblike pritiskov, kot na primer nenehno hvaljenje tistih, ki so uspešnejši od športnika, a jemljejo prepovedana sredstva, pa pohvale tistih, ki so bolj pokorni trenerju, počnejo na igrišču tisto, kar trener zahteva od njih in na tak način, kot to zahteva trener.

Vincent Lombardi, eden od najslavnejših ameriških ragbi trenerjev, pove igralcem: "Tukaj sem, da bi vas prestrašil. Strašil vas bom in poniževal, dokler ne boste naredili točno to, kar bom od vas zahteval." Ena od ameriških raziskav je potrdila bojzani, po katerih so mnogi trenerji sadisti. Ali tej skupini pripada tudi Lombardi? (Stojković, 1989).

Ljubodrag Simonović, nekdanji košarkaš, kasneje pa velik kritik vrhunskega športa, je izjavil naslednje: "Dajanje človeške dimenzije, topline odnosu med trenerjem in igralcem, bi pomenilo, da mora imeti trener več razumevanja za igralca kot človeka, kar bi pripeljalo pod vprašaj celotno delo z moštvom, vse, kar ekipi predstavlja cilj. Ko je potrebno zmagati, ne sme biti razumevanja za človeka. Takrat postane povsem moralno in športno, da na tekmo pripelješ igralca s temperaturo 39,5 C z namenom, da bi pomagal soigralcem; povsem športno postane priganjati igralca s poškodovano nogo, ki komaj hodi, da stisne zobe, da teče, skače, zadeva, ne glede na posledice. Ampak to lahko naredi samo trener z igralci, ne pa človek z ljudmi. Če se iz odnosa trener – igralec odstrani vsa človečnost, potem se lahko igralec uporabi brez zavor; takrat obstaja samo kot igralec, kot kup mesa in kosti, ki ga je potrebno spraviti v gibanje. Zato mora trener, preden pride na teren, pustiti čustva in zavest doma. Še bolje pa je, če jih sploh nima" (Stojković, 1989).

V današnjem pojmovanju športa je tendenca k uporabi agresivnosti za doseg cilja socialno naučeno dejanje. Jack Tatum, nekdanji igralec ameriškega nogometa pri Oakland Raiders, pravi: "Ko sem prvič udaril nasprotnika tako, da ta ni mogel več vstati, mi je bilo težko. Potem sem odšel na kolidž in začel igrati tam. Ko sem na prvi tekmi knockoutiral dva nasprotna igralca, so mi ljudje ploskali. Tudi trenerju je bilo všeč... Več ko igraš, bolj se zavešaš, da je vse skupaj le del igre. Nekdo bo poškodovan. Lahko si ti, lahko on. V večini primerov je bolje, če je to on" (Tušak in Tušak, 1994).

Nikola Makić, Rom iz Prokuplja, je pri osemnajstih letih doživel strašni knockout, po katerem je ostal 85 % invalid. Proglasili so ga za "zvezdo" in ga odpeljali na Poljsko kjer

naj bi se boril z nekim znatno močnejšim nasprotnikom. “Trdili so, da se bom boril samo enkrat in še to v kategoriji dečkov. Ko so videli, da sem v prvi borbi z lahkoto premagal nekega Rusa, so mi naslednji dan pripeljali še enega sovjetskega reprezentanta. Premagal sem tudi njega, res da po glasovanju sodnikov, a zaslužen. Tretji dan sem moral ponovno v ring. Moj novi nasprotnik je bil poljski reprezentant Raub. Močan mož. Še zdaj ga vidim v nasprotnem kotu. Zazvonil je zvonec. Krenil sem proti Raubu...” Od tu dalje se Makić ne spominja ničesar več. K zavesti je prišel šele po drugi operaciji. Makićev trener in eden od članov uprave kluba sta bila kaznovana z doživljenjsko prepovedjo delovanja v boksu. Na soočenju 18.2.1979 sta ostala pri svojih prejšnjih izjavah, a komisija je dobila občutek, da sta tako eden kot drug dobro vedela, da je nesrečni mladenič odšel na mednarodno sceno mimo zakonskih predpisov in da je malo manjkalo, da bi doživel tragedijo – če se njegovo zdajšnje zdravstveno stanje ne bi moglo smatrati za tragično (Stojković, 1989).

Še manj je presenetljivo, če se športniki odločijo za pot, ki je, kot se zdi, edina, ki jim lahko prinese odmevne rezultate, jih dvigne iz povprečja, jim omogoči, da se postavijo po robu višjemu, močnejšemu, hitrejšemu tekmecu. Pa čeprav se ob tem dobro zavedajo, da ravnajo v nasprotju s pravili, da lahko na ta način zaključijo kariero, da lahko poškodujejo samega sebe.

Toni Schumacher, ki je bil 76-krat nemški reprezentant v nogometu, je “zbudil svet”, ko je leta 1987 objavil knjigo *Povratek*. Nogometaši in nemška nogometna zveza so se dvignili proti njemu in ga suspendirali, toda tega, kar je zapisal v svoji knjigi, niso mogli več izbrisati. Na primer: »Dr Lizen je za časa SP v Mehiki dal igralcem najmanj 3000 injekcij, natančneje 5 injekcij dnevno. Notri je bilo med drugim: rastlinski izvlečki za krepitev organizma, ogromne količine vitamina C in B12, izvleček medu, s katerim so hoteli ojačati srce in krvni obtok, izvlečki, ki naj bi pomagali premagati posledice višinske razlike. In vrh vsega še tablete z vitaminom E. Moje nezaupanje v te tablete je pripeljalo do spora z dr Liznom. Tudi pomočnik trenerja, Berti Focks, je bil užaljen zaradi tega« (Stojković, 1989).

Nekdanja jugoslovanska košarkarska reprezentanca je prvič osvojila naslov svetovnih prvakov v Ljubljani leta 1970. 4 dni kasneje je Trajko Rajković, eden od “zlatih” košarkarjev, umrl. V zdravniškem poročilu o vzroku smrti med drugim piše: “Smrt je nastopila po poslabšanju arterijo-skleroznega obolenja srca in krvnih strdkov.” Kako je mogoče, da bolan športnik igra, pa čeprav je pod vprašajem nastop v državni reprezentanci, ki je kasneje osvojila svetovno prvenstvo? Mogoče je zato, ker je bil ta bolni športnik, v tem primeru Trajko Rajković, zadnjič natančno pregledan dve leti nazaj. Kakšen pa je bil ta pregled, kako natančen, je pokazala avtopsija. Tedaj se je pokazalo, da prave zdravniške oskrbe ni imel niti tedanji kapetan reprezentance Ivo Daneu, sčasoma pa tudi to, da je ni deležen nobeden od vrhunskih športnikov v nekdanji Jugoslaviji. To se je dogajalo ravno v času, ko je moral nekdanji jugoslovanski Zavod za telesno kulturo v Beogradu, drugače institut svetovnega ugleda, odpuščati zdravnike specialiste, in drago medicinsko opremo, uvoženo iz tujine, puščati neuporabljeno, ker športne organizacije niso bile zainteresirane za njegove usluge (Stojković, 1989).

Primer, identičen Rajkovićeveemu, se je zgodil v Italiji 20. februarja 1977. Takrat je umrl eden od najboljših košarkarjev, 212 centimetrov visoki Luciano Vendemini. Umrl je zaradi infarkta nekaj trenutkov pred začetkom tekme v Forliju. Njegov primer je tipičen za vrhunski šport, kar je tudi profesionalna košarka. Vendemini je bil kmet, poln kompleksov zaradi svoje višine in kratkovidnosti. Pograbili so ga managerji, prodajali in preprodajali, kakor je to že običaj ne samo v Italiji. Po njegovi nenadni smrti so se dvignili zdravniki, med katerimi je bil najglasnejši ugledni kardiolog dr. Antonio Venerando, direktor Inštituta za šport in redni profesor na Univerzi. "Vendemini je bil začasno nesposoben za napore vrhunskega športa. Prejšnje poletje smo odkrili prirojeno srčno napako, obvestili Vendeminija, njegov klub in Košarkarsko zvezo Italije. Nato sem zahteval dodatne preiskave. Nihče me ni želel poslušati, kajti Vendemini je bil potreben košarki", je izjavil dr. Venerando.

Ves primer je dobil tudi sodni epilog. Predsednik Vendeminijevega kluba Milardi je bil s še nekaterimi zdravniki obtožen za prevaro, ker je nesrečnega košarkaša odstopil drugemu klubu v zameno za vsoto 210 milijonov lir, kljub temu da je vedel, da zdravje tega košarkaša ni v redu (Stojković, 1989).

Smrt igralcev na nogometnih terenih v zadnjem času dobiva zaskrbljujoče razsežnosti. Ko sta ob koncu 70-ih let na terenu umrla Bratislav Todorović, nogometaš Šumadije iz Arandelovca, in Branimir Gavrilović iz Partizana iz Šumadijskega sela, se je Nogometna zveza Jugoslavije takrat odločila, da bo odločno ukrepala. Zgodilo se ni nič, ugotovili niso niti vzroka smrti.

"Veliko športnih zdravnikov se podpiše na zdravstveni karton nogometaša, kljub temu da sploh ne pregleda nogometaša", je rekel dr. Ismet Arslanagić, predsednik Zdravstvene komisije NZJ. Dodal je tudi primer iz svoje dolgoletne prakse: »Zaradi prirojene srčne napake sem nekoč prepovedal Fahrudinu Ulaku, nogometašu Sarajeva in mladinskemu reprezentantu Jugoslavije, da bi se še naprej ukvarjal s športom. Veste, kaj se je zgodilo? Njegov oče me je tožil na sodišču z obrazložitvijo, da kradem kruh njegovemu sinu!« Še en bizaren podatek: "Neki pek iz Bosne je predelal svoj žig in proglasil sam sebe za zdravnika. "P" je spremenil v "L" (pekar = pek, lekar = zdravnik, op.p.) in izdajal uradna potrdila o zdravstvenem stanju nogometašem, s podpisom in prirejenim žigom. In to v soglasju s člani uprave tega kluba..." (Stojković, 1989).

»Že leta ponavljam, da nogometaš po vnetju mandljev najmanj deset dni ne sme udariti žoge. Ampak to je kot kaže razgovor gluhih, kajti zdravniki v naših klubih so pogosto igračke v rokah članov uprave kluba«, je povedal dr. Arslanagić (Stojković, 1989).

To je samo nekaj primerov, na katerih sem želel prikazati, kako se danes ravna s športniki. Športniki postajajo surovina, ki jo je potrebno čim bolje uporabiti, jih kvalitetno oblikovati po zamisli tistih, ki vodijo klub. Kaj se bo dogajalo z njimi čez nekaj let, ni pomembno, oz. to takrat ne bo več stvar kluba.

Je mar moralno, da se od športnika zahteva, da igra poškodovan? Je moralno, da se mu ponudi prepovedana sredstva, tudi če bo tako dosegel boljše rezultate, kljub temu da vodilni vedo, da ima športnik družino in poznajo škodljive posledice teh snovi?

2.6 Športne zvezde

Šport ima sam po sebi pridih zabave in dramatičnosti. Pravi športni spektakli danes gledalca pritegnejo s privlačno mešanico vrhunskih športnih predstav, obtekmovalnimi dejavnostmi, s številnimi dih jemajočimi dodatki in podobnim. Vrhunski športniki kot zvezdniki se pojavljajo v filmih, oddajah, snemajo albume, so vabljeni na pomembne dogodke in so navzoči v tabloidih.

Vrhunski rezultati športnikov so eden najpomembnejših dejavnikov promocije in s tem identifikacije vsakega naroda oziroma države, najpogosteje jih imenujemo kar »ambasadorji države« (Bednarik idr. 2002). Ko gledamo z mikroekonomskega vidika, lahko rečemo, da so podobe vrhunskih športnikov uspešen dejavnik promocije blagovnih znamk in podjetja kot sponzorja, ki z vrhunskim športnikom poslovno sodeluje. Menim, da so lahko vrhunski športniki kot zvezdniki še uspešnejši od zvezdnikov z drugih področij, saj se ukvarjajo z dejavnostjo, ki je v družbi visoko cenjena, z dejavnostjo, ki deluje kot protiutež ponorelemu svetu, v katerem je prostor za sprostitev in iskreno igro (Škorc, 2005).

V svetu, nasičenem s slavo, se zdi skoraj vsak posameznik vključen v proces, ki proizvaja ali pa vsaj omogoča obstoj slavnih in oboževanih. Kljub temu da so slavne osebnosti v bistvu popolni tujci, za katere je verjetno, da jih ne bomo nikoli srečali, ima lahko ona ali on pomemben vpliv na to, kako se posameznik spopada z vsakdanom in kakšen je njegov odnos do življenja (Andrews in Jackson, 2001).

Vrhunski športniki so ljudje, ki imajo v družbi poseben položaj, lahko bi celo rekli, da so drugačni od običajnih smrtnikov, nekateri postanejo celo »nesmrtni«. Vrhunski športniki so ljudje, ki jih množice občudujejo, ki polnijo stolpce časopisov, ljudje, o katerih množica rada govori, in podobe, ki jih ima marsikateri rekreativni športnik pred očmi, ko se ukvarja s športom. Vrhunski športniki si vlogo zvezdnika pridobijo s pomočjo najrazličnejših lastnosti in značilnosti, največkrat je seveda področje njihovega dela tisto, ki jih povzdigne med zvezde. Prav gotovo so profesionalno delo in rezultati tisto, kar vrhunske športnike loči od množice. Posebej so zanimivi tisti, ki imajo poleg vrhunskih rezultatov še neko drugo razločevalno točko: to je lahko njihov izgled, obnašanje, telesna ali umska značilnost oziroma nek drug dosežek, v katerem blestijo le redki. Tak vrhunski športnik lahko s pomočjo ekipe izkušenih strokovnjakov izpostavi svoje značilnosti ter postane eden in edini (Škorc, 2005).

Pri zvezdnikih je razkorak med navadnostjo in izrednostjo tisti, ki vzpostavlja njihov zvezdniški sistem. Tu ne gre nujno za to, da je zvezda priljubljena, temveč je pomembnejše to, da je popularna, da se s pomočjo »sekundarnega kroženja« pojavlja v različnih medijih. Predvsem slednje je pomembno pri vzponu med zvezde in ima pravzaprav glavno vlogo pri nastajanju zvezd. Oseba v vlogi zvezdnika ni vidna samo na svojem področju ustvarjanja, temveč obstaja tudi kot medijska osebnost. S tem ko je neodvisna od primarnega delovanja, si pravzaprav pridobi zvezdniški status.

Mills v svoji definiciji zvezdnika in tistem, kar zvezdo opisuje, navaja: »Gre za ime, ki ne potrebuje nadaljnje razlage. Tistih, ki ga poznajo, je veliko več kot tistih, ki potrebujejo podrobno pojasnilo. Kjerkoli se pojavi, je z navdušenjem in očaranjem prepoznana. Redno polni družabne kronike časopisov in oddaj ter tudi ko je ni več, se je vsi spominjajo z občudovanjem« (Škorc, 2005).

Povedano je nesporno pozitivno, vendar je v sredstvih javnega obveščanja pogosto sprevrženo. Povečevanje športnikov in njihovih dosežkov se gradi praviloma na shematizirani tipologiji, s predimenzioniranim poudarjanjem rezultata kot zmage nad nasprotnikom, razpredanjih o velikih in na oko lahko pridobljenih zasluških; skratka, na vrsti izkrivljenih vrednot. Prav navedeno pa je lahko za mladega človeka najbolj kvarno in zato vredno elaboracije. Sprevrženo povečevanje športnih "veličin" (pogosto tudi umetno ustvarjenih) je oblika psevdokulture, ki mnogim anonimnim občudovalcem športnikov s procesom zunanega posnemanja (oblačenje, način govora itn.) in istovetenja z vrhunskimi športniki, z občutkom, da jih z malikovanjem tudi sami soustvarjajo, jemlje mladim še zadnje možnosti, da se sami izrazijo kot avtentične osebnosti (Ambrožič idr., 1995).

Zvezdnikova moč torej ni le posledica njegove individualne identitete in karizme, temveč tudi občudovanja občinstva. Zvezdniški sistem sam ne oblikuje zvezd, temveč le ponudi posameznika, ki ga kasneje ljudje sami okronajo za zvezdo. Pri tem pomembno vlogo igrajo mediji, ki z modernimi metodami industrije odnosov z javnostmi poskrbijo, da se zvezda čim bolj približa občinstvu (Škorc, 2005).

Zvezde danes ne prihajajo samo iz filmske in glasbene industrije, ampak tudi z drugih področij življenja: športa, politike, modnega sveta, umetnosti, kulture, poslovnega sveta, znanosti, religije... Menim, da imajo ravno vrhunski športniki med zvezdami najbolj pozitivno podobo. S svojim načinom življenja, uspešnostjo, odrekanjem, disciplino in privlačnostjo se prav gotovo več kot uspešno kosajo z zvezdniki z drugih področij ustvarjanja, ki so v povprečju večkrat tarča negativnih odnosov z javnostmi. Vrhunski športnik ima neko avro, karizmo, s katero pritegne pozornost množic. Največkrat gre za priljubljene osebe, s katerimi se marsikdo identificira.

Mladi potrebujejo idole. Idol pa je, pravi Edvard Kovač v knjigi esejev Modrost o ljubezni, ogledalo, ki človeku vrača pogled in mu kaže, kar človek hoče videti, kar so njegove želje in potrebe. Zato tudi idol naš pogled takoj zadovolji, ga napase, nasiti. Ob pogledu na idol smo veseli in zadovoljni, saj idol streže našim trenutnim željam. Kdo so idoli dandanes? Tisti junaki, ki jih kot take predstavljajo množična občila – filmske zvezde, vrhunske manekenke in najboljše plačani ter v medijih največkrat predstavljeni športniki (Košir in Ranfl, 1996).

O ustvarjanju športnih idolov, pa tudi o njihovem hitrem in včasih grobem pokopavanju, obstajajo številne študije tako v svetu kot tudi pri nas. Že leta 1968 je G. Magnane zapisal, da smo priče deifikaciji športnikov in humanizaciji bogov. Nemara se je A. Trstenjak temu problemu s psihološkega vidika še najbolj približal, ko pravi: "Šport hočeš nočeš s svojo obrednostjo in simboliko, ki je v njej, zlasti pa s postopnim kultom športnih junakov, ustvarja poseben religiozno kultni, se pravi numinozno ubran svet. To je resnična ustvarjalnost, ki sredi sekularizirane moderne družbe nehote ustvarja nov

religiozni svet na drugi, vsekakor doslej neimenovani, nepoznani ravni. To je pač kult 'svetega', ki ga šport trga z neba in vnaša v sekularizirani svet. Pravzaprav je to kult človeka samega, ki ga hoče dvigati v božanski svet, ne kult Boga; je samo kult božanstva, ki pa je v človeku. Šport hoče z numinoznim kultom svojih herojev potrditi in uresničevati, ustvarjati človeka samega. Uresničevanje ali ustvarjanje samega sebe je že kar geslo modernega človeka" (Ambrožič idr., 1995).

Fenomen zvezdnitva lahko proučujemo z dveh vidikov: ekonomskega in kulturnega. Z ekonomskega vidika je vsaka zvezda blagovna znamka, ki oglašuje nek kulturni produkt, v katerem nastopa ali ga zastopa. Ob spoznanju, da je okus porabnikov izredno prilagodljiv, ga skušajo lastniki kapitala stabilizirati in prilagoditi v svoj prid (Škorc, 2005). Pri ekonomskem vidiku zvezdnitva gre za vzajemen, nekako simbiotičen odnos med zvezdami, mediji in oglaševalci. Vloga zvezde se pri tem kaže v funkciji oglaševanja blagovne znamke, predstavitvi določenih vrednot in vplivanja na vzorce porabe.

Pogoj za uresničitev ekonomskega vidika zvezdnitva je njen kulturni vidik. S slednjega je zvezda nekaj, kar ponuja konstrukcijo osebnosti, s tem ko ponuja vrednote, ki jih posamezniki projicirajo nase. Predstavlja utelešenje idealov. Predpogoj, da oseba s kulturnega vidika postane zvezda, je popularnost v nekem prostoru in času, kar je odvisno od takratne in tamkajšnje ideologije ter njenih pojavnih oblik (Škorc, 2005).

2.6.1 ŠPORT – MONARH SPONZORSKEGA TRGA

Filmske in glasbene zvezde v prvih vrstah spremljajo športne dogodke in sodelujejo na medijsko podprtih rekreacijskih športnih dogodkih. Zato je šport v zadnjih dveh desetletjih postal glavna zabava v prostem času, najzanimivejši medij za oglaševanje ter dejavnost, ki športnikom in ostalim s športom povezanim posameznikom oziroma podjetjem omogoča visoke zaslužke. Razvila se je športna industrija, ki je neverjetno rast doživela predvsem v zadnjih 50-ih letih (Trobec, 2005).

Sponzorstvo športa je najbolj razvito v Ameriki, v zadnjih petnajstih letih pa razmah doživlja tudi v Evropi, Južni Ameriki in Aziji. Od leta 1989 do leta 1998 so se sponzorstva športa povečala kar za štirikrat. Precejšen del predstavljajo sponzorstva mednarodnih korporacij: Nike, Pepsi, VISA in druge (Trobec, 2005). Tudi zaslužki profesionalnih vrhunskih športnikov rastejo z neverjetno hitrostjo. Vrhunski športniki – zvezdniki danes služijo s sponzorstvi, zastopništvu in oglasi več kot s klubskimi pogodbami in premijami.

Revija Forbes vsako leto objavi listo stotih najpomembnejših oseb, ki so najbolj zaznamovale preteklo leto. Lista slavnih je narejena na podlagi lanskoletnih zaslužkov, njihovega vpliva in popularnosti, pojavljanja na internetu ter na naslovnica časopisov in v radio in TV oddajah. Za leto 2005 je lista izgledala takole (Trobec, 2005):

»Oprah Winfrey se je s tretjega mesta na lanski listi povzpela na prvo mesto, na katerem je bil Mel Gibson, letos tretji na listi, na drugem mestu pa je ostal golfist Tiger Woods. Winfrey vsak teden gleda 30 milijonov gledalcev v ZDA, njen show pa se prikazuje v 112 državah po svetu.

Na prvem mestu po lanskem zaslužku je režiser George Lucas, druga je Oprah s 225 milijoni dolarjev, tretji Gibson s 185 milijoni in na četrtem Woods s 87 milijoni dolarjev zaslužka z nagradami in reklamiranjem.«

Vsekakor na interes podjetja za izbranega vrhunškega športnika kot sponzoriranca v prvi vrsti vplivajo ustrezni rezultati, ki športniku dajejo komunikacijsko moč in vrednost. Pomembno merilo za odločanje sponzorjev je pozitivna podoba vrhunškega športnika, njegova popularnost in medijska pozornost. Slava vrhunškega športnika je odvisna predvsem od njegovih dosežkov in le redki vrhunski športniki uspejo ob upadu slave ali umiku iz športa ostati enako zanimivi za medije in oglaševalce.

V ZDA so razvili sistem merjenja športnikove popularnosti, znan pod imenom *Q lestvica*. Podjetje Marketing Evaluations izvede vsakoletno raziskavo, v katero vključi 1500 različnih javnih zvezd iz sveta zabave in športa. Reprezentativnemu vzorcu populacije (več kot 7000 anketiranih) pošljejo enostaven vprašalnik z dvema vprašanjema za vsako navedeno osebo:

› Ali ste že slišali za to osebo?

› Anketiranec mora v primeru, da je za osebo že slišal, na lestvici od 1 do 5 oceniti, ali je oseba ena izmed njegovih najljubših oziroma ali gre za neljubo osebo (Škorc, 2005).

Razvrščanje (položaj) vsakega zvezdnika na *Q* lestvici določijo tako, da odstotek anketirancev, ki je določeno osebo opredelil kot najljubšo, delijo z odstotkom anketirancev, ki so za osebo že slišali. Dobljeno število, ki predstavlja količnik med odstotkom priljubljenosti osebe in odstotkom poznavanja iste osebe, predstavlja osebni ali zvezdnikov položaj (rang), poznan pod imenom *Faktor Q*.

Znotraj tega je možno določiti tudi razvrščanje, ki je odvisno od različnih spremenljivk, na primer spola in starosti anketirancev, prihodka, poklica, izobrazbe in rasne pripadnosti. Tako lahko podjetja ugotovijo, kakšna je popularnost osebe, ki jo nameravajo sponzorirati, pri točno določeni ciljni skupini. Za podjetje torej ni najpomembnejši splošni rang športnika, temveč položaj (rang), ki ga je športnik dobil pri izbrani ciljni skupini.

Q lestvica je v ZDA najbolj poznan način merjenja zvezdnikove popularnosti, obstajajo pa tudi druge lestvice, ki jih objavljajo agencije za posredovanje zvezdnikov in športne revije. Tabela v nadaljevanju navaja lestvico vrhunskih športnikov, ki sta jo oblikovala Brooks in Harris (1998). Naj pri tabeli opozorim na zadnji stolpec z vrtoglavimi denarnimi vsotami, kar lahko priča o komunikacijskih učinkih podjetja, ki sponzorira vrhunskega športnika in mu dodeli vlogo komunikatorja blagovne znamke.

Tabela 2: Lestvica deset naj- indosantov v letu 1997

NAJBOLJ VŠEČEN	NAJBOLJ PREPOZNAN	NAJBOLJ VPLIVEN	NAJVIŠJA SKUPNA VREDNOST PLAČILA
Tiger Woods	O. J. Simpson	Michael Jordan	Michael Jordan (40 mio \$)
Michael Jordan	Magic Johnson	Shaquille O'Neal	Tiger Woods (25 mio \$)
Grant Hill	Michael Jordan	Joe Montana	Shaquille O'Neal (23 mio \$)
Dennis Rodman	Muhammed Ali	Tiger Woods	Arnold Palmer (19.2 mio \$)
Ken Griffey, jr	Mike Tyson	Cal Ripken	Andre Agassi (17 mio \$)
Troy Aikman	Joe Montana	Troy Aikman	Jack Nicholas (16 mio \$)
Scottie Pippen	Nancy Kerrigan	Steve Young	Joe Montana (12 mio \$)
George Foreman	Tonya Harding	Ken Griffey	Grant Hill (7 mio \$)
Bonnie Blair	Joe Namath	Dan Marino	Ken Griffey, Jr. (6 mio \$)
Joe Montana	Hank Aaron	Wayne Gretzky	Deon Sanders (6 mio\$)

(Škorc, 2005)

Primer: Michael Jordan, profesionalna košarkarska liga NBA, ZDA

Na prelomu tisočletja je televizijska mreža ESPN naredila spisek tistih športnih osebnosti (športniki, medijske osebnosti in drugi, ki so bili kakorkoli povezani s športom), ki so pustile največji pečat v športnem svetu v 20. stoletju. Michael Jordan je na prvem mestu pred Babe Ruth, odličnim igralcem baseballa iz začetka stoletja, in Muhammedom Alijem, legendarnim boksarjem.

Michael Jordan je najboljši košarkarski igralec vseh časov. Neprekosljivi športnik – atlet je z edinstveno kombinacijo telesnih sposobnosti, talenta, hitrosti, moči, mehkobe, sposobnosti improvizacije in nedosegljive želje po zmagi na novo definiral status superzvezdnikov v ameriški profesionalni košarkarski ligi (NBA) in postavil nova merila za prihajajoče generacije športnih zvez. Celo veliki Magic Johnson, prav tako eden izmed superzvezdnikov NBA, je o njem dejal: “Bil je Michael Jordan in bili smo vsi ostali.”

Naj naštejemo samo nekaj njegovih dosežkov:

- novinec leta,
- 5-krat razglašen za najbolj koristnega igralca leta MVP (Most Valuable Player) v NBA – kot prvemu v zgodovini NBA je uspelo, da je dobil hkrati, poleg nagrade MVP, še nagrado za najboljšega obrambnega igralca,
- 6-krat prvak lige NBA,
- 6-krat izbran za najkoristnejšega igralca končnice,
- 10-krat izbran v najboljšo ekipo igralcev preteklega leta,
- 14-krat nastopil na tekmi vseh zvezd (NBA All-Star),
- ob upokojitvi igralec z najvišjim povprečjem točk v NBA vseh časov – 30.1 točke na tekmo.

Kakorkoli, njegov vpliv je še mnogo večji, kot lahko pokažejo samo njegove lovorike in nazivi. V ligo NBA je vstopil kot senzacija z nadpovprečnimi telesnimi sposobnostmi, zapustil pa jo je kot vzornik nepregledne množice mladih košarkarjev po vsem svetu, mladih športnikov, kot športna in kulturna ikona celotne Amerike. Bil je resnični prvak, ki je pomagal NBA razširiti njen vpliv med množice.

Jordan, kralj devetdesetih

Devetdeseta leta so pripadla moštvu Chicago Bullsov, ki so pod taktirko Michaela Jordana šestkrat postali prvaki lige NBA. Jordan je bil v vseh finalih daleč najboljši igralec. Z njim so igrali tudi Scottie Pippen, Toni Kukoč, Ron Harper, Dennis Rodman, Luc Longley, Horace Grant, a vsi so bili v senci neverjetnega Jordana.

Chicago ga je izbral na naboru leta 1984 kot tretjega igralca po vrsti. Michael je bil desetkrat najboljši strelec lige, v svoji lasti ima še celo vrsto rekordov. Dosegel je največ točk na eni tekmi v končnici (63 točk, 20. maja 1986 proti Bostonu). Biki so v sezoni 1995/96 v rednem delu sezone zmagali kar na 72 tekmah, ta rekord bo težko dosegljiv.

Kakšen vpliv ima lahko posamezen športni zvezdnik, nam prikazuje tudi naslednji primer:

Južna Koreja

Chanho Park je metalec v bejzbolskem moštvu Rangerjev iz Texasa, ki igra v Major League Baseball (ameriški profesionalni bejzbolski ligi – MLB), ZDA. Park je postal ikona mladih v Koreji, ki doživlja neverjeten uspeh. Njegov vpliv sega daleč preko meja njegovih siceršnjih dejavnosti.

Odkar je Park dokazal svoj talent v ZDA, je mnogo korejskih igralcev bejzbola postalo ambicioznih in si prizadevajo, da bi nekega dne zaigrali v tujini. Vsi bi bili radi kot Cahno. Spremembe so opazne na različnih področjih. Najboljši metalci v korejski profesionalni bejzbolski ligi odhajajo na Japonsko takoj, ko dobijo status prostega igralca, to je po sedmih letih igranja v Koreji.

Tako se je korejska liga spremenila v poskusen teren za japonsko ligo. Razmere za mlade amaterske igralce se ne razlikujejo dosti od tistih, ki veljajo za odrasle profesionalce. Mladi srednješolski talenti raje kot da podpišejo pogodbo z moštvom v korejski ligi in tako ostanejo vezani nanjo sedem let, odidejo direktno v moštvo, ki igra v ameriški profesionalni bejzbolski ligi – MLB in dobijo veliko vsoto za podpis pogodbe, ponavadi okoli 2 milijona USD.

Če upoštevamo, da najboljši igralci v korejski ligi na leto zaslužijo nekje okoli 300,000 USD, je to popolnoma razumljiva odločitev. Skoraj vsako leto, vse od poznih 90-ih, odhajajo največji mladi talenti v ZDA.

Vpliv v tuji družbi

Parkov uspeh je omogočil MLB, da si utre pot v Korejo. V Koreji so se seznanili z njihovo ligo, moštvi in igralci. Z naraščanjem popularnosti je MLB v Koreji odprla prodajalno navijaških pripomočkov. Korejska bejzbolska organizacija nima takšnih trgovin niti v Koreji.

Naslednji primer najbolje prikazuje invazijo MLB-ja na Korejo: odškodnine za televizijske prenose iger v MLB iz leta v leto skokovito naraščajo. Leta 1997 je znašala 300.000 USD, naslednje leto se je povečala na 1 milijon dolarjev, leta 1999 je bilo treba plačati že 1.5 miliona USD in leta 2000 3 milijone USD. Domnevajo, da je leta 2001, ko je ena izmed televizijskih postaj zakupila pravice za prenose tekem MLB in so podpisali pogodbo za obdobje 5-ih let, morala plačati med 32 in 48 milijonov USD!

Tako lahko vidimo še en razlog, zaradi katerega MLB tako navdušeno išče in nabira igralce v drugih državah. Več kot je takih uspešnih igralcev kot je Park, večji bodo zneski za TV pravice v državah, iz katerih izhajajo. Posamezen športni superzvezdnik razširi tržišče na globalno raven (Andrews in Jackson, 2001, v Škorc, 2005).

2.7 Doping

Kljub temu da doping ni neposredna tema moje diplomske naloge, je njegov vpliv na obravnavano področje tako velik, da sem mu pravzaprav dolžan nameniti nekaj prostora. Tu naj dodam, da sem podrobno predstavil le nekatere izmed (do zdaj poznanih) nedovoljenih sredstev, podrobnejša predstavitev tako obširnega problema, kot je doping, pa daleč presega okvire moje diplomske naloge.

2.7.1 ZGODOVINA DOPINGA

Doping je star skoraj toliko kot človeštvo (Ostojić, 1986).

Njegova zgodovina sega vsaj 3000 let v preteklost in ima korenine v več kulturah. Že klasični grški športi so poznali primere dopinga. Modernejši šport, ki se je razvil okoli leta 1850, je kmalu dobil oziroma zaznal problematiko dopinga. Pojavile so se dobre mešanice sladkornih kock, pomočenih v eter ali nitroglicerin, med kolesarji 1880. leta.

O uporabi poživil pišejo že v Antični Grčiji (300 let pr.n.št.). Neposredno pred tekmovanjem so tekmovalci zaužili določene vrste gob in rastlin, ki so pozitivno vplivale na psihofizične sposobnosti. Prvi dokaz dopinga v športu sega v leto 1864 pri plavalcu, ki je preplaval kanal pri Amsterdamu (Le Manche). Zatem je prišlo do množične uporabe »napitkov« med kolesarji, njihova sestava pa še danes ni dokončno znana. Šlo naj bi za različne mešanice alkohola, kokaina, nitroglicerina in sladkorja, raztopljenega v etru.

Po drugi svetovni vojni se je doping razširil in postal orodje za čarobne rezultate. Kar nekaj raziskav potrjuje uspešnost dopinga v več oblikah. Ljudje so si že torej od nekdaj prizadevali za izboljšanje fizičnih in psihičnih sposobnosti. Ne glede na to, da vemo, da lahko organizem športnika utрпи resne poškodbe zaradi njihove uporabe.

Ker so nedovoljena sredstva dokazano učinkovita in pripomorejo k hitrejšemu napredku športnika, se bo njihova uporaba zagotovo nadaljevala.

Doping ni samo zdravstvena in pravna problematika. Porast dopinga je rezultat vse večjega naraščanja mednarodnih tekmovanj, marketinških promocij in porast nacionalne pomembnosti športa. Na Švedskem so se razvile takšne debate s strani strokovnjakov, ki poznajo problematiko dopinga in kako to preprečiti.

Poudarjeno je, da do dopinga prihaja tudi zaradi vse večje medijske popularnosti športa, kar pa vzpodbuja še večje rivalstvo in tekmovalnost med nacijami – športniki.

2.7.2 VZROKI ZA UPORABO DOPINGA

Nesporno je glavni razlog za uporabo dopinga povečati sposobnost organizma za športne dosežke. Uporabniki pravijo, da se počutijo nabite z energijo, da ne čutijo nikakršnih fizičnih omejitev. Po naporni vadbi si opomorejo v najkrajšem času. Počutijo se bolj napadalne. Po vsaki opravljeni nalogi so sposobni opraviti še eno, težjo. Čas in trud, ki ju vložijo, se zdita bolj produktivna.

Anonimna izpoved: "Klub v Z Evropi, za katerega sem igral, je redno delil doping, najpogosteje pred pomembnimi tekmami. V polčasu ene takih tekem je našemu desnemu krilu postalo slabo, dobil je vročino, krvni pritisk mu je narasel na 200/120. Ni bil več sposoben igrati in trener ga je zamenjal. Mi smo dobili to tekmo, ampak čez tri leta je nesrečnik umrl. Zaradi infarkta, kar je tudi dokazano. Jaz sem dve leti po koncu aktivne kariere dobil akutni srčni napad in sem bil teden dni v šok sobi, moje življenje je viselo na nitki. Sedaj sem odvisen od zdravil, ki jih bom moral jemati do konca življenja. Resnica je, da sem med kariero poskrbel za svojo materialno eksistenco, toda sedaj sem praktično invalid... Dokler sem bil dopingiran, sem na igrišču zmagel vse. Niti zadihal se nisem. Toda po tekmi nikoli nisem spal celo noč. Želel sem si, da bi šel iz hiše in tekkel po parku"(Stojković, 1989).

Glavni vzroki, zaradi katerih športniki posegajo po dopingu, so (Ostojič, 1986):

- slaba psiho-fizična pripravljenost,
- strah zaradi neuspeha na tekmovanjih,
- strah pred samo tekmo,
- strah pred razočaranjem,
- strah pred poškodbo,
- strah, da je nasprotnik pod vplivom dopinga,
- povečanje motoričnih sposobnosti,
- povečanje mišične mase in moči,
- povečanje koncentracije,
- ohranjanje telesne teže,
- neizmerna želja po zmagi, slavi.

Doping se uporablja v različnih obdobjih treninga oziroma tekmovanj:

- v pripravljalnem delu na tekmovanja se uporablja za dvig mišične mase in telesne moči (steroidi,..),
- med tekmovanji se uporablja za znižanje občutka utrujenosti, vzpodbuditev živčnega sistema, znižanje napetosti ali povečanje prenosa kisika (amfetamini, simpatikomimetiki, pomirjevala, beta blokatorji, avtotransfuzija,..),
- po tekmi za hitrejšo regeneracijo energijskih zalog.

Ena najpomembnejših športnikovih aktivnosti v procesu motiviranja je proces postavljanja ciljev. Športnik si postavlja cilje, ki jih poskuša doseči z ustreznim vedenjem. Izbrani cilj naj bi zadovoljil določene športnikove potrebe. Motivi so k cilju usmerjeni razlogi vedenja. Potrebe jih inicirajo in vzdržujejo, dokler ne pride do

zadovoljitve. Športniki si na poti do končnega cilja postavljajo časovno bližje in manj pomembne cilje, ki jih je lažje in hitreje moč doseči, da ne bi izgubili morale.

Če je časovni razmik do končnega cilja prevelik, lahko športnikovo zaupanje v možnost doseganja cilja upade in pojavi se pomanjkanje motivacije, športnik naenkrat izgubi cilj izpred oči, zato pogosto izbere lažjo in krajšo pot do uspeha – doping (Tušak, 1994).

Dokazano je, da obstajajo skupine športnikov, ki uporabljajo nedovoljena sredstva (Ostojič, 1986):

a) skupine športnikov, ki uporabljajo doping, da bi lažje zdržali dolgotrajne in naporene treninge (šprinterji, srednje- in dolgoprogaši, plavalci, tekači na smučeh, dvigalci uteži,...). Ta skupina športnikov uporablja doping več mesecev. Z uživanjem substanc prenehajo nekaj tednov pred tekmovanjem, da bi organizem očistili oziroma izločili nedovoljene substance iz telesa. Tako se verjetno izognejo pozitivnemu rezultatu doping kontrole na samem tekmovanju, še vedno pa obstaja strah pred nenapovedano kontrolo dopinga izven tekmovanj.

b) športniki, ki uporabljajo nedovoljene substance v strahu pred tekmovanjem zaradi doseganja eventualno slabih rezultatov. Ti športniki jemljejo sredstva neposredno pred tekmovanjem, čeprav se zavedajo rizika, ki ga takšno početje prinaša. Res da so takšni primeri redki, pa vendar obstajajo posamezniki, ki tvegajo in jemljejo sredstva v upanju, da ne bodo izbrani za detekcijo nedovoljenih substanc.

c) športniki, ki jemljejo nedovoljena sredstva, da bi lažje in kvalitetnejše prestali samo tekmovanje (maratonci, kolesarji,... športniki v disciplinah, ki trajajo dalj časa). Tekmovalci, katerih discipline trajajo tudi po dve uri ali več, imajo čas in možnosti, da časovno porazdelijo vnos substanc v organizem in potem tudi občutijo učinke njegovega delovanja.

Dr. Milan Čabrić, nekdanji športnik, danes pa univerzitetni profesor, je spregovoril o izkušnji našega dvigalca uteži na skupnem treningu z bolgarsko reprezentanco na pripravah v Bolgariji: “Po obilnem zajtrku smo odšli na skupni trening. To je bilo izčrpavanje do poslednjega atoma moči. Ko smo vsi popadali od utrujenosti, je prišel bolgarski trener do vsakega športnika posebej in jim z roko dajal tablete, ki so jih nato požirali. Jaz tablet nisem hotel vzeti. Bolgarski športniki so ta dan, kot tudi vsak naslednji, uspešno zdržali popoldanski in večerni trening, medtem ko sem jaz ležal v svoji sobi, mrtev od utrujenosti” (Stojković, 1989).

2.7.3 RAZLOGI ZA PREPOVED DOPINGA

Doping je v športu prepovedan! Nekateri strokovnjaki so mnenja, da od zdravniških in farmakoloških poskusov na ljudeh v Hitlerjevih koncentracijskih taboriščih še ni bilo tako množičnega neposrednega eksperimentiranja na ljudeh, kakršno ta čas poteka v selektivnem (vrhunskem) športu (Petrovič, 1991).

Danes ne poznamo substance, ki bi povečevala telesni učinek pri športnikih, istočasno pa ne bi povzročala negativnih posledic na organizem. Verjetno so snovi, ki lahko ustvarijo ugoden vtis v cilju izboljšanja športnega rezultata. Male količine zdravil praviloma ne povzročajo stranskih učinkov, vendar je tudi njihov športni učinek mali. Velike količine zdravil lahko povečajo učinek, vendar se istočasno pojavijo tudi neželene posledice.

Glavni razlogi za prepoved dopinga so (Praprotnik, 1997):

- športnik si z uporabo dopinga nepošteno pridobi prednost pred nasprotniki,
- uporaba dopinga lahko pusti negativne posledice,
- uporaba dopinga je lahko vzrok, da pričnejo doping uporabljati tudi drugi, ker ne želijo zaostajati za dosežki tekmovalcev, ki doping že uporabljajo,
- uspeh s pomočjo dopinga ni rezultat športnikovega talenta in trenajnega procesa; doseže se s pomočjo zunanjih dejavnikov in ne po naravni poti.

Poglavitne razloge za njegovo prepoved bi lahko strnili na dva področja (Tičar, 2001):

1. Zdravstveni razlogi

Uporaba določenih substanc in metod je škodljiva za organizem. Vse športne organizacije skušajo zaščititi športnike pred škodljivimi stranskimi učinki uporabe teh substanc in metod. Vsaka farmakološka substanca je tujek ali motnja v človekovem organizmu, ki poruši zdravstveno stanje športnika.

2. Etični razlogi

Zelo pomemben razlog za neuporabo prepovedanih substanc in metod je dejstvo, da so prepovedane. Uporaba je proti pravilom zdravega tekmovanja. Tekmovanje brez pravil pa je nezanimivo tako za tekmovalce kot tudi za gledalce.

Z dopingom se želi doseči psihično sigurnost v doseganju dobrih rezultatov z manj treninga in manj napora. Da bi športnik dosegal zadovoljive rezultate z manj napora, poskuša s stalnim dopingiranjem. Tako pride do odvisnosti in športnik zmanjšuje svoj napor na treningih, zanašajoč se na stimulativna sredstva. To pa je glavna tragedija.

Športnik je odvisen od dopinga zaradi boljšega učinka (Ostojič, 1986, v Torej, 2003).

Z vidika športne etike je uporaba dopinga nešportno dejanje, saj favorizira športnika, ki v primeru nejezanja teh sredstev ne bi bil sposoben doseči pomembnejšega rezultata (Tičar, 2001).

2.7.4 KONTROLE DOPINGA

Prvič so na doping na OI posumili leta 1952 v Helsinkih, ko so čistilke v sobah olimpijske vasi odkrile kupe praznih ampul, injekcij, stekleničk, škatlic od tabletk,... Bilo je očitno, da so to dokazi o jemanju stimulansov, toda – igre so bile končane in ni bilo razloga, da bi naredili škandal po koncu iger. Vse je hitro potihnilo, med drugim tudi zato, ker Mednarodni olimpijski komite ni želel imeti škandala v svoji hiši.

Tudi mednarodna nogometna zveza FIFA je želela dve leti kasneje preprečiti škandal na svetovnem prvenstvu v nogometu 1954 v Švici, ko je do takrat komaj poznana reprezentanca SR Nemčije v finalu nadigrala Madžarsko “nepremagljivo enajsterico” s 3:2, pa čeprav je v predtekmovanju nekaj dni prej z njimi izgubila s 3:8! Sum se je še okrepil, ko je nekaj dni kasneje večina nemških reprezentantov obolela za zlatenico. Zdravnikom je bilo rečeno, da je zlatenica posledica zastrupitve s hrano (Stojković, 1989).

Končno je leta 1967 Mednarodni olimpijski komite ustanovil medicinsko komisijo, ki je leta 1968 prvič izvedla testiranje na olimpijskih igrah v Mehiki. Vendar se je kljub temu doping takrat šele začel, saj se je še bolj povečalo iskanje novih snovi, ki niso bile na listi prepovedanih snovi in zanje ni bilo ustreznih identifikacijskih metod. To pa je bila le začetna prelomnica.

Sprva so dopinške teste izvajali le na večjih tekmovanjih, ker pa je bila farmacevtska industrija vselej korak pred MOK, je slednji sklenil, da bodo športnike preverjali tudi sicer. Tako je leta 1983 specialist v teku čez ovire, ameriški atlet Edwin Moses, kot prvi svetovno znani športnik opozoril na zlorabo poživil pri doseganju vrhunskih atletskih izidov. Temu so sledili ukrepi – uvedba kontrolnih testov zunaj tekmovališča. Maroko in Kitajska imata vrhunske atlete, nimata pa dopinških kontrol, ker preprosto nimajo denarja zanje. Na Kitajskem nekaznovano, kakor da bi šlo za žvečilne gumije, uporabljajo zdravila, ki so na Zahodu že lep čas prepovedana ali jih je mogoče dobiti le na recept. Kontrole dopinga pa nikjer na svetu niso tako površne kot prav na Kitajskem. V plavalnih krogih nihče ne dvomi, da si kitajske plavalke, ki so na OI v Barceloni osvojile štiri zlate in 5 srebrnih kolajn, k večji hitrosti pomagajo z nedovoljenimi substancami. Te športnice s sicer lepo negovanimi nohti spominjajo na OI v Moskvi, ko so enako suvereno zmagovala plavalke NDR. Vzhodnonemški trenerji pa niso tako sebični, da bi svoje »znanje« zadržali le zase. Kitajskim kolegom so namreč pomagali na treningih, z razdajanjem svojega znanja pa naj bi bili menda zelo radodarni. Na Kitajskem je mogoče na vsakem koraku dobiti substance za krepitev mišic, v lekarnah so prav poceni na voljo v svetu prepovedana poživila: amfetamin, stanozolol, efedrin,... Žalostno pri vsem tem je zlasti to, da mednarodne športne zveze podpirajo takšno početje, saj svetovna plavalna zveza od Kitajske ne zahteva nikakršnih kontrol na treningih.

Jovan Lazarević, metalec krogle, ki je prestal mednarodno kazen, 18 mesecev nenastopanja zaradi dokazane uporabe dopinga, je izjavil, da so se vsi jugoslovanski vrhunski športniki dopingirali. Najpogosteje sami, pogosto ob pomoči neosveščenih trenerjev in zdravnikov, neredko celo s soglasjem športnih zvez. Napačno je misliti, da se dopingirajo samo atleti in kolesarji. Bližje resnici je to, da je v teh športih kontrola bolj

stroga, kajti dolga je "črna lista", posebno dvigalcev uteži, nogometašev, košarkarjev... (Stojković, 1989).

Tudi mogotci iz MOKa so priznali, da še vedno ni učinkovitega pripomočka, s katerim bi lahko testirali krvni doping in hormone rasti, ki so danes eno najbolj priljubljenih sredstev pri vrhunskih športnikih. Omenjeni francoski strokovnjak za doping trdi, da vrhunskemu športu vladajo velike kampanje in farmacevtski laboratoriji. Veliko je zdravnikov, kemikov, farmacevtov in laboratorijev, ki služijo milijone v trgovini z dopingom. Veliko je tudi sponzorjev, ki športnikom plačujejo zdravila ali pa jim celo sami nabavljajo sintetične hormone.

2.7.5 IZOGIBANJE DOPING TESTU

IOC (International Olympic Committee) je sestavil seznam prepovedanih snovi, katerega ves čas dopolnjujejo, vendar vsa zdravila in snovi ne smejo biti prepovedane, ker se uporabljajo v zdravstvene namene in bi takšno razmišljanje lahko bilo usodno za nekoga, ki ima npr. astmo. Ker športniki kljub vsem negativnim vplivom dopinga na telo in prepovedim vseeno posegajo po njem, jih čaka testiranje – doping test. Tega se na različne načine otepajo z argumenti, da z jemanjem vzorcev urina vdirajo v njihovo zasebnost. Ker gre za naključno izbrane športnike, nekateri menijo, da bi morali testirati vse in ne le nekaj. Pri jemanju dopinga vse teži k čim krajšemu delovanju sredstev oz. čim hitrejšemu izginjanju snovi iz telesa, zato znajo športniki izvesti cikel jemanja dovoljenih in nedovoljenih substanc tako, da jih ne odkrijejo. Pri jemanju vzorcev urina morajo biti športniki nadzorovani, saj so bili številni primeri, da so si zamenjevali urin. Po škandalu z Benom Johnsonom so pristojni začeli razmišljati tudi o kontrolnih testih na treningih. Športnika morajo o tem obvestiti najkasneje 24 ur pred prihodom komisije, toda iznajdljivi trenerji, zdravniki in športniki so našli zdravilo tudi zoper ta ukrep. Za trening si izberejo kakšen eksotičen kraj na najbolj oddaljeni celini, da jih člani komisije težko najdejo, zaradi velike oddaljenosti pa morajo svoj prihod prej napovedati, kar je voda na mlin tistih, ki silijo višje s pomočjo kemije. Tako športnik sledi uživanju nedovoljenih substanc zabriše z diuretikom, takoj ko se zaprejo vlada za nepovabljenimi gosti iz dopinške komisije, pa imajo spet na jedilniku laboratorijsko hrano.

2.7.6 NAJBOLJ RAZŠIRJENA UPORABA DOPINGA (DOSJE X)

Nemška Demokratična Republika (NDR)

Ena od držav, kjer se je doping razširil preko vseh meja, je bila bivša Nemška Demokratična Republika (NDR). S prenehanjem obstoja te države leta 1990 je bilo rešenih in ohranjenih nekaj dokumentov, ki kažejo na to, da so v vzhodni Nemčiji s strani vlade načrtno, sistematično in programirano uporabljali več zdravilnih učinkovin, predvsem androgenih steroidov, z namenom da bi športniki NDR dosegali čim boljše rezultate.

V obdobju od leta 1966 so tako številni zdravniki, farmacevti, drugi znanstveniki in sodelavci neuradno sodelovali z Ministrstvom za državno varnost (STASI) v enem od največjih farmakoloških poskusov v zgodovini, saj je trajal več kot tri desetletja. Najbolj očitni pa so bili rezultati dajanja androgenih steroidov mladim športnicam in mladinkam, saj so že zelo zgodaj ugotovili, da uporaba androgenih steroidov pri teh dveh skupinah prinaša relativno največje »izboljšanje rezultatov«; seveda so vseskozi zasledovali tudi pojav stranskih učinkov. Kljub vpletenosti velikega števila strokovnega osebja in drugih sodelavcev je ostal dolgo časa prikrit, žalostna pa je vloga osebja, ki je zapriseženo medicinski in strokovni etiki.

Iz tega obdobja je ohranjenih več kot 150 dokumentov na več kot 1000 straneh in tukaj dobimo veliko informacij o zdravilih, časih doziranja, o letnih in dnevni dozah, škodljivih stranskih učinkih ter okoli 400 individualnih doping programov za vrhunske nemške športnike. Od leta 1972 je bila vzhodna Nemčija najuspešnejša država po številu osvojenih medalj in se je lahko kosala s Sovjetsko zvezo in ZDA. Za večino teh medalj nemških športnikov pa je danes možno trditi, da so jih prejeli s pomočjo dopinga, zlasti Oral-Turinabola, androgenega anaboličnega steroida. Leta 1965 in 1966 so nemški zdravniki v pripravah na olimpijske igre v Mehiki 1968 prestopili še naslednjo etično mejo – androgene hormone so začeli dajati tudi športnicam. V enem od obsežnih poročil iz leta 1973 so trenerji in zdravniki opisali vpliv Oral-Turinabola na rezultate pri metalnih disciplinah 40 nemških športnikov; iz tega poročila je jasnih veliko očitnih rezultatov dajanja Oral- Turinabola. Zanimiv podatek je, da je metalka krogle za približno 2 metra izboljšala svoj rekord v 11 tednih jemanja tablet Oral-Turinabola.

Po protokolu so pri dvigalcih uteži s steroidnim programom začeli med 16. in 17. letom, pri plavalkah pri 14. in manj, pri kajaku in kanuju med 14. in 15. letom, prav tako pri veslanju in nekaterih zimskih športih. Vsi športniki v tem programu so bili pod prisego.

Uporabo anabolnih steroidov še v času šolanja označujejo strokovnjaki kot najbolj umazan in najgrši možen napad na mladi organizem (Stojković, 1989).

V zadnjih letih so v nacionalnem športnem inštitutu v Leipzigu odkrili vso dokumentacijo, s katero so spremljali dopingiranje 250 najboljših atletov, ki so nekoč krojili svetovni vrh. Dokumentacijo so varovali s kodami. Tako je bila pod oznako W 61 spravljen dokumentacija slovite skakalke v daljino Heike Drechsler, svojo kartoteko sta imela tudi tekačica na 200 in 400 metrov Marita Koch, pa suvalec krogle Udo Beyer...

V letu 1974 se je prvič pojavila ideja o omejitvi dopinga in uzakonjenju prepovedi dopinga ter uvedbe kontrole med športniki; tako so to leto na Evropskem atletskem prvenstvu vpeljali kontrolo anaboličnih steroidov v urinu. Kot neke vrste dokaz jemanja prepovedanih substanc lahko prikažemo odvisnost športnih rezultatov od časa, ko se je kontrola dopinga uveljavila; od leta 1987 namreč dosežki v športih občutno padajo (npr. najboljša razdalja v metu kopja leta 1988 je bila 85,5 metra, leta 1993 le še 73,5 metra; prav tako razdalje v metu diska: leta 1988 je bila ta razdalja 77 metrov, leta 1993 le še 69,5 metra; podobno se zgodi pri metu krogle: 2 metra krajše razdalje, potrebne za zlata odličja na OI) pri večini športov, kjer je odločilnega pomena mišična masa in razvitost posameznih mišic. Ta trend padanja rezultatov ne dokazuje, da se športniki današnjega časa ne poslužujejo dopinga, jasno pa kaže, da je dopinga manj kot pred letom 1990 (Sever, 2003).

Pri dopingu seveda niso bili nedolžni niti slovenski športniki. Stane Božičnik, nekdanji kolesar, je pripovedoval takole: »Na tekmi Alpe Jadran iz Avstrije prek Kranjske Gore in Vršiča smo se spustili v Bovec. Na cilj sem prikolesaril z 20-minutno zamudo. Obtožili so me, da sem bil podkupljen, toda tisti, ki so me obtožili, so vedeli, zakaj sem toliko zaostal. Zaradi tablet, seveda! Še enkrat, na Bledu so tablete name slabo vplivale in sem zaostajal 30 minut. Toda če so dobro tempirane, prinesejo uspeh. Spominjam se svoje zmage na Vršiču leta 1967. Na žalost moram povedati, da takrat ni zmagal Božičnik, temveč tisto, kar je bilo v njem« (Vukelić, 1988).

Na OI v Los Angelesu leta 1984 so v anketi, ki jo je izpolnilo 190 športnikov, spraševali, ali bi se dopingirali, tudi za ceno smrti, če bi potem sigurno prišli do medalje. Več kot polovica anketiranih športnikov je odgovorilo pritrdilno. Psihologi še niso našli odgovora na vprašanje, od kje izvirajo takšni motivi. Res je, da olimpijska medalja povsod, tudi npr. na Kitajskem, omogoči tistemu, ki jo osvoji, lagodno življenje in prinaša velike vsote denarja. Edwin Moses, najboljši tekač čez ovire na svetu, dobi za eno takšno tekmo, ki ne traja niti 50 sekund, 45.000 dolarjev. Toda, ali ima športna slava takšno moč? Je res vredno zanjo zastaviti svoje življenje (Stojković, 1989)?

2.7.7 PREZGODNJA SMRT KEMIČNIH ŠAMPIONOV

V sodobnem športu je zelo aktualno vprašanje, kje so meje mogočega in ali dosegajo rekorde in osvajajo medalje res le najboljši, najbolj nadarjeni in najbolj trenirani, ali pa...? Prvi pogoj za uspeh je nedvomno selekcija, drugi trening, tretji pa, žal, vse pogosteje – doping.

Doping se je v kolesarstvu zelo udomačil, saj je ostala nepojasnjena smrt Fausta Coppija, umrl je tudi Danec Knud Jensen in še mnogi drugi. Kljub temu pa je bila prva dopinška kontrola pri kolesarjih šele leta 1966.

Pred OI v Montrealu je MOK zahteval, da mu športne zveze sporočijo, kako zdravijo obolele športnike, kar 19 plavalcev NDR pa je naenkrat zbolelo za astmo. Švedski atlet Ricky Bruch, osvajalec bronaste kolajne na montrealskih OI, je v pogovoru za BBC priznal, da je jemal poživila, doping pa je nanj deloval tako, da je pridobil 40 kilogramov. Posledica uživanja dopinga so bile številne poškodbe, kar šestkrat je bil operiran na kolenu in hrbtenici, doživel pa je tudi živčni zlom.

“Teško, da bom dočakal štirideseto leto,” je meditiral orjak, ki je imel 31 let, v mislih pa je imel prekomerno uporabo pilul idr. pripomočkov za povečevanje mišic. Večkrat se je zdravil na klinikah za živčne bolezni. Njegove fantastične daljave v metanju diska so zdaj za njega samo preteklost. V Montealu na OI je doživel pravi brodolom. To je zgodba o Rickyju Bruchu, švedskem metalcu diska, enem najboljših v zgodovini. Njegov primer nam pokaže najtemnejše predele sveta športa. Uporaba nedovoljenih stimulativnih sredstev, kot je npr. Eufemizam, za doping in drogo, je največje zlo današnjega sveta (Stojković, 1989).

Do leta 1993 naj bi po nekaterih podatkih zaradi dopinga umrlo že več kot 400 športnikov, še nekajkrat več pa jih ima zaradi njega trajne posledice.

Pri Sampdoriji je igral Jugoslovan Teodor Veselinović. Po koncu kariere je povedal: “Spominjam se, da smo v končnici prvenstva igrali v Rimu proti Romi. Točke so nam bile zelo pomembne v borbi za obstanek. Ko sem se v slačilnici pripravljajal za odhod na igrišče, so mi dali neko tabletko in mi rekli, naj jo pogoltnem. Še danes jo vidim: bila je bele barve... Še ko sem odhajal na igrišče, sem se počutil nekako čudno, neobičajno. Ko pa se je začela tekma, sem tekkel, kot še nikoli poprej. Zdelo se mi je, da je moje telo lažje, kot da imam krila. Vso tekmo sem tekkel kot nor.” Na koncu je Veselinović zaključil: “Oba napadalca iz Sampdorije sta že davno mrtva. Šved Skoglund je umrl s 46-imi, Argentinec Kukeroni s 45-imi leti. Prebral sem, da je vzrok prerane smrti obeh napadalcev – alkohol. Sam pa sem prepričan, da so k njunemu tragičnemu koncu več prispevale tablete, ko sta še igrala, kot pa alkohol, ko sta prenehala igrati” (Stojković, 1989).

DR. DIMITRIJ MANCEVIČ (trener v Sloveniji, beloruskega porekla) O PLAVANJU IN DOPINGU PO SVETU IN PRI NAS:

V plavanju in atletiki je narejenih največ raziskav, ker imamo standardne možnosti, in vsaka raziskava, narejena pri plavalcih, je šele pozneje razširjena na druge športe. Na olimpijskih igrah je v plavanju podeljenih največ kolajn, in kdor jih največ pobere, je med najboljšimi tudi v skupnem seštevku. To je bilo zelo pomembno pri blokovski razdelitvi. Danes si na podlagi svojega znanja in izkušenj upam trditi, da je bilo letos na OI še več dopinga kot na prejšnjih olimpijadah. Vendar Slovenija nikoli ne bo prišla zraven. Vse skupaj je preveč tvegano, poleg tega pa je potrebno veliko denarja za laboratorije, kot jih imajo Italijani, ki zaščitijo tekmovalce. Nekaterim italijanskim tekmovalcem je bilo dokazano, da so bili pod vplivom dopinga, prav sedaj pa poteka preiskava, da je bilo takšnih kar 100 tekmovalcev. Sum o dopingiu se vzbudi ob nenavadnem trendu rezultatov. Govori se, da so imeli Italijani 38-krat višjo raven ravnega hormona, kot je običajno. V plavanju je težko dosepati velike preskoke, ker so vsi tekmovalci zelo izenačeni. Angleži so bili letos na OI po 56 letih prvič brez medalje, razočarali so Rusi, Španci, Nemci, Francozi, Kanadčani, ... Govoril sem s podpredsednikom svetovne plavalne zveze Smirnovim, ki mi je dejal, da je LEN izpostavljen hudim pritiskom naštetih reprezentanc, ki se pritožujejo nad domnevno nepoštenimi rezultati (Mladina, 2001).

Mnogi pravijo, da je lahko soditi o dopingiu, če se ne ukvarjaš s športom poklicno. Tisti, ki se, vedo, da se je dopingiu nemogoče izogniti in se zavzemajo za njegovo legalizacijo. Preprostih odgovorov seveda ni, saj laiki ne bomo nikoli razumeli, kako je lahko nekdo tako nemoralen, da posega po dopingiu in izgubi občutek za kakršenkoli fair play, da dvomi v nasprotnika in meni, da tudi drugi uporabljajo nedovoljene substance, zato je to dovoljeno tudi njemu. Ker se vse vrti okoli materialnih dobrin, športniki zanemarjajo regeneracijo po naravni poti in menijo, da bodo preveč izgubili, zato se želijo čim prej vrniti v prejšnjo formo oz. nadoknaditi svojo slabšo telesno pripravljenoost s tem, da posežejo po nedovoljenih sredstvih (Vrhovšek, 2003).

2.7.8 V nadaljevanju bom predstavil nekatera prepovedana sredstva, ki jih športniki uporabljajo za povečanje svojih sposobnosti:

Ko je izgubil enega poslednjih dvobojev z Larryem Holmesom v Las Vegasu leta 1980, se je razvedelo, da je Mohamed Ali po nasvetu svojega zdravnika Charlesa Williamsa jemal "tirolar," sintetični hormon žleze ščitnice. Želel si je spodbuditi svoj metabolizem, da bi delal hitreje. Ni se oziral na stranske učinke: izgubo telesne teže, občutljivost na toploto, utrujenost in slabost, dvig krvnega pritiska. Dozo, ki mu jo je predpisal zdravnik, je podvojil. "Bil sem tako utrujen, da sem komaj dvigoval roke. Zdelo se mi je, da je vsa moč kar izginila iz mene." Ko so mu svetovali, naj preneha z boksom, je Ali odgovarjal: "Če bodo o moji nadaljnji karieri odločala leta, potem nimam več moči (leta 1980 je imel Ali 38 let, op.p.), potem je konec. Toda če bi si lahko pomagal z zdravili, bom poskusil ponovno" (Stojković, 1989).

Anabolni steroidi

Kaj so?

Anabolni steroidi ali bolj natančno androgeni anabolni steroidi so sintetične oblike moškega hormona testosterona. Beseda "anabolic" pomeni rast, večati se, "izgrajevanje tkiv". Testosteron je naravni moški spolni hormon, ki ga proizvaja človeško telo in ga najdemo tako pri moških kot pri ženskah (razlikuje se le po vsebnostih v tkivih). Odgovoren je za normalno rast in razvoj moških spolnih organov, za razvoj sekundarnih spolnih znakov, pripomore k oblikovanju glasu, vpliva na rast mišičnih struktur, vpliva na razporejanje maščob.

Izrednega pomena je nivo (vsebnost) testosterona v času pubertete, ko telo raste in se razvija. Zaradi labilnega ravnovesja hormonov v času pubertete in možnosti hitrega porušanja le-tega, je jemanje teh snovi za mladostnike še bolj nevarno.

Anaboliki lahko celo v manjših količinah prezgodaj zavrejo rast telesa, za stalno zaustavijo rast kosti. Lahko se pojavi odvisnost od anabolnih steroidov.

Zakaj jih športniki uporabljajo:

Stimulirajo rast mišičnega tkiva, zvišujejo delež mišične mase, izboljšujejo vzdržljivost. Vsekakor so športniki pričeli uživati prepovedane snovi (steroidi) z namenom, da bi izboljšali rezultate. Dokler je bil ženski šport manj tekmovalen, se teh prepovedanih substanc pri njih ni pojavljalo, a ko se je tekmovalnost razvila v vseh pogledih, so tudi ženske pričele, kot tudi ostali športniki, ohranjati tekmovalnost in izboljševati svoje sposobnosti z uporabo prepovedanih substanc (uporaba steroidov). Nemški strokovnjaki so ugotovili, da športnice jemljejo steroide zato, da si povečajo mišično maso, mišično moč in neposredno vplivajo na izboljšanje rezultatov. Zanimivo pa je, da so same športnice ocenile povečanje libida kot zaželen stranski učinek jemanja teh snovi. Jemanje steroidov med športniki je pogosto predvsem v tistih disciplinah, kjer je za dober končni dosežek in doseganje rezultatov pomembna maksimalna moč in mišična masa. Med te

discipline štejemo vse anaerobne discipline (atletika – šprinti, teki, skoki, plavanje – kratke razdalje) in dviganje uteži.

Raziskava, ki je bila opravljena v Lindstromu na Švedskem, je odkrila, da je 10% bodybuilderk priznalo jemanje steroidov. Podobna raziskava v ZDA je pokazala, da je 1% športnic, ki so tekmovalce za svoje univerze v plavanju, košarki in atletiki, jemalo steroide 12 mesecev pred glavno tekmovalno sezono. Toda ko so vprašali športnice za oceno jemanja steroidov med sotekmovalkami, je bil njihov odgovor, da je 5% plavalk, 6% košarkaric in do 10% atletinj jemalo steroide 12 mesecev pred tekmovanjem.

Kdo jih uporablja?

Zaradi želje po čim boljših rezultatih uživajo anabolike predvsem športniki, pri katerih temelji šport na moči (rokoborba, bodybuilding, dvigovanje uteži...), kjer športne panoge zahtevajo vzdržljivost, kot npr. kolesarstvo, plavanje, tek na dolge proge... Danes pa uporaba anabolikov ni več vezana le na športnike, temveč tudi na "nešportnike". Vse več mladih fantov in deklet uživa anabolike, ne zaradi športnih uspehov, ampak le zaradi želje vplivati na oblikovanje svojega telesa. Anaboliki imajo številne stranske učinke in lahko povzročajo resne zdravstvene probleme ter številne spremembe v človeškem organizmu. Veliko sprememb, ki se dogajajo v organizmu, ne zaznamo, dokler že ni prepozno. Nekateri stranski učinki izzvenijo, ko prekinemo jemanje anabolikov, nekateri pa ostanejo doživljenjsko.

Dr. Milan Čabrić, nekdanji športnik, je priznal uporabo anabolnih steroidov: "Dolgo časa sem bil dvigalec uteži. Na sebi sem poskusil učinek dvajsetdnevne kure z anabolnim steroidom X, proizvodom ene naših farmacevtskih družb in to po skoraj šestih mesecih netreniranja. Že po koncu drugega tedna jemanja anabolikov in samo štirinajstih dneh treninga sem presegel vse svoje rekorde v dviganju uteži. Nekateri so bili stari tudi po več let. Novi so bili boljši za pet do deset kilogramov. Poleg tega sem pridobil okoli šest kilogramov telesne teže, pri čemer nisem pridobil niti grama podkožnega mastnega tkiva. Počutil sem se subjektivno zelo dobro" (Stojković, 1989).

Verjetni škodljivi stranski učinki:

Povišan krvni pritisk, bolezni srca in ožilja, poškodbe jeter s posledičnim rakom na jetrih, možganska kap, težave z urinarnim traktom, težave s prebavili (driske, slabosti, bruhanje,...), glavoboli, mišični krči, bolečine v sklepih, motnje spanja, izrazite akne na obrazu in hrbtu, plešavost, povečan ali zmanjšan libido, oslavljen imunski sistem, če si anabolike injiciramo, pa obstaja tudi nevarnost prenosa hepatitisa B in virusa HIV.

Najbolj moteč stranski učinek pri moški uživalcih je, da telo začne proizvajati manj lastnega hormona testosterona. Posledice so naslednje: zmanjšana velikost testisov (atrofija), znižano število spermijev, impotenca, povečana prostata, povečana rast dojk in prsnih bradavic, plešavost.

Ženske: zmanjšanje dojk, povečanje klitorisa, znižan glas, povečana poraščenost po obrazu in telesu, motnje menstrualnega ciklusa.

Na OI v Montrealu je vezan niz dopińskih afer, katerim so bili vzrok anabolični steroidi. Najprej je bil diskvalificiran neki veslač SR Nemčije, in z njim tudi vsi člani ekipe v čolnu, ki mu je pripadal, potem pa so na plan prišle plavalke iz Nemške DR, oz., kot so jim rekli, "brkate dame z anaboličnimi aknami". Na vprašanje, zakaj imajo dame tako globok glas, je trener navadno odgovoril: "One niso prišle sem, da bi pele, ampak da bodo plavale." Plavale so izvrstno, uspelo pa jim je tudi obdržati "anabolično nevidnost." Nekateri športniki so bili diskvalificirani, odvzeli so jim medalje, "glavni" pa so ostali čisti. "Farmakološke maske" so svoje delo opravile brez napake... (Stojković, 1989).

Vpliv na čustva

Z uporabo anabolikov se spremeni obnašanje: povečana agresivnost, hitra razdražljivost, nihanje razpoloženja, halucinacije, paranoja, strah, napadi panike, depresivnost, pri nekaterih tudi nagnjenost k samomoru (Doping in šport, 1998).

Florence Griffith-Joyner

FloJO se je rodila v Los Angelesu. Leta 1983 je diplomirala na Univerzi UCLA. Leta 1987 se je poročila s sotekmovalcem Joynerjem (prav tako olimpijskim zmagovalcem iz leta 1984 v troskoku). Z njim je imela hčerko Mary. Njena sestra Jackie Joyner-Kersey je prav tako vrhunska športnica ter znana ameriška atletinja. Griffith-Joyner je osvojila tri zlate medalje na poletnih OI leta 1988 v Seulu. Zmagala je na 100-, 200- in 400-metrskih razdaljah. Skoraj bi ji uspelo osvojiti še četrto zlato, v štafetnem teku na 4 x 400m, a so bile na koncu Američanke druge.

FloJo je še vedno svetovna rekorderka na 100 in 200 metrov. Rekord na 100-metrski razdalji je postavila v četrtfinalu ameriških kvalifikacij v Indianopolisu za OI leta 1988 v Seulu. Znaša 10.49 s. Od takrat se ni še nobena ženska atletinja spustila pod 10.60. Na finalnem teku v Seulu je zmagala z rezultatom 10.54. Nič ne bi bilo čudno, če bi se rekord obdržal še naslednjih 20 let. Kljub temu da so jo vsi imeli za nadpovprečno v vseh pogledih, je to tak rezultat, da se ni mogla izogniti sumničenjem, da je bila dopingirana.

Potem ko je postavila svetovni rekord na 200 m na OI v Seulu (21.34 sekund), se je čez nekaj mesecev čisto nepričakovano umaknila z atletskih stez. Še preden bi lahko dodobra unovčila vse nagrade in ugodnosti, ki bi jih uspeh nedvomno prinesel za sabo... Dvomi o izvoru njenih rezultatov so se le še poglobili. Sama je trdila, da so vsi njeni rekordi plod trdih treningov in vedno znova ponavljala, da ni nikoli počela nič nezakonitega oz. neetičnega. Samo v letu 1988 je prestala 11 testiranj. Nobeden od njih ni pokazal, da bi uživala prepovedane snovi...

Leta 1988 je bila po glasovanju časopisa The Associated Press razglašena za atletinjo leta. Istega leta je osvojila še prestižno nagrado Sullivan za najboljšo športnico med amaterji.

Slika 2: Florence Griffith-Joyner

S tekmovanj se je umaknila po OI v Seulu. Zaposlila se je kot soprodsedujoča pri Uradu za šport in zdravje pri predsedniku Clintonu. Ko so jo zamenjali, je pričela kreirati svojo linijo športnih oblačil, se ukvarjala z otroki in celo poučevala gledališko igro. Načrtovala je svoj povratek na športne steze na OI v Atlanti. Toda težave z Ahilovo tetivo so to njeno željo preprečevale.

Florence Griffith-Joyner je umrla v starosti 38 let zaradi srčnega napada. Odpovedalo ji je srce. Po vsej verjetnosti zaradi prevelikih odmerkov anabolnih steroidov in drugih danes prepovedanih substanc. Čeprav ji tega niso nikoli dokazali in je do svoje smrti govorice vztrajno zanikala, je bila verjetno vključena v program, kjer so ameriške atlete načrtno dopingirali, resnico pa javnosti prikrivali.

Pojavile so se špekulacije, ker naj bi leta 1996 FloJo na letu iz južne Kalifornije v St. Louis doživela srčni napad in bila prepeljana v bolnišnico. Njena družina je zahtevala, naj v javnost ne sporočijo nikakršnih podrobnosti o vrsti poškodbe oz bolezni (Olympic athletes biography, Florence Griffith-Joyner).

Športniki so anabolike jemali kot “desert” po kosilu vse do leta 1974, ko so jih postavili na “črno listo.” Seveda jih športniki jemljejo še danes, a s to razliko, da se jih danes prikriva z različnimi novimi preparati (“farmakološka maska”), da bi tako prekrili njihove sledi v urinu. Vzporedno z obtožbami o uporabi anabolikov pa poteka tekma za proizvodnjo vse bolj dovršenih (kar pomeni: vse težjih za odkrivanje na doping testih) anabolnih steroidov (Stojković, 1989).

Kreatin monohidrat

Kaj je?

Kreatin je derivat aminokislin: arginina, glicina in metionina. Telo ga izdeluje v jetrih, ledvicah..., največ pa ga vnesemo v telo z mesom in ribami. V enem kilogramu mesa je 5 g kreatina, ki pa ne prenese previsokih temperatur, zato ga je največ v bifteku, tudi tatarskem. Kopiči se v skeletnih mišicah ali pa se spremeni v kreatin fosfat, ki je prisoten pri mišični kontrakciji v kratkih (okrog 10-15 sekund), visoko intenzivnih anaerobnih momentih, kot so sprinti in dvigovanje uteži. Kreatinski dodatki v obliki športne prehrane

povečajo kreatinski nivo v mišicah, ki je odgovoren za formacijo kreatin fosfata. Ta pomaga pri večjem izkoristku moči.

Zakaj ga športniki uporabljajo?

Kreatin povzroči splošno povečanje moči, izboljšanje meje utrujenosti, povečanje sposobnosti izvajanja ponavljajočih se vertikalnih poskokov, zmanjšanje utrujenosti po ponavljajočih se šprintih, izboljšanje časa pri tekih na 300 in 1.000 m.

Diuretiki – fat burnerji

Kaj so?

Diuretiki so zdravilne učinkovine, ki povečujejo tvorbo seča. Na splošno delujejo direktno na ledvične tubule in s tem povzročijo želeni klinični učinek. Klinično se diuretiki uporabljajo za kontrolo zvišanega krvnega tlaka, za odpravljanje edemov in kot dodatek pri zdravljenju srčnih napak.

Zakaj jih športniki uporabljajo?

Športniki diuretike uporabljajo v glavnem iz dveh razlogov: 1. hitro želijo izgubiti odvečno težo pri športih ki so kategorizirani po teži (bodybuilderji, judoisti jih uporabljajo za izsušitev – da so mišice bolj vidne); 2. z diuretiki poskušajo znižati koncentracijo zdravila v telesu, da bi bila manjša možnost pozitivne doping kontrole.

Verjetni škodljivi stranski učinki:

Dehidracija, hipovolemija, mišični krči, hipersenzitivnost, aritmije, artostatska hipotenzija.

Kaj je še potrebno vedeti?

Uporaba diuretikov je v primeru zdravega organizma lahko zelo nevarna, zato je v športu prepovedana. Zaradi dehidracije športnik, ki jemlje diuretike, ni sposoben doseči najboljših rezultatov. V primeru prevelike izgube vode lahko pride do odpovedi ledvic ali srca in s tem do smrti.

Peptidni hormoni in sorodne spojine

Kaj so?

Peptidni hormoni so naravne substance, ki prenašajo sporočilo o organizmu. Na ta način sodelujejo pri sintezi testosterona in steroidov. Učinek je bodisi v smeri rasti ali v smeri zmanjšane občutka bolečine. Sorodne spojine ali analogi so umetno narejene učinkovine, ki imajo podobne učinke kot peptidni hormoni. Primeri peptidnih hormonov so: HCG, GH, ACTH, EPO.

Zakaj jih športniki uporabljajo?

HCG: horionski gonadotropin povečuje sintezo endogenih steroidov, končni učinek je podoben po uporabi testosterona. Športniki ga uporabljajo, ker se zdi, da uporaba povečuje mišično maso in moč.

GH: rastni hormon povečuje rast v obdobju do pubertete (dokler se epifizne kosti ne zlijejo). Športniki uporabljajo rastni hormon za povečevanje mišične mase. Uporaba rastnega hormona pri odraslih je lahko zelo nevarna.

ACTH: adrenokortikotropni hormon povzroči zvišanje endogenih kortikosteroidov. Športniki uporabljajo ACTH za regeneracijo poškodovanih tkiv in mišic. Po daljši uporabi povzroči zmanjšanje mišične mase.

EPO: eritropoetin povzroči povečanje števila eritrocitov v krvi. Z večjim številom eritrocitov je povečana možnost oksigenacije tkiv in s tem boljših rezultatov. Zvišana koncentracija eritropoetina povzroči večjo viskoznost krvi, kar povečuje možnost nastanka krvnih strdkov in lahko vodi k infarktu.

Verjetni škodljivi stranski učinki:

HCG: menstruacijske motnje in hipertireoidizem pri ženskah, ginekomastija pri moških.

GH: nenormalna rast rok, nog in obraza, nenormalna rast notranjih organov, diabetes in srčno-žilna obolenja. ACTH: težave s spanjem, povišan krvni tlak, diabetes, rana na želodcu, težko celjenje ran, osteoporoza. EPO: povečana viskoznost krvi, povišan krvni tlak, možganska kap, ključna embolija, krči.

Slika 3: Lance Armstrong, sedemkratni zmagovalec Tour de Francea; največ se je govorilo o zlorabi EPA med profesionalnimi kolesarji

Beta zaviralci

Kaj so?

Beta zaviralci so skupina zdravilnih učinkovin, ki se večinoma uporabljajo za zdravljenje hipertenzije, angine, migrene in določenih srčnih aritmij. Beta zaviralci lahko znižajo zvišan krvni pritisk, umirijo in upočasnijo prehitro ritem srca in zmanjšajo tresenje rok.

Zakaj jih športniki uporabljajo?

Športniki uporabljajo beta zaviralce za zmanjšanje strahu in/ali da poskusijo odpraviti ali zmanjšati tresenje rok in telesa pred in med nastopom. To so večinoma strelci, lokostrelci, skakalci v vodo, smučarski skakalci, moderni peterbojci.

Verjetni škodljivi učinki:

Nizek krvni pritisk, upočasnen srčni ritem, srčna napaka, problemi z nespečnostjo.

Avstralija

Polovica avstralske plavalne reprezentance je registrirana kot astmatik, zaradi tega imajo moč legalne možnosti uživanja serbumatonola, ki je beta antagonist. Vpliva na povečanje mišične mase, moči. To je tak podatek, ki ga vsi poznajo in ki si ga nihče ne upa javno povedati in iti globlje, ga raziskati. Težko rečem, da so vsi ti tekmovalci astmatiki. Skratka izkoriščajo se luknje, kako priti do uspeha.

Kortikosteroidi

Kaj so?

So naravne ali umetne zdravilne učinkovine, ki so sorodne adrenokortikosteroidnim hormonom, ki jih izloča skorja nadledvične žleze. Kortikosteroidi se v terapevtske namene uporabljajo za zdravljenje vnetnih procesov, astme in bolečin. Zaradi številnih stranskih učinkov mora biti uporaba kortikosteroidov pod nadzorom zdravnika.

Zakaj jih športniki uporabljajo?

Športniki uporabljajo kortikosteroide za zmanjšanje občutka bolečine in omejitev vnetnih procesov na eni strani, na drugi strani pa zaradi evforičnih občutkov, ki spremljajo njihovo uporabo.

Verjetni stranski učinki:

Visok krvni pritisk, slabo celjenje ran, nespečnost, diabetes in osteoporoza (Doping in šport, 1998).

2.8 Bolečina in športne poškodbe

Športne poškodbe in bolečina so sestavni del procesa, ki mu pravimo športna vadba. Pri tem ne mislim samo na vrhunski šport, ampak na vse oblike športa (šport v šolah, rekreativni šport, vrhunski šport).

Skoraj vsak posameznik, ki se ukvarja s športom (rekreativno ali tekmovalno), se v fazi treniranja in tekmovanja prej ali slej sreča s pojavom bolečine.

Najrazličnejši vzroki (poškodbe, bolezni), ki povzročijo bolečine, lahko oddaljijo športnike za krajši ali daljši čas od športnih terenov. Pojav bolečine je sicer neugoden za športnika, vendar ima varovalno vlogo, saj posameznika opozori na določeno poškodbo ali bolezen in pokaže tudi mesto dogajanja. S pojavom bolečine je športnik prisiljen za določen čas prenehati s športno aktivnostjo in poiskati rešitev za bolečino.

Zdravljenje bolečine pa je lahko ustrezno ali neustrezno, še posebno če športnik sam brez vednosti zdravnika poseže po različnih zdravilih. V športu (še zlasti v vrhunskem, kjer šteje samo uspeh) uporabljajo kemijo vse bolj kot podporo telesu za doseganje boljših rezultatov, da telo bolje prenaša ekstremni napor, ne pa za to, čemur so ta sredstva prvotno namenjena, to je lajšanje bolečin po poškodbi oz. pomoč pri hitrejšem okrevanju.

Še zlasti se pojavlja zloraba prepovedanih zdravil. Določena zdravila sodijo med prepovedana doping sredstva in med doping sredstvi lahko zasledimo tudi zdravila za zdravljenje bolečine – narkotične analgetike. Z jemanjem teh zdravil si marsikdo naruši svoje zdravje in poišče zdravnika šele takrat, ko je za uspešno zdravljenje nemalokrat prepozno ali pa je zdravljenje oteženo zaradi kontinuiranega jemanja teh sredstev.

Zato predstavlja pojav bolečine pri športniku "športno" problematiko, ki lahko preraste tudi v širšo družbeno socialno problematiko (Uranjek, 1996).

2.8.1 NAČINI ZDRAVLJENJA BOLEČINE

V medicini se uporablja veliko načinov zdravljenja bolečine. Metode zdravljenja bolečine lahko razdelimo na farmakološke metode, fizikalne metode in psihološke metode zdravljenja (Uranjek, 1996).

Ni moj namen niti tema moje diplomske naloge, da bi predstavil vse načine zdravljenja bolečine. Ker pa je uporaba zdravil za lajšanje bolečin oz. kot pomoč pri premagovanju velikih naporov neposredno povezana s temo moje diplomske naloge, bom podrobneje predstavil samo farmakološke metode zdravljenja bolečine.

2.8.2 FARMAKOLOŠKE METODE ZDRAVLJENJA BOLEČIN

Opiatni analgetiki: Delujejo na specifične receptorje v centralnem živčnem sistemu in po novejših raziskavah tudi na periferiji. Opiatni analgetiki imajo velik pomen v zdravljenju akutne (zlasti pooperativne) in kronične bolečine zaradi rakavih obolenj.

Nesteroidni antirevmatiki: Mehanizem njihovega delovanja je na periferiji, kjer

zmanjšajo sintezo prostaglandinov in blokirajo njihovo delovanje. Med najbolj znane predstavnike nesteroidnih antirevmatikov spadajo brufen, indometacin in ketoprofen.

Steroidni antirevmatiki: Koristijo se predvsem za zdravljenje sistemskih obolenj vezivnega tkiva. Navadno se koristijo v kombinaciji z nesteroidnimi antirevmatiki.

Triciklični antidepresivi: Blokirajo prevajanje bolečine v osrednjem živčevju. Poleg analgetičnega učinka vplivajo tudi na dvig razpoloženja pri bolniku. Triciklični antidepresivi so apaurin, meleril, meproamat, klorpromazin ipd.

Antikonvulzivi: Antikonvulzivi so zdravila proti krčem, ki imajo tudi protibolečinski učinek. Uporabljajo se pri nevralgijah. Predstavniki antikonvulzivov so karbomazepin, spazmex, buscopan ...

Lokalni anestetiki: Lokalni anestetiki so zdravila, ki preprečujejo nastanek ali prevajanje živčnih impulzov. Uporabljajo se za prekrivanje bolečine brez vpliva na centralni živčni sistem. Učinkoviti postanejo z zaviranjem sinteze prostaglandinov in imajo svoje indikacije pri lažjih do srednje težkih bolečinah, zlasti gibalnega aparata. Odvisno od učinkovine stoji v ospredju bolj analgetska, antiflogistično-antirevmatična ali antipiretična komponenta (Uranjek, 1996).

2.8.3 VZROKI BOLEČINE V ŠPORTU

Najpogostejši vzroki za bolečino v športni dejavnosti so športne poškodbe, športne okvare, notranje poškodbe, v manjši meri pa tudi različne bolezni športnika.

2.8.4 AKUTNE ŠPORTNE POŠKODBE

Za akutne športne poškodbe je značilen nenaden – akutni nastanek ob enkratnem delovanju vzroka za njen pojav. Zdravljenje traja krajši ali daljši čas in se konča brez posledic ali z njimi.

Pri številnih klasifikacijah športnih poškodb je najpomembnejša klasifikacija glede na resnost teže poškodbe. Tako ločimo (Uranjek, 1996):

- najtežje športne poškodbe: končajo se s smrtjo,
- težke: končajo se s trajno invalidnostjo, nesposobnostjo za šport,
- srednje težke: daljša nesposobnost za delo in šport,
- lahke: kratkotrajna nesposobnost za delo in šport,
- neznatne: kratkotrajna zmanjšana nesposobnost za delo in šport.

Športne poškodbe v največ primerih prizadenejo gibalni sistem športnika. Spodnje okončine so prizadete bolj pogosto kot zgornje (približno v 2/3 primerov). Zaradi anatomskih, funkcionalnih in psihičnih specifičnosti žensk so le-te bolj nagnjene k športnim poškodbam kot moški. Največ športnih poškodb nastane v obdobju od 15. do 20. leta starosti, posebno nevarno obdobje za njihov pojav predstavlja puberteta zaradi posebnosti v rasti in razvoju telesa in psihe (Uranjek, 1996).

Vzroki za nastanek športnih poškodb se delijo na notranje in zunanje.

Zunanji vzroki so lahko druga oseba, oprema, klimatsko-atmosferski pogoji, pomanjkljivi varnostni ukrepi, neustrezen teren, naključje.

Notranji vzroki izvirajo iz športnika. Ti so lahko utrujenost, slabša pripravljenost, neustrezna konstitucija za določeno športno panogo, prisotnost bolezni, poškodbe, precenjevanje sposobnosti, psihično stanje športnika. Športne poškodbe najpogosteje prizadenejo kožo, podkožje in gibalni sistem.

POŠKODBE KOŽE IN PODKOŽJA

Poškodbe kože in podkožja predstavljajo najpogostejše športne poškodbe (50 % vseh). Kažejo se navadno v obliki raznih vrst ran in največjo nevarnost le-teh predstavlja infekcija.

POŠKODBE GIBALNEGA SISTEMA

K poškodbam gibalnega sistema sodijo poškodbe mišic, tetiv in ligamentov, poškodbe kosti in sklepov (Uranjek, 1996).

Dolg je seznam športnikov, ki so bili poškodovani na igrišču. Nogometaš Reala iz Madrida, Piri, je v svoji burni karieri šestkrat doživel pretres možganov, imel enkrat zlomljeno ključnico in nogo, nešteto krat pa ni mogel nastopiti na tekmi zaradi težjih poškodb mišic, Ahilove tetive, vezi...Ko je končal s študijem medicine, je izjavil: "Ne vem, če mi je tekom kariere v telesu sploh kaj ostalo celo" (Stojković, 1989).

2.8.5 KRONIČNE ŠPORTNE POŠKODBE – OKVARE

Za njih je značilen počasen nastanek po večkratnem delovanju vzroka za njihov pojav. Zdravljenje je dolgotrajno in nemalokrat vzrok za dolgotrajno odsotnost športnika s športnega terena ali celo predčasno zaključeno kariero vrhunškega športnika. Govorimo predvsem o okvarah na kosteh, sklepih in tetivah, ter o okvarah srčno-žilnega sistema (Uranjek, 1996).

Dr. Vesna Đurđević opozarja na veliko število nenadnih smrti med športniki v njihovih starejših letih. Pri smučarjih tekačih je to tveganje, posebno zaradi bolezni srčno-žilnega sistema, 4- do 5-krat višje kot pri normalni populaciji (Stojković, 1989).

2.8.6 BOLEZNI IN NOTRANJE POŠKODBE

Bolečine lahko povzročijo tudi različne hujše bolezni športnika. Pojav bolezni predstavlja individualni problem športnika in je odvisen od posameznikovega zdravstvenega stanja. Hujše bolezni kot so rak, angina pectoris,... lahko pomenijo za vrhunškega športnika predčasen zaključek športne kariere. Seznanjenost zdravnika z boleznijo športnika je nujen proces zaradi postopka zdravljenja in njegovega svetovanja, s katerim športom se

lahko bolnik ukvarja in bogati življenje brez nevarnosti za svoje zdravje (Uranjek, 1996).

V izsledkih raziskave Medicinskega inštituta iz Erlangena, Nemčija, je napisano, da je v letih od 1966 do 1975 v Nemčiji umrlo 110 športnikov, od katerih je bilo 63 nogometašev. Inštitut je preučil 40.000 poškodb in izdal oceno, da se v skupini desetih milijonov športnikov težje poškoduje četrta milijona športnikov, za posledicami težkih poškodb pa umre eden od 10.000 športnikov (Stojković, 1989).

Poleg akutnih poškodb in okvar pride zlasti pri športih, kjer pride pogosto do kontakta med igralci, tudi do notranjih poškodb. Med te sodijo poškodbe, ki so posledica udarcev v (Uranjek, 1996):

- predel glave,
- vratu,
- prsnega koša,
- trebuha in
- genitalij.

Notranje poškodbe so zelo nevarne za športnika, saj se lahko končajo tudi s smrtnim izidom. Zlasti je za udarce občutljiva glava, pa tudi predel prsnega koša, želodec in jetra. Največjo nevarnost notranjih poškodb predstavlja notranja krvavitev, ki ni vidna, je pa lahko usodna za športnika, če zdravnik ne posumi na to možnost.

Med športi, pri katerih pride pogosto do notranjih poškodb in kjer tudi smrtni primeri niso redkost, prevladujejo borilni športi in med njimi zlasti boks, ki kljub strogim pravilom (obvezna uporaba zaščitne čelade pri amaterskih športnikih...) ostaja še vedno eden od športov, ki so med najbolj nevarnimi za zdravje športnika (Uranjek, 1996).

Glede na tragične primere smrti mladih ljudi na nogometnih terenih je nogomet nevarnejši od boksa, posebno če pogledamo udarjanje žoge z glavo. Nogometna žoga je po mednarodnih pravilih težka med 396 in 453 gramov (če je napita z vodo in umazana z blatom, doseže tudi 800 gramov in več). Lahko si samo predstavljamo, kaj se dogaja, ko takšna žoga s hitrostjo 60 km/h zadene glavo nogometaša. Tu je treba dodati, da leti žoga tudi veliko hitreje – tudi do 120 km/h in da ji dodaten pospešek daje strelec, ko želi, da bi jo čim močneje ustrelil v gol (Stojković, 1989).

Sunday Times je objavil, da je v obdobju od leta 1931 do 1974 zaradi udarjanja žoge z glavo samo v Angliji življenje izgubilo 26 nogometašev. To so podatki, ki "veljajo z absolutno gotovostjo", poudarja časnik in dodaja, da se to nanaša samo na čas tekme in čas neposredno po njej, medtem ko se podatkov o posledicah s smrtnim izidom o kasnejšem obdobju ni dalo dobiti. Dr. Adrian Watsson, zdravnik nogometne reprezentance Anglije je dejal: "Smrt zaradi možganskih krvavitev kot posledice udarca v glavo je pri boksarjih v zadnjih 20-ih letih redkejša kot pri nogometaših. Daleč slabša medicinska kontrola nogometašev še povečuje tveganje za njihovo zdravje v primerjavi z boksarji. Ko dobi boksar kakšen težji udarec v glavo, mu sodnik takoj začne odštevati in mu tako daje možnost, da si opomore, ali pa ga pošlje v kot, ne da bi čakal na pravi knockout. V primeru klasičnega knock-outa mora boksar počivati najmanj 3 tedne in biti pri tem stalno pod nadzorom zdravnika. Če obleži nogometaš na terenu, mu v najboljšem primeru pomagajo s hladnim obkladkom in ga takoj nato spet pošljejo na teren.

Kaj se dogaja v glavi nogometaša po udarcu žoge z njo, pojasnjuje dr. Walter Mathews, profesor klinične nevrologije na Univerzi v Oxfordu: "Pri vsakem udarcu žoge z glavo zagotovo prihaja do vidnih premikov šivov lobanjskih kosti, ki se lahko izražajo tudi v stotinkah milimetra. Sčasoma postajajo te deformacije vse bolj izrazite, posebej na predelih za očmi, kar vodi do težkih glavobolov, ki pa se jih običajno pripisuje migreni. Izrastki vratnih vretenc 30-letnega nogometaša so poškodovani kot pri 50-letniku. Nogometaš udari žogo z glavo na tekmi 3- do 4-krat na polčas, napadalec, še posebej "skakalec," pa samo na treningu udari žogo z glavo najmanj stokrat. "Od teh udarcev bi padel vsak boksar," trdi dr. Arslanagić (Stojković, 1989).

2.8.7 SPECIFIČNOSTI ZDRAVLJENJA BOLEČINE V ŠPORTU

Nekateri načini zdravljenja bolečine, ki se včasih koristijo v medicini, se v športu in še posebej v vrhunskem športu ne bi smeli uporabljati. Gre predvsem za nekatera sredstva, ki so v športu prepovedana in sodijo med doping sredstva. Vrhunski športnik in zdravnik morata biti pri zdravljenju bolečine pazljiva pri izbiri metode zdravljenja.

Ker so najpogostejši vzrok za bolečino v športu poškodbe, je športnik največkrat prisiljen mirovati, da sanira poškodbo in pozdravi bolečino. Z mirovanjem se manjšajo športnikove trenutne telesne zmogljivosti in po poškodbi potrebuje kar nekaj časa, da telesne zmogljivosti dvigne na raven pred poškodbo. Marsikateri športnik se s tem ne more sprizniti. Iz strahu, da se bodo funkcionalne sposobnosti zaradi prisilnega počitka zmanjšale, športnik velikokrat, kljub poškodbi, ob jemanju zdravil proti bolečini, nadaljuje s telesno aktivnostjo. To ni priporočljivo, vendar ga zahteve sedanjega športa, zlasti vrhunskega, včasih v to prisilijo. Zaradi tega išče različne načine, da bi skrajšal čas bolečine (povezane s poškodbo ali boleznijo) ter s tem čimbolj ohranil s treningom pridobljene trenutne zmogljivosti. Nešportnik v primeru poškodbe ima navadno dovolj časa, da bolezen popolnoma pozdravi in s tem bolečina popolnoma izgine. Športnik pa večkrat "nima časa" za popolno ozdravitev poškodbe ali bolezni in skuša bolečino, ki kaže na to, da je bolezen ali poškodba še vedno prisotna, ublažiti ali odstraniti v želji po nadaljnjem treningu (Uranjek, 1996).

2.8.8 NAČINI ZDRAVLJENJA BOLEČINE V ŠPORTU

Zaradi vsebine svoje diplomske naloge bom predstavil samo načine, ki jih lahko športniki zlorabijo oz. se lahko ob nepravilni uporabi začasno ali celo trajno poškodujejo. Ob tem moram poudariti, da obstaja zelo veliko načinov, ki niso v nikakršnem nasprotju z moralno-etičnimi načeli zdravljenja in se uporabljajo tudi za zdravljenje nešportnikov. Toda, kot rečeno: ti postopki so za športnike prepočasni, zato si ti želijo celoten proces skrajšati.

ŠKODLJIVA – NEDOVOLJENA ZDRAVILA

Športnik lahko poskuša omiliti ali odpraviti bolečino z nedovoljenimi zdravili. V to skupino sodijo zlasti narkotična sredstva, ki se v športu koristijo predvsem kot analgetiki. Nedovoljena so zato, ker sodijo med doping sredstva, ki so v športu prepovedana.

2.8.9 VZROKI ZA JEMANJE NARKOTIKOV V ŠPORTU

V tekmovalnem športu, zlasti v vrhunskem športu, kjer je vse podrejeno rezultatu, je nevarnost zlorabe teh zdravil večja.

Olimpijske medalje in drugi pomembnejši rezultati (rekordi) omogočajo povsod lagodno življenje, prinašajo ogromne vsote denarja in predstavljajo za športnika velik motiv. Marsikateri športnik je pripravljen vzeti te substance, da trenutno reši problem bolečine in da okusi slavo, moč in denar. Ti trije dejavniki so močan motivacijski faktor za športnika, ki pa se ne zaveda, da lahko s tem dejanjem ogrozi svoje zdravje in, če ga odkrijejo na doping kontroli, tudi svojo kariero.

Tako lahko športnik samovoljno vzame zdravilo brez vednosti trenerja in, kar je najhujše, tudi brez vednosti zdravnika. Največkrat pa je tako, da zdravilo predpiše zdravnik, z vednostjo športnika ali brez.

Vsako zdravilo ima pozitivne in stranske učinke, zato je samovoljna uporaba zdravil, katerih učinka ne pozna, neodgovorno ravnanje športnika.

Še zlasti se pojavlja zloraba doping preparatov, ki je v športu zelo razširjena, in od doping sredstev uporaba narkotičnih analgetikov, s katerimi lahko blažimo bolečino. Ni samo nepoznavanje narkotikov vzrok za njihovo uporabo: Velikokrat športnik narkotike zavedno jemlje, še huje pa je, če se s športnikom manipulira zaradi vloženi sredstev, tako da še sam ne ve, da je predpisano zdravilo, s strani zdravnika ali trenerja, narkotik.

Vrhunski športnik se v primeru poškodbe znajde v kočljivem položaju. Zaradi bolečin, ki so posledica poškodbe, ne more dovolj intenzivno trenirati in tekmovali. S počitkom in ustreznim zdravljenjem lahko poškodbo popolnoma sanira. Čas, ki je potreben za zdravljenje, se mu pogosto zdi predolg, saj mirovanje povzroči hiter upad njegovih sposobnosti. Vrhunski šport pa zahteva stalno pripravljenost, tako da si športnik daljše odsotnosti s športnega terena, ki jo zahteva poškodba, da se popolnoma pozdravi, skorajda ne more dovoliti. Zato se lahko zgodi, da športnik zavedno poseže po narkotiku, da bi ublažil bolečino in lahko nemoteno treniral in tekmoval. Zaradi tega, ker se poškodba ni popolnoma pozdravila in ker športnik še naprej obremenjuje nepopolnoma ozdravljen del telesa, se poškodba navadno ponovi. Ob ponovitvi poškodbe in ponovnem jemanju narkotikov obstaja nevarnost nastanka odvisnosti. Zgodi pa se tudi to, da športnik ob ponovnem pojavu bolečine vzame narkotik v veliko večji dozi, kot bi bilo potrebno, če želi bolečino omejiti, ker se je organizem na narkotik privadil. Ponovno jemanje večjih doz vodi v zasvojenost. Če je športnik zasvojen, je za šport izgubljen – ni več športnik, ampak odvisnik. Statistike o majhnem številu ozdravljenih odvisnikov in grobo poznavanje posledic jemanja narkotikov naj športnika prepričajo, da teh preparatov samovoljno nikoli ne uporabi in se s tem izogne največji nevarnosti narkotikov – odvisnosti (Uranjek, 1996).

Poškodbe in zdravstvene težave

Tako kot selekcija so tudi poškodbe sestavni del športa in pogosto dejavnik, ki vpliva na konec športne kariere (Cecić Erpić, 1998). Ker so poškodbe nenormativne in nepričakovane, imajo velik vpliv tudi na prilagajanje na pošportno življenje posameznika. V ZDA vsako leto poišče zdravniško pomoč zaradi poškodb, povezanih s športom, od 3 do 5 milijonov rekreativnih in aktivnih športnikov; različne empirične študije navajajo, da mora zaradi poškodb zaključiti športno kariero od 14 do 32 odstotkov športnikov. Športniki, ki so športno kariero zaključili zaradi poškodb, se ob koncu kariere pogosto srečujejo s psihičnimi težavami. Takšni športniki imajo lahko težave z akutno depresijo, zlorabo alkohola in drog ter samomorilnostjo (Cecić Erpić, 2002).

Dolg je spisek športnikov, ki so zaključili kariero v alkoholu. Znano je na primer, da je bil George Best, sicer velik ljubljenec angleške publike, kronični pivec že za časa aktivne nogometne kariere. Končal jo je pri 26-ih letih. Zaradi alkohola. Kot nogometaš je bil deležen take pozornosti in slave, da so njegovo podobo uvrstili v muzej voščenenih lutk Madame Tussaud v Londonu. "Sladko življenje me uničuje, od mene ostaja samo lupina, psihična in fizična," je priznal nekemu novinarju. Madame Tussaud ni poznala milosti: vrgla je Bestovo voščeno podobo iz svojega znamenitega muzeja. Zaradi ciroze jeter so mu morali le-ta presaditi. A brez alkohola ni vzdržal dolgo; že po enem letu je spet začel piti. Umril je lani, v starosti 59 let, zaradi infekcije ledvic in notranjih krvavitev.

Dolga leta je bila skrivnost, kako je umrl Aleksander Aljehin, eden od velikanov svetovnega šaha. Vedelo se je, da je bolehal za cirozo jeter kot posledico pretiranega pitja. Vsak požirek konjaka pomeni še en korak bliže smrti, so mu govorili zdravniki. Če ne prenehate piti, boste zelo hitro umrli, je šahovskega genija opozoril zdravnik. Koliko časa bom še živel, če preneham piti, je navadno vprašal Aljehin. Še nekaj let, mu je odgovoril zdravnik. Potem pa ni vredno, da bi nehal piti, je rekel Aljehin. Nikoli ni nihče odgovoril na vprašanje, zakaj se je Aleksander Aljehin vdal alkoholu (Stojković, 1989).

Večina vrhunskih športnikov je po koncu športne kariere tako ali drugače permanentno poškodovanih. Najpogostejše so poškodbe ligamentov, živcev, kosti, artritis in revma, pogoste so tudi možganske poškodbe, ki so posledice pretresov možganov. Poleg teh so za vsako športno panogo specifične še druge poškodbe (Cecić Erpić, 2002).

Dr. Klimper iz Freiburga: "Ne poznam niti enega vrhunskega športnika, razen nekaj plavalcev in kolesarjev, ki bi bil stoodstotno zdrav. Poznam pa veliko športnih zvezd, ki bi na prostem trgu dela lahko prejemale pokojnino tudi za 30 % invalidnost" (Stojković, 1989).

Po borbi v Manili z Joeem Frazerjem je Mohamed Ali prvič priznal, da je stal na pragu smrti. "Vsak udarec, ki ga prejmem, pomeni korak bližje moji poti do groba. Seveda, jaz se borim dalje in ubijam samega sebe. Zakaj pravzaprav to počnem?" se je vprašal Ali. Na osnovi številnih in natančnih raziskav sem prepričan, da vsaka poškodba, dobljena v ringu, pušča trajne posledice na možganih. Kakšnim nevarnostim so izpostavljeni boksarji, se lahko vsak prepriča, če prebere priročnik za klinično nevrologijo. V boksu je

vse usmerjeno samo k enemu cilju: da se z udarci v glavo pokonča in premaga nasprotnika.

Po nekih izračunih je v Evropi od 2. svetovne vojne naprej umrlo okoli 1000 boksarjev. V bivši Jugoslaviji je od leta 1958 do leta 1989 umrlo 15 boksarjev (Stojković, 1989).

Poškodbe in zdravstvene težave so eden od vzročnih dejavnikov, ki ga pogosto povezujejo z negativnimi in težavnimi vidiki prilagajanja na pošportno življenje. Večina športnikov, ki konča športno kariero, je tako ali drugače permanentno poškodovanih (Cecić Erpić, 2002).

“Več kot polovica vrhunskih nogometašev, ki imajo igralski staž dolg več kot deset let, ima sklepe na nogi enake kot starci pri šestdesetih letih,” je povedal dr. Branko Nešović, nekdanji nogometaš Crvene zvezde, danes ortoped svetovnega ugleda (Stojković, 1989).

Poškodbe in zdravstvene težave so lahko hkrati tudi posledični dejavnik, saj se posameznik z njimi spoprijema med prilagajanjem na pošportno življenje. Športne poškodbe, med njimi so najpogostejše poškodbe ligamentov, kosti, živcev, okvare hrbtenice ter posledice pretresov možganov in različne oblike možganskih poškodb, pomembno vplivajo na kakovost posameznikovega pošportnega življenja. Posledice športnih poškodb vplivajo na prilagajanje na pošportno življenje tudi zato, ker lahko omejujejo posameznikovo nadaljnjo poklicno kariero in sodelovanje v rekreativnem športu. Zaradi takšnih poškodb športniki ob zaključevanju kariere občutijo strah pred prihodnostjo in strah, da ne bodo uspeli oblikovati zadovoljjujočega načina pošportnega življenja. Zdravstvene težave so vplivale tudi na druge vidike njihovega pošportnega življenja. Poškodovani športniki so se neposredno po koncu kariere najprej posvetili zdravljenju, rehabilitaciji in sanaciji športnih poškodb (Cecić Erpić, 2002).

2.9 Nasilje v športu in agresivnost

2.9.1 NASILJE

V športu se srečujemo z različnimi oblikami nasilja, od katerih so nekatere v mejah dovoljenega, druge pa povsem prepovedane in strogo sankcionirane. Nasilje je fizično poškodovanje druge osebe, zastraševanje in prisila nekoga, da spremeni svoje obnašanje ter testiranje pravil tako, da se uporabijo vse možne metode, ne da bi bil povzročitelj ujet. Poleg konstitutivnih in regulativnih pravil so bila določena pravila športnega obnašanja, ki so namenjena fair play obnašanju in so bila zasnovana, da preprečijo neetično obnašanje in nasilnost. Poleg fizičnega nasilja poznamo v športu tudi psihično nasilje, ki se vrši besedno. Športniki v večini ne želijo povzročati takšnih poškodb, zaradi katerih bi športnik moral zaključiti kariero, ampak takšne, zaradi katerih le-ta ne bi nastopal na tekmi ali pa bi bil izločen za določen čas (Vrhovšek, 2003).

Nasilje v športu se izvaja zaradi različnih vzrokov in na različne načine. Nekaj izmed njih naštevam tukaj (Vrhovšek, 2003):

- Trenerji, gledalci in igralci izbirajo in uporabljajo različne možne še dovoljene strategije, da nadigrajo tekmeca in s tem popeljejo zastraševanje in igro ne v višave, temveč v nižave.
- Odgovor na takšno početje športnika je, da to počnejo tudi vsi ostali. Ravno to pa je problem, ki se pojavlja, in sicer neodkritost, saj mnogi ne priznajo svojega dejanja, čeprav je zelo očitno, da je šlo za kršitev pravil.
- Če sodnik dovoljujejo kršenje oz. določeno mero nasilnosti, se športniki brez pomisleka spustijo na ta nivo, vendar jim to ne daje pravice za povzročanje poškodb drugim.
- Na igriščih velikokrat vidimo tudi nek način prevare, ko igralec simulira poškodbo z namenom izsiliti boljši napad, podaljšati tekmo ali pa izločiti domnevnega kršitelja itd.
- Zmaga ima velik pomen, saj bi nekateri za zmago naredili vse, uporabili nasilje ali na različne načine podaljševali tekmo in manipulirali z ostalimi okoli sebe, saj jim zmaga prinaša denarna izplačila, status in simbolične nagrade.
- V športu mladih je mogoče opaziti, kako starši in trenerji manipulirajo in pritiskajo na otroke, da bi ti dosegli nivo odraslih in tako npr. zadovoljstvo in status; zmaga je za njih edina pomembna stvar na svetu.
- V ekipah, kjer vlada sindrom zmage, porabijo trenerji in športniki ogromno časa za razvijanje načinov, s katerimi bi pridobili prednost znotraj in izven meja pravil, namesto da bi se posvetili strategijam in talentom tekmeca.
- Nasilje v športu narašča, ker navijači uživajo v njem, mediji pa potem na veliko pišejo o takih dogodkih in jih povzdigujejo.
- Športnikom je nasilje v pomoč pri doseganju zmage, čeprav je še vedno boljše častno izgubiti, kot pa nečastno zmagati. Npr. pri hokeju gledalci spodbujajo nasilje hokejistov na ledu in kujejo v zvezde tiste, ki so najbolj nasilni in katerih glavni cilj je s poškodbo onemogočiti nasprotnika. Takšni igralci dobijo tudi boljše pogodbe v klubih in so boljše plačani.

Katerakoli oblika nasilja spodbija vrednote, ki jih imamo in smo jih pridobili, prav tako spodbija fair play, samodisciplino, in postavlja se vprašanje: »Zakaj je potrebno vse to?« Odgovor, ki sledi, pa je na žalost odvisen od osebe, ki odgovarja. Človek, ki ravna vsaj malce etično, ne odobrava, da starši napadajo sodnike, druge mlajše igralce, trenerje, da trenerji tepejo športnike in jih verbalno nadlegujejo, da navijači povzročajo nemire na tribunah, mečejo predmete v igralce in uradne osebe. Prav tako ne odobrava, da skuša igralec namerno poškodovati nasprotnika zaradi stremljenja k uspehu (Vrhovšek, 2003).

Londonski Tribune je 14. decembra 1945 objavil: »Vrhunski šport nima nobene zveze s pošteno igro. Tesno je povezan s sovraštvom, zavistjo, hvalisanjem, nespoštovanjem pravil in sadističnim uživanjem v nasilju; z drugimi besedami: to je vojna brez streljanja« (Stojković, 1989).

2.9.2 MEDNARODNA DEKLARACIJA FAIR PLAYA

Skoraj 20 let nazaj je komisija CIFP (International Committee for Fair Play – Mednarodni komite za fair play) ob pomoči Mednarodnega sveta za šport in športno vzgojo (International Council of Sport and Physical Education) razvila prvo mednarodno deklaracijo fair playa. Fair play je bistveno vprašanje športa in etičnih principov v prihodnosti, saj se ta s časom, družbo, materialnimi dobrinami in miselnostjo človeka nenehno spreminja in je postal etična obveza predhodnemu amaterizmu. Na športnem področju se pojavlja vse več nasilja in prav fair play naj bi bil protiutež in ključna rešitev za nasilje. V moderni družbi je naraščanje nasilja in tudi razumevanje fair playa zaskrbljujoče, zato je CIFP tudi definirala poštenost in nepoštenost na vseh področjih športa.

Ideal fair playa mora biti prisoten v vseh oblikah športa, ne glede na starost udeležencev. Prisoten mora biti predvsem pri športni vzgoji otrok in najstnikov, saj imajo ravno vrtci, šole in fakultete odgovornost promoviranja fair playa. Poleg vseh teh pa so tu še športni klubi, katerih naloga je enaka. Ne obstaja model odgovora na vprašanja fair playa, saj se situacije med sabo razlikujejo in glede na vsako posamezno obstaja rešitev.

Rečemo lahko, da brez fair playa ni športa. Princip fair playa je bistvena in dominantna odlika Pierre de Coubertainove olimpijske ideje, češ da je potrebno športno dejavnost tesno povezati v družbeno neločljivo celoto. Tako naj šport pomaga razvijati človeka v vsestransko, harmonično celoto, v kateri se telesna stran prepleta z duševno; pri tem pa vzgojna naloga športa ni samo biološke, temveč tudi moralne in estetske narave.

Športne zveze na regionalnem, nacionalnem in internacionalnem področju prispevajo k pomembnosti fair playa s pravili in predpisi, šolanjem trenerjev, sodnikov, medicinskega osebja in drugih uradnikov. Država in privatne izobraževalne institucije lahko pripomorejo tako, da pri sestavi učnega načrta poleg aktivnega udeleževanja upoštevajo tudi opazovalce. V vrhunskem športu naj bi bilo breme pričakovanj drugih zmanjšano pri športnikih in trenerjih. Ta bremena povečujejo predvsem vlagatelji v šport, mediji in publika. Tako so vrhunski športniki pripravljani jemati doping ali pa se izpostavljati

težkim poškodbam zaradi zmage in uspeha (Vrhovšek, 2003).

“Ni malo primerov, ko premija za zmago na eni sami tekmi za posameznega nogometaša znaša več, kot je moja enoletna plača,” je izjavil francoski športni novinar Victor Sinne (Stojković, 1989).

FIFA in UEFA: 10 zlatih pravil fair playa:

V svetu daje skoraj največji pomen fair playu evropska nogometna zveza UEFA, ki je izoblikovala pravila fair playa, ali „kot jih je poimenovala, »10 zlatih nogometnih pravil fair playa«. Ta pravila pa so podobna tudi pri FIFA. Pravilom so dodali še zaščitni znak.

2.9.3 VRHUNSKI ŠPORT

V vrhunskem športu so športniki profesionalci, ki se ukvarjajo le s športom, to je s treningi in tekmovanji, in so za to tudi plačani. Tukaj pa prihaja tudi do največjih oz. najhujših kršitev fair playa z dopingom, nasiljem na igriščih, podkupovanjem ipd. Zmaga namreč prinaša velike vsote denarja in je vložen trud tako poplačan, poleg tega so zmagovalci obravnavani v medijih in tako tudi slavni, zato dosegajo višji ekonomski in socialni standard. Bivši predsednik MOK-a J. A. Samaranch meni, da vrhunski šport uničujeta dve zli sodobnega športa, ki vedno bolj rasteta kljub dejstvu, da ju mnogi želijo uničiti. Nasilje in doping se polščata športnikov z vrha piramide, ki jo predstavlja vrhunski šport, pa vse do njenih temeljev, kjer je šport mladih. Poleg teh dveh je vse pogostejše kršenje človekovih pravic in svoboščin v športu, s katerimi posegajo v bistvo človeka.

Poznan je primer iz umetnostnega drsanja, kjer je leta 1994 Tonya Harding namerno poškodovala Nancy Kerrigan, da bi se znebila tekmice in se kvalificirala na Olimpijske igre.

V Angliji, domovini fair playa, ima sloves najbolj grobega, nešportnega igralca Nobby Stoyls. Na tekmi proti Hamburgu je namerno udaril sedem nasprotnih igralcev, še v dva pa je tudi pljunil (Stojković, 1989).

Športniki vložijo ogromno truda in časa v treninge in so v svetovnem vrhu zelo izenačeni. Poglejmo npr. smučarske discipline, pri katerih o najboljših odločajo stotinke sekunde; tako je težko najti nekaj, kar bi dalo piko na i in izboljšalo formo za toliko, da bi bili boljši od drugih. Niso dovolj le treningi, zato športniki posegajo po nasilju, doping, verbalnem nasilju, dogaja se tudi, da nasprotna ekipa ponudi denar športniku te ekipe, da bi igral tekmečem v prid.

Tudi trenerji lahko vplivajo na neupoštevanje fair playa s primitivnimi taktikami, kjer mora npr. slabši tekmovalec onemogočiti boljšega in tako so trenerji pripravljene izgubiti slabšega tekmovalca (Vrhovšek, 2003).

Mnogi športniki danes menijo, da moraš biti hudoben, če hočeš biti dober v športu.

Larry Holmes, nekdanji svetovni prvak v težki kategoriji v boksu, je dejal, preden je vstopil v ring: »Moram se spremeniti. Pustil bom svoje dobre strani zunaj in prinesel v ring vse slabo, kar premorem. To je kot dr. Jekyll in Mr. Hide.«

Podobne izjave športnih moštev, katerih moto je: »Mi ne želimo poškodovati, mi samo poškodujemo,« kažejo prevladujočo naravnost športnikov v nekaterih športnih panogah. Postavlja se vprašanje: »Ali je uspeh danes res odvisen od tega, kako dobro bo športnik obvladal umetnost agresivnosti do svojih nasprotnikov? Ali je res dobro, če si hudoben (bad boy) v športu« (Tušak in Tušak, 1994)?

Neki ameriški košarkar je dejal: »Popolnoma v redu je, če poskušaš koga udariti ali poškodovati, če je le v skladu s pravili in če je med potekom igre. Kadar pa nasprotnik tega ne pričakuje, je takšen udarec cenen, ni pošten. Tako dejanje ni dobro.« Dovoljuje agresivnost brez resnih poškodb, da je le v času tekme. Nekateri strokovnjaki smatrajo, da je komponenta agresivnosti tudi moralnost. Pokazalo se je, da je zveza med moralnim presojanjem in agresivnostjo jasna in enoznačna. Športniki z nižjo stopnjo moralnega presojanja sprejemajo večjo agresivnost v športu kot legitimno in se bolj agresivno tudi obnašajo (Tušak in Tušak, 1994).

Šport je svet v svetu. Ima svoje lastne konvencije, pravila, norme, vrednote in lastno razumevanje moralnosti. Znan ameriški nogometaš je dejal: »Popolnoma dobro je, če poskusiš poškodovati nasprotnika z namenom, da ga spraviš iz igre. Ni pa dobro, če poškoduješ človeka zato, da bi ga poškodoval.« Na vprašanja, kdaj se odloči za eno ali drugo možnost, odgovarja: »Preprosto. Kadar si na igrišču, je nogomet igra. O moralnosti razmišljam prej in potem.«

Športniki ob ekscesni agresivnosti pogosto doživljajo močne občutke krivde in napetost. Zato si velikokrat pomagajo tako, da o nasprotniku ne razmišljajo kot o osebi, pač pa samo kot o igralcu. Tako lažje reducirajo občutek osebne odgovornosti za nasprotnika. Meja, do katere smejo, je največkrat umetna in odvisna od posameznika: »Nekatera agresivna dejanja tudi v športu niso dovoljena. Igra je sicer igra. Poskušaš na vsak način zmagati, vendar obstaja črta, meja, obstajajo pravila. Poskušaš premagati nasprotnika, vendar ga ne poskušaš spraviti iz igre.« Ali pa, kot pravi nekdo drug: »Ne bi ga smel poškodovati. Preveč si ga zadel. Moral bi ga le prestrašiti, da si drugič ne bi upal več na žogo« (Tušak in Tušak, 1994).

V preliminarni študiji je M. Tušak (1992,1993) zajel 75 vrhunskih slovenskih športnikov treh športnih panog: 29 igralcev tenisa, 26 smučarskih skakalcev in 20 igralcev namiznega tenisa. Kontrolna skupina je bila sestavljena iz 65-ih nešportnikov, izenačenih po spolu, starosti in izobrazbi. Obe skupini sta izpolnjevali Pogačnikovo lestvico vrednot. Morali so registrirati listo vrednot po pomembnosti, ki jih posamezna vrednota predstavlja zanje. Izkazalo se je, da je lestvica rangiranih vrednot precej podobna pri obeh skupinah. Vsi zelo visoko spoštujejo tradicionalne vrednote, kot so ljubezen, razumevanje s starši in partnerjem, svobodo, prijateljstvo. Rezultati pa so pokazali, da starši veliko bolj vplivajo na svoje otroke, zato je za športnike razumevanje s starši izjemnega pomena. Če hočeš danes postati vrhunski športnik, moraš v svoj razvoj vlagati

veliko materialnih sredstev. Največ denarja prispevajo starši – vsaj na začetku (Tušak in Tušak, 1994).

Ali je potrebno, da športnik umre za slavo, da bi se vrhovne inštitucije zganile? Lahko se tudi huje poškoduje v želji po čim boljšem rezultatu, slavi, zaslužku...

Agresivna energija, ki se stalno nabira v organizmu, se mora nekje sprostiti. Šport pa omogoča legalizirano sproščanje agresivnosti. Na ta način naj bi se zmanjševala verjetnost agresivnih dejanj zunaj športne situacije. Če bi ta trditev držala, bi bili športniki manj agresivni, agresivnost ob koncu tekme pa bi bila prav tako manjša kot na začetku, saj je tekma kot odvod energije. Vendar rezultati ne potrjujejo takih domnev. Ameriška raziskava, narejena leta 1983, pravi, da sodelovanje v agresivnih športih ne prispeva k nadzoru oz. zmanjšanju agresivnosti, pač pa prej k njenemu nabiranju, saj postajajo igralci agresivnejši proti koncu tekmovalne sezone (Tušak in Tušak, 1994).

2.9.4 AGRESIVNOST V ŠPORTU

Danes v športu obstajajo nekatere določene tipično moške panoge, kot npr. ameriški nogomet, ki služi več namenom: patriotizmu, militarizmu in dokazovanju dominantnosti moškega spola. V teh športih je izrazit poudarek na agresivnosti in nasilju. Da ameriški nogomet res nosi obeležje dominantnosti enega spola, priča izjava enega od igralcev: "Ženska lahko opravlja isto delo kot jaz, lahko je celo moj šef. Toda naj bom preklet, če lahko gre na igrišče in sprejme udarec Ronnieja Lotta" (Tušak in Tušak, 1994).

V športu prihaja tudi do pojavov pretirane in namerne agresivnosti. Rezultat so večkrat hude poškodbe ali celo smrtni primeri. Mnogi raziskovalci športa v ZDA so zaskrbljeni zaradi naraščanja števila fizičnih obračunov v različnih športnih panogah. Postavlja se vprašanje, kakšne so možnosti uravnavanja in preprečevanja pretirane, ekscesne agresivnosti v športu. Mnoga izmed navodil vključujejo vidik socialnega učenja, socializacijo. V glavnem ima tu največjo vlogo trener ob sodelovanju psihologa in staršev, predvsem v zgodnjem obdobju.

Naj naštejemo le nekaj najpomembnejših priporočil:

- Uporaba različnih tehnik relaksacije med tekmovanjem za zmanjšanje vzburjenosti,
- Osebo poznavanje nasprotnika v večini primerov pomaga k redukciji napetosti,
- Pravično sojenje,
- Trenerji mladih športnikov naj bi bili zelo pozorni, da se pri njih ne bi formirale pretirane agresivne navade,
- Športnika je potrebno naučiti izražanja neposredne, a ustrezne agresivnosti, ki je v mejah pravil in humanosti športa.

Danes vrhunski šport teži k avtokratskemu načinu vodenja, kar je posledica na eni strani zahtev po uspehu za vsako ceno (celo ne glede na srečo, zadovoljstvo in emocionalno stabilnost posameznika, uspeh celo za ceno zdravja ali celo življenja – doping, invalidnost,...), hkrati pa po drugi strani tudi močne kontrole v smislu pritiska na trenerja, da uspehi morajo biti. Trener, ki v svojem delu nima uspeha, bo slej ko prej zamenjan. Zato je primoran, da zahteva od igralcev res tisto, kar je po njegovem mnenju garancija za uspeh.

Na Okrogli mizi v Monaku, na temo agresivnosti v športu, so strokovnjaki ugotovili naslednje: "Mogoče je potrebno krivce za agresivno vedenje športnikov iskati v športnih delavcih v civilu, močnih mednarodnih korporacijah, ki podpirajo športne prireditve in dajejo fantastične premije za moštvo, ki doseže zmago." (Stojković, 1989)

Na agresivnost v športu v veliki meri vpliva tudi različnost v obravnavanju in nagrajevanju agresivnih dejanj. V nekaterih športnih panogah neposredno agresivnost v obliki fizičnih dejanj proti nasprotniku spodbujajo celo pravila (ameriški nogomet, boks, wrestling), medtem ko je v drugih panogah smer in intenziteta agresivnosti odvisna od stopnje tolerantnosti gledalcev, sodnikov in soigralcev (košarka, nogomet, hokej,

rokomet, vaterpolo,...). V tej skupini športov se pojavlja resen problem, kako krotiti in obvladovati agresivnost.

Ko govorimo o agresivnosti, ne moremo mimo vpliva masovnih medijev v današnji družbi. Masovni mediji vzpodbujajo nasilje preko ponujanja in propagiranja agresivnih modelov na TV, v revijah ipd. Še več, pretirano agresivnost večkrat celo opravičujejo in nagrajujejo. Nekateri strokovnjaki menijo, da je v nekaterih teamskih športih izvajano namerno podiranje notranjih preprek, ki športniku preprečujejo agresivno vedenje, da bi na ta način športnik lahko dosegal boljše rezultate... Če pa v športu ne doživlja občutkov krivde, se lahko ob zaključku kariere pojavijo določeni prilagoditveni problemi. Raziskovalci opozarjajo, kako težko se mnogi izmed športnikov, navajeni agresivnosti v športu, prilagodijo pasivnosti v življenju.

V doživljanju občutij krivde se torej pojavljajo precejšnje individualne razlike. Prav te razlike pa lahko v veliki meri pojasnijo, zakaj lahko nekateri, tudi slabše pripravljene športniki, z lahkoto agresivno igrajo, medtem ko drugi, morda izredno dobro telesno pripravljene, ne zmorejo moči, da bi bili agresivni, pa četudi situacija kliče po agresivnosti in jih trener spodbuja s klici, kot so: "Zlomi ga, stolči ga" (Tušak in Tušak, 1994).

Medosebni kontakt v igri povečuje verjetnost agresivnega dejanja. To so potrdile mnoge raziskave. Zillman navaja, da več kot 75% vseh težjih poškodb v profesionalnem športu izvira iz medosebnega stika. Tako nasilno vedenje velikokrat namensko spodbujajo trenerji in vodstvo kluba. Predvsem skušajo ustvariti medosebno sovraštvo. Če bo športnik sovražil nasprotnika, bo sposoben tudi agresivno ravnati. Raziskave kažejo, da velikokrat na ta način poskušajo agresivnost narediti maksimalno destruktivno. Tisti, ki udari močneje, ki se bori, tisti bo zmagal. Moč vitalnost in agresija so dokaz, da je športnik na tekmi oz. tekmovanju dal vse od sebe.

V današnjem pojmovanju športa je tendenca k uporabi agresivnosti za doseg cilja socialno naučeno dejanje.

Mnoge športne panoge so nastale zaradi urjenja mladih moških v veščinah za vojno. Šport je mikrokozmos, če že ne cele družbe, pa vsaj tistega njenega dela, ki mu rečemo vojna. Dodaja še, da danes tekmovalni športi vzpodbujajo agresivnost in nasilje, vendar ne zato, ker predstavljajo miniaturne bitke na igrišču, pač pa zato, ker odražajo vrednosti in stališča kulture, katere del so (Tušak in Tušak, 1994).

2.9.5 NASILJE KOT POSLEDICA AGRESIVNOSTI V ŠPORTU

Nasilno in agresivno obnašanje je skupno večini zvrstem športa. Agresivnost ni značaj, temveč vedenje, ki se odraža v dejanjih s ciljem nekoga prizadeti oz. mu storiti krivico. Definicija agresije vsebuje široko rangirana dejanja športnikov, trenerjev in gledalcev. Zadnja leta je bilo nasilje v športu predstavljeno kot resni socialni problem. Posledice navedenega obnašanja so poudarjene v predstavljeni izjavi, ki je bila izdana pri Mednarodnem združenju športne psihologije (ISSP) in priporoča ukrepe za zmanjšanje nasilnih dejanj v športu in skuša vzpodbuditi izobrazbo mladih športnikov v smeri fair play etike.

Pozornost naj bi bila usmerjena na preprečevanje agresije predvsem s strani športnikov in trenerjev, kajti še vedno obstajajo humani športniki in trenerji, ki v športu ne vidijo le agresije in nasilja, in ta njihova humanost zasluži nagrado. S tem bi zatrli nesprejemljivo trditev nekaterih trenerjev in športnikov, da je uporaba agresivnih dejanj potrebna za doseg zmage. Zmagovanje je postalo bistven del športa. Raziskave potrjujejo trditev, da se velik pomen v športu pripisuje zmagi, ki pa prevečkrat temelji na prevari in vse bolj sprejemljivem zaznavanju krivičnih dejanj. Agresivni dogodki v športu pa so vidni predvsem takrat, kadar vrednost nagrade prevlada nad vrednostjo kaznovanja. Verjetnosti nagrajevanja ali kaznovanja za agresivna dejanja bi lahko razbrali iz spodbujanja drugih pomembnih vplivnih oseb, kot so trener, partner, zvezdniki,... Raziskave so namreč pokazale, da dinamična notranja igra med športniki in njihovimi družbenimi zastopniki vpliva na končno športnikovo rzsodbo, kaj je prav in kaj ne v športnih določilih (Tenenbaum idr., 1997).

Šport ima na različnih ravneh in iz različnih razlogov veliko nasilnih elementov, ki delno izhajajo iz samega športa. Ko govorimo o kontrolirani agresivnosti, moramo omeniti različne definicije tega pojma, kajti agresivnost se včasih lahko kanalizira v pozitivni smeri, vendar se pogosteje izrazi v negativnem smislu, kot prikaz nasilja. Pojav nacionalizma že lahko označimo kot obliko nasilja skozi športna dogajanja, le-to pa predstavlja danes enega od osnovnih problemov športa. Prof. Petrovič pravi, da so nacionalistični izpadi v športu vsekakor izraz reprimtivizacije življenja (Dolinšek, 2003).

Zaključne ocene Okrogle mize v Monaku so bile med drugim naslednje: grobi prekrški in druge grobosti so se pojavile, ko se je pojavilo pomanjkanje zelo dobrih in odličnih nogometašev, ki so jih nasledili povprečneži in slabi. Nasledili so jih zato, ker so grobi, ker če ne bi bili grobi, jih ne bi nasledili. Zahvaljujoč tej svoji kvaliteti igrajo. Na vprašanje: »Kje pa so dobri nogometaši?« strokovnjaki odgovarjajo: »Ni jih, ali pa so zelo redki« (Stojković, 1989).

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Problem

Problem, ki sem ga želel raziskati v okviru svoje diplomske naloge, je vpliv prepovedanih sredstev na športnike kot osebnosti ter njihov odnos do teh sredstev. Zanimalo me je, kaj vse so športniki pripravljene narediti za to, da bi bili uspešni, da bi dosegli dober rezultat, da bi postali slavni. Na koncu sem želel odkriti povezavo med mediji, športniki in prepovedanimi sredstvi.

3.2 Cilji raziskave

- Ugotoviti odnos športnikov do nedovoljenih sredstev.
- Ugotoviti, kaj bi bili športniki pripravljene narediti za to, da bi bili (postali) slavni.
- Ugotoviti vpliv medijev na podobo športnika in njihov odnos do prepovedanih sredstev.

3.3 Hipoteze

H1: Športniki so za zmago pripravljene poseči po nedovoljenih sredstvih.

H2: Športnikom je njihova medijska podoba zelo pomembna. Afera z dopingom bi jim uničila kariero oz. bi jim zaprla vrata za delovanje v športu po koncu kariere.

H3: Mediji vršijo največji pritisk na športnike in jih z neprestanim poudarjanjem uspehov silijo k temu, da se zatekajo k uporabi nedovoljenih poživil.

3.4 Metode dela

3.4.1 VZOREC MERJENCEV

Empirični del naloge je temeljil na anketi. Podatke sem zbiral z vnaprej postavljenimi vprašanji, ki so sestavljala anketni vprašalnik.

Vzorec anketirancev je bil naslednji:

Alpsko smučanje – 3 športniki

Plavanje – 3 športniki

Gimnastika – 2 športnika

Judo – 4 športniki

Namizni tenis – 1 športnik

Karate – 2 športnika

Kolesarstvo – 2 športnika

Podvodni hokej – 2 športnika

Rokomet – 2 športnika

Smučarski skoki – 2 športnika

Veslanje – 1 športnica

Vzorec je zajemal 24 športnikov; 16 moških in 8 žensk, starih od 19 do 30 let.

3.4.2 MERSKI INŠTRUMENTARIJ

Izvedel sem anketo – statistično metodo zbiranja podatkov in mnenj.

Anketni vprašalnik je obsegal 21 vprašanj in zajemal tri sklope:

- Socio-demografski podatki,
- Odnos do prepovedanih sredstev,
- Vpliv medijev na šport.

Vprašalnik sem spremljal z 2-stopenjsko in 5-stopenjsko lestvico:

2-stopenjska lestvica

1	2
Da	Ne

Z 2-stopenjsko lestvico sem spremljal vprašanja: 2, 3, 5, 8

5-stopenjska lestvica

1	2	3	4	5
Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Ne morem se odločiti	Se strinjam	Popolnoma se strinjam

S 5-stopenjsko lestvico sem spremljal vprašanja: 1, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15

3.4.3 VZOREC SPREMENLJIVK

Vzorec spremenljivk je sestavljala anketa – anketni vprašalnik, s katerim sem dobil sledeče podatke:

1. Neodvisne spremenljivke:

- Spol,
- Starost,
- Izobrazba,
- Športna disciplina.

2. Odnos do prepovedanih sredstev sem spremljal z vprašanji, s katerimi sem dobil podatke o mnenjih in stališčih o prepovedanih sredstvih.

3. Vpliv medijev na šport sem spremljal z vprašanji, s katerimi sem dobil podatke o stopnji vpliva medijev na šport in o vlogi medijev kot spodbujevalcev za jemanje prepovedanih sredstev.

3.4.4 METODE OBDELAVE PODATKOV

Odgovore sem zbral s pomočjo anketnega vprašalnika.

Obdelal sem jih s pomočjo računalnika in programskega paketa Excel.

4 REZULTATI

Zaradi boljše preglednosti in lažje interpretacije dobljenih odgovorov sem vprašanja razdelil na tri sklope glede na tematiko:

1. Neodvisne spremenljivke,
2. Odnos do prepovedanih sredstev,
3. Vpliv medijev na šport.

4.1 Neodvisne spremenljivke

SPOL

Zajel sem 24 aktivnih športnikov in športnic, od tega je bilo 16 oseb moškega in 8 oseb ženskega spola.

IZOBRAZBA

Vsi anketiranci so imeli najmanj srednješolsko izobrazbo. Večina je bila študentov.

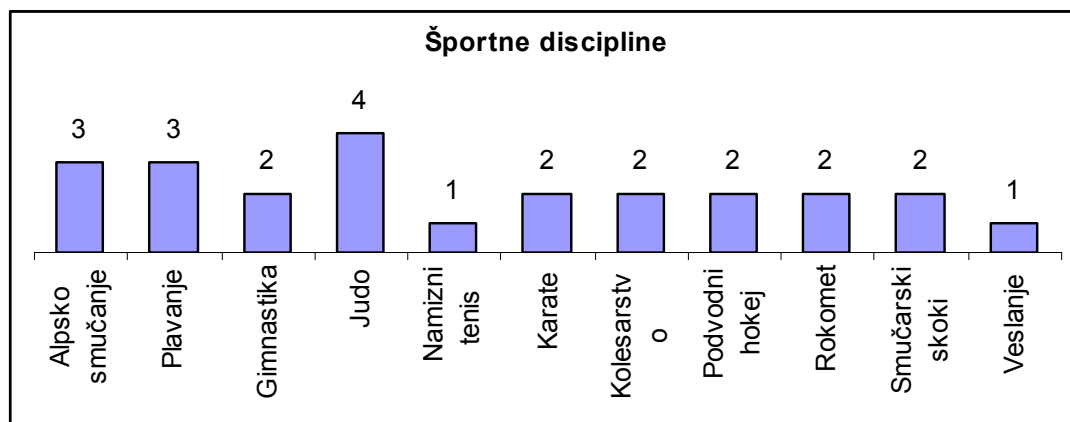
RANG

Rang tekmovanja sem razdelil na občinski, državni, mednarodni in svetovni. Vsi anketirani tekmujejo najmanj na državni ravni, 12 na mednarodni in 2 na svetovni.

ŠPORTNA DISCIPLINA

Anketiranci so prihajali iz naslednjih panog:

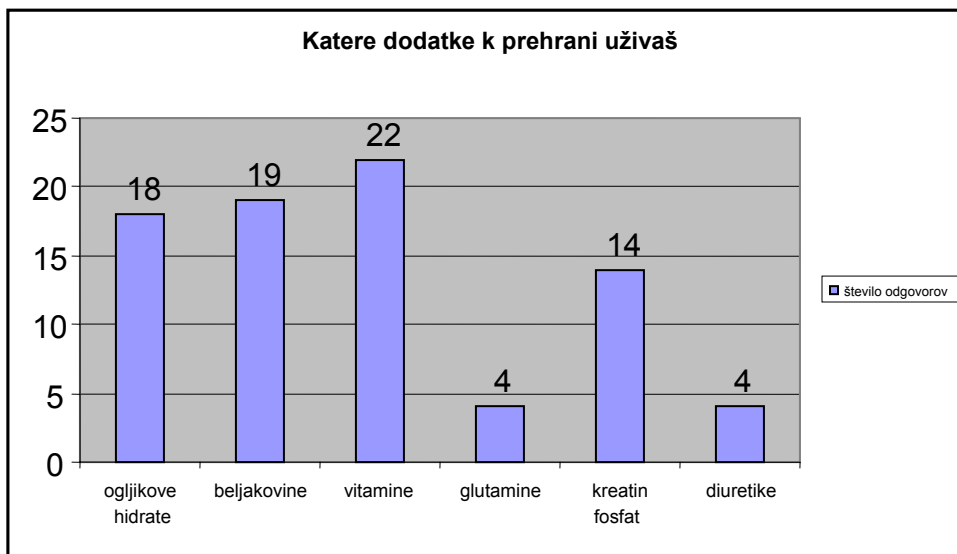
Graf 1: Prikaz športnih panog anketirancev

4.2 Odnos do prepovedanih sredstev

1. Katere dodatke k prehrani uživaš?

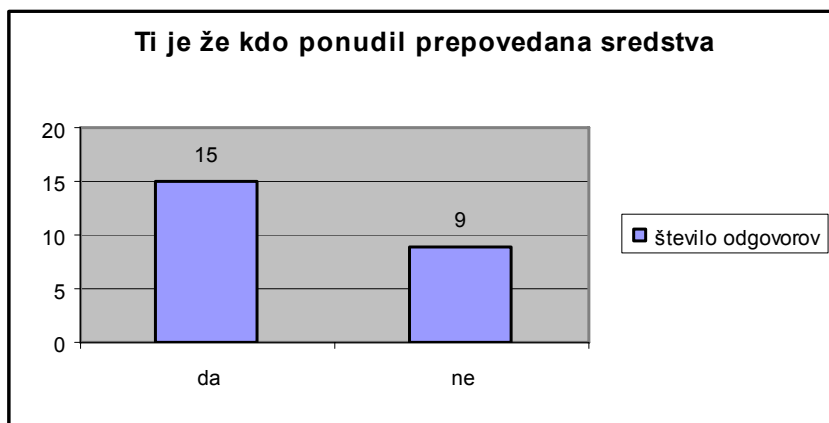
Graf 2: Dodatki k prehrani

Večina športnikov si svojo prehrano bogati z vitamini, beljakovinami in ogljikovimi hidrati. Več kot polovica jih jemlje kreatin fosfat, po štirje pa diuretike in glutamine. Štirje športniki, ki jemljejo diuretike, se ukvarjajo z judom.

2. Ali si kdaj prišel v stik z nekom, ki ti je želel ponuditi nedovoljena sredstva?

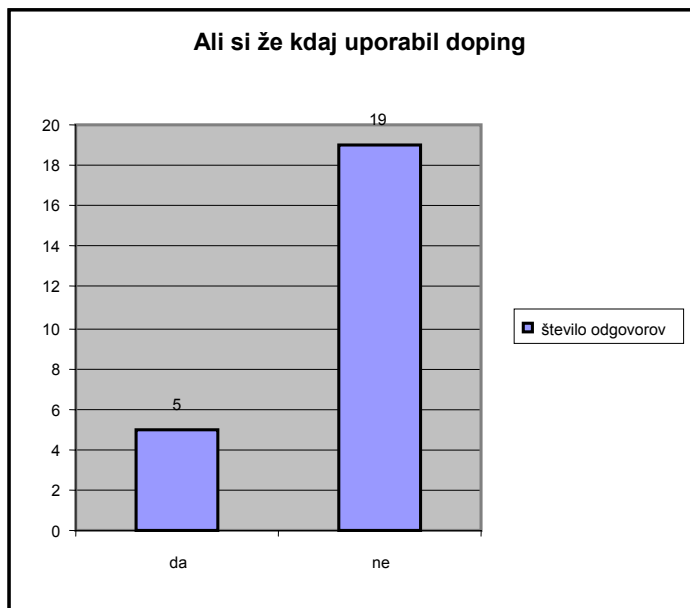
Graf 3: Stik z nekom, ki ti je ponudil prepovedana sredstva

Več kot polovica športnikov je že prišla v stik z nekom, ki jim je ponujal nedovoljena sredstva.

3. Ali si že kdaj uporabil doping?

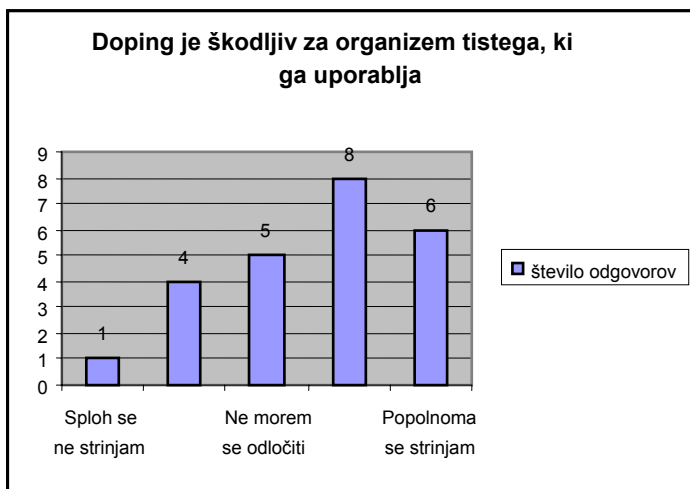
Graf 4: Si že uporabil doping

20 % športnikov je že kdaj uporabilo nedovoljena sredstva.

4. Doping je škodljiv za organizem tistega, ki ga uporablja.

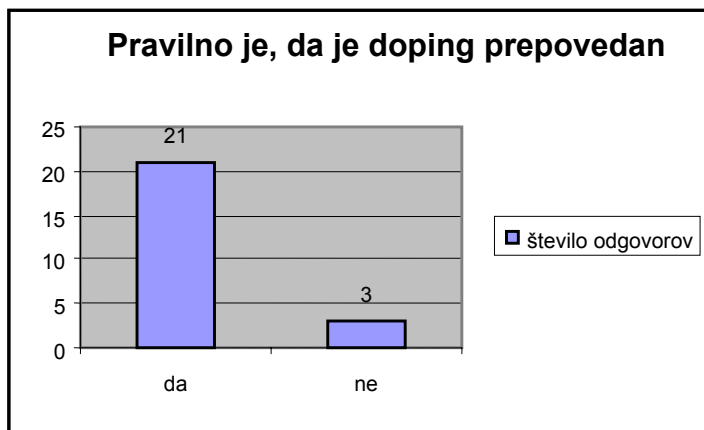
Graf 5: Škodljivost dopinga

Več kot polovica športnikov se strinja s trditvijo, da je doping škodljiv za njihov organizem. Preseneča relativno visok delež (20 %) tistih, ki se ne morejo odločiti, ali je doping škodljiv ali ne. To je precej visok odstotek, posebno zato, ker so anketiranci odrasli ljudje z dokaj visoko izobrazbo.

5. Pravilno je, da je doping prepovedan.

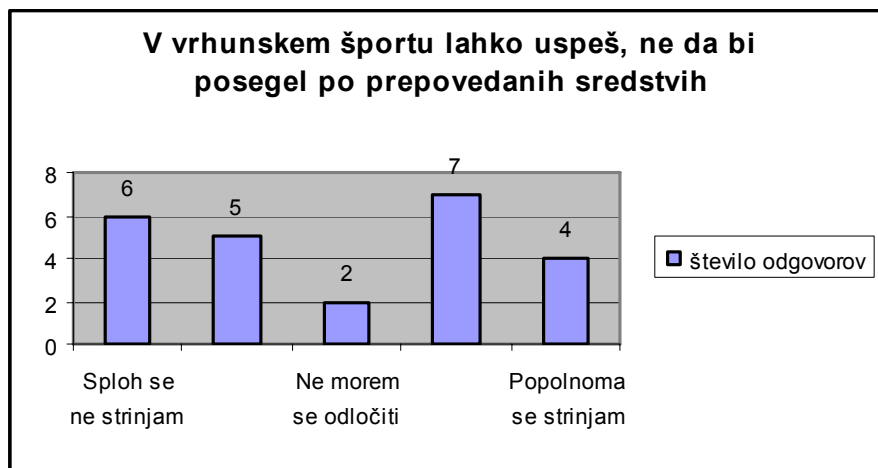
Graf 6: Se strinjaš s tem, da je doping prepovedan

Skoraj 90 % anketirancev se strinja s tem, da je pravilno, da je doping prepovedan.

6. V vrhunskem športu lahko uspeš, ne da bi posegel po prepovedanih sredstvih.

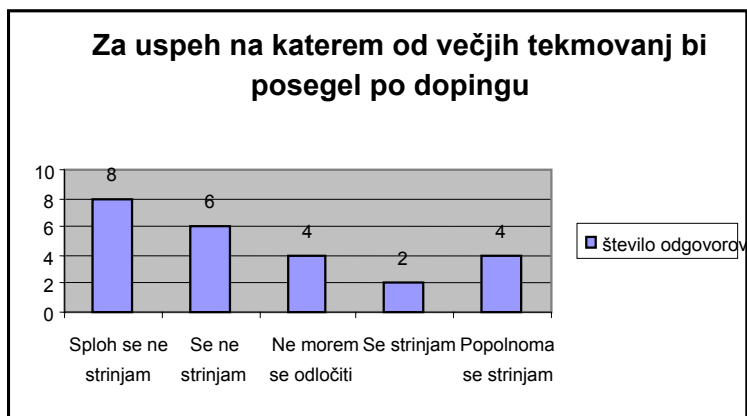
Graf 7: V športu lahko uspeš brez prepovedanih sredstev

Anketiranci so se v odgovorih na vprašanje, če lahko v vrhunskem športu uspeš, ne da bi posegel po prepovedanih sredstvih, razdelili v dve veliki skupini. Malo manj kot polovica (46%) jih meni, da se brez dopinga v vrhunskem športu ne da uspeti, enak delež pa jih meni točno nasprotno, in sicer da si lahko v vrhunskem športu uspešen tudi brez prepovedanih snovi. Odgovore bi bilo zanimivo preveriti še na večjem vzorcu.

7. Za uspeh na kakšnem večjem tekmovanju bi posegel po dopingju.

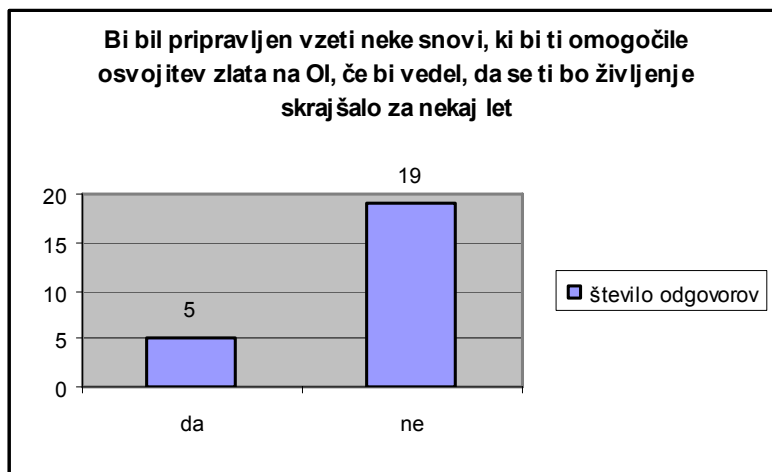
Graf 8: Za uspeh na večjem tekmovanju bi posegel po dopingju

Četrtnina anketirancev bi bila za uspešen nastop na katerem od večjih tekmovanj pripravljena vzeti nedovoljena sredstva. To ni majhen delež, sploh če upoštevamo, da se kar štirje niso mogli odločiti, ali se strinjajo s trditvijo ali ne.

8. Bi bil pripravljen vzeti neke snovi, ki bi ti omogočile osvojitve zlate olimpijske medalje, v zameno za to pa bi se ti življenje skrajšalo za nekaj let?

Graf 9: Bi bil pripravljen vzeti prepovedana sredstva v zameno za osvojitve zlata na OI

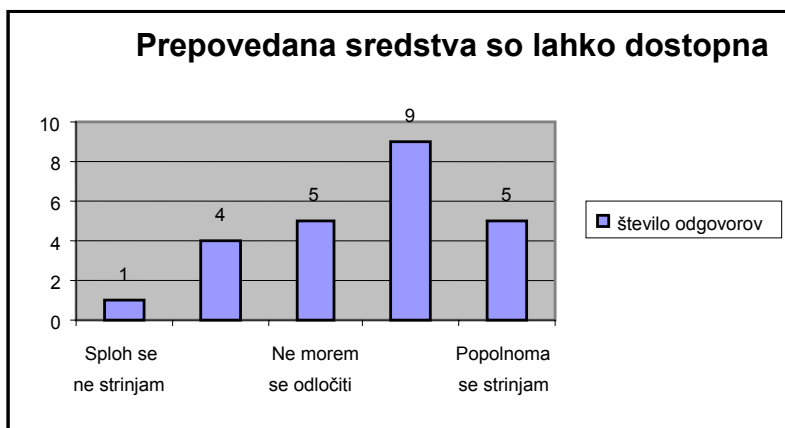

21 % športnikov bi si skrajšalo svoje življenje, samo da bi okusilo slavo olimpijskega zmagovalca. Odstotek je visok, vendar še zdaleč ni primerljiv z onim iz raziskave iz leta 1984 z olimpijskih iger v Los Angelesu, ko je na podobno vprašanje pritrdilno odgovorila več kot polovica športnikov!

9. Prepovedana sredstva so lahko dostopna.

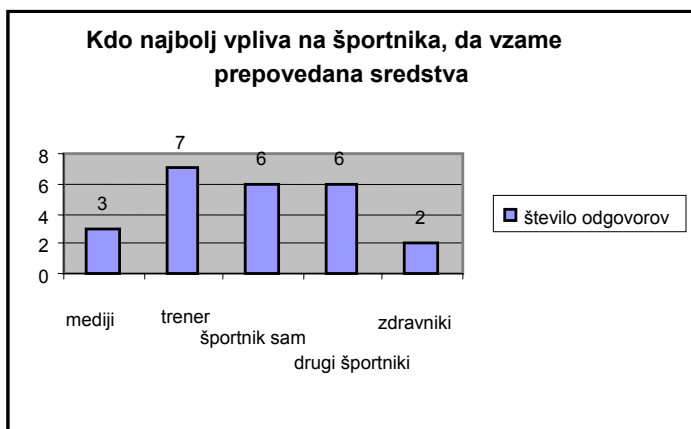
Graf 10: Prepovedana sredstva so lahko dostopna

Več kot polovica športnikov se strinja, da je lahko priti do prepovedanih sredstev. Če bi k njim dodali še tiste, ki se ne morejo odločiti, potem bi bil ta odstotek že kar zaskrbljujoče visok, saj vemo, da teh snovi ni na prostem trgu in v prosti prodaji.

10. Kdo najbolj vpliva na športnika, da vzame prepovedana sredstva?

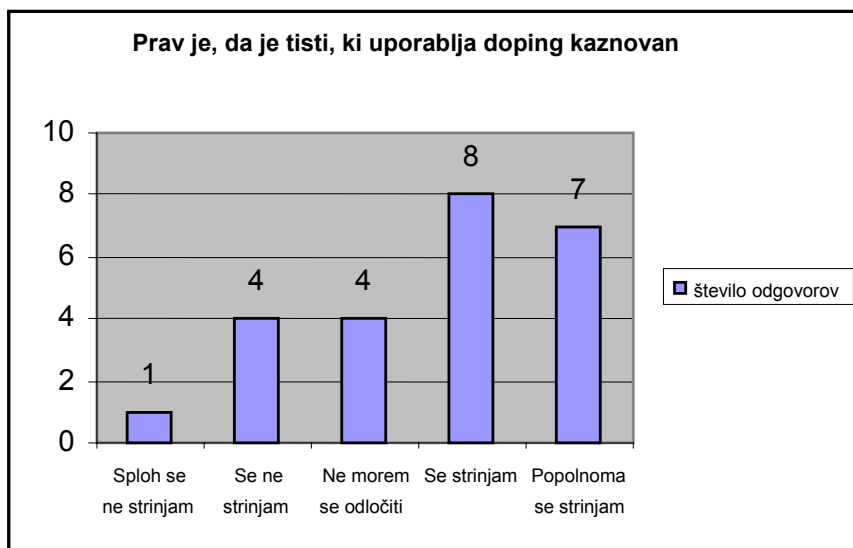
Graf 11: Vpliv drugih na jemanje prepovedanih sredstev pri športniku

Odgovori anketiranih športnikov kažejo, da so najpomembnejši spodbujevalci dopinga njihovi trenerji, njihovi kolegi ali pa športniki sami. Preseneča relativno visoko število tistih, ki so odgovorili, da na njih vplivajo drugi športniki. Presenetljivo zato, ker anketiranci izhajajo večinoma iz individualnih športov, kjer ni tako viden vpliv ekipe. Čeprav je res, da tudi športniki v individualnih športih trenirajo v skupinah.

11. Prav je, da je tisti, ki uporabi prepovedana sredstva, kaznovan.

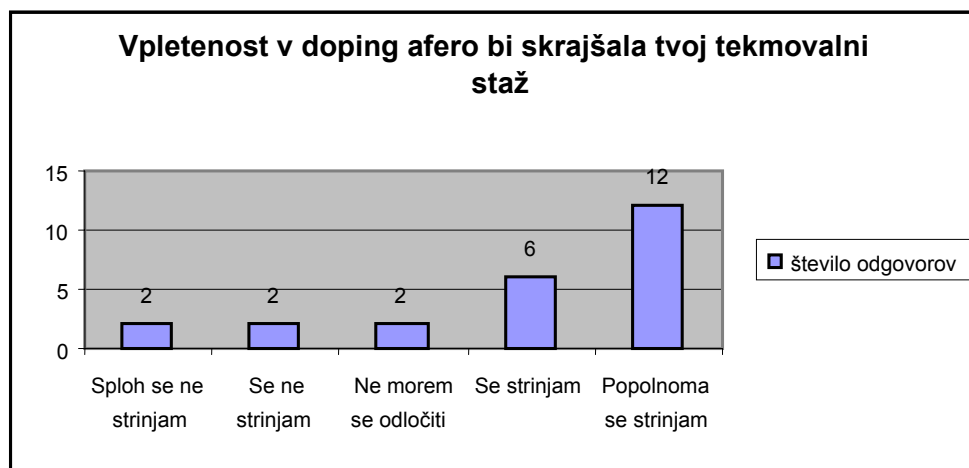
Graf 12: Pravilno je, da so dopingirani športniki kaznovani

Anketiranci se strinjajo, da je potrebno tistega, ki seže po prepovedanih sredstvih, kaznovati. S tem kažejo na visoko ozaveščenost, ki govori proti prepovedanim sredstvom v športu.

12. Vpletenost v doping afero bi skrajšala tvoj tekmovalni staž.

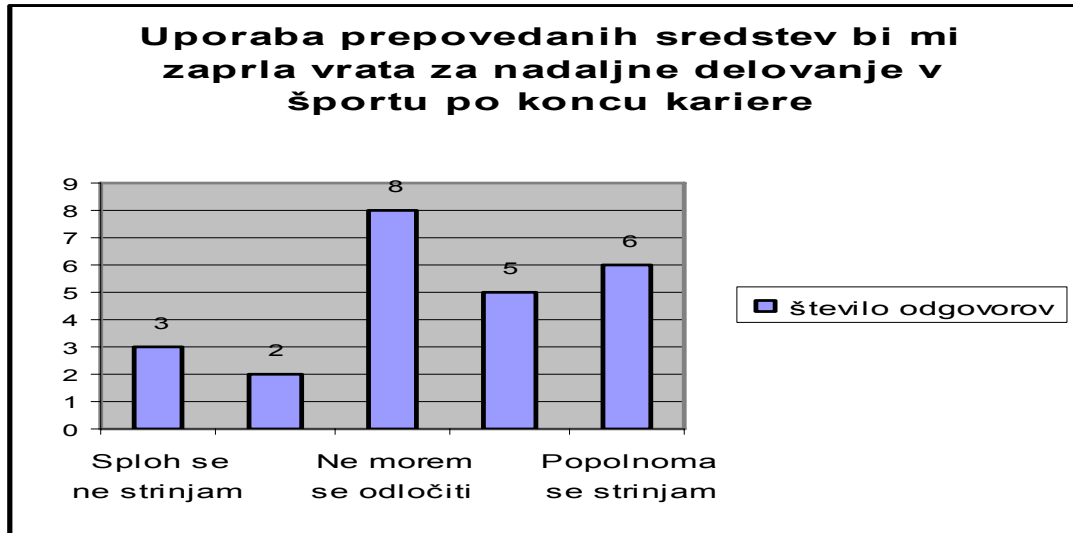
Graf 13: Vpletenost v doping afero bi skrajšala tvoj tekmovalni staž

Anketiranci so si skoraj enotni, da bi jim afero s prepovedanimi sredstvi predčasno končala športno pot. Odgovori kažejo na to, da se športniki zavedajo, da je zloraba teh sredstev velik prekršek.

13. Uporaba prepovedanih sredstev bi mi zaprla vrata za nadaljnje delovanje v športu po koncu kariere.

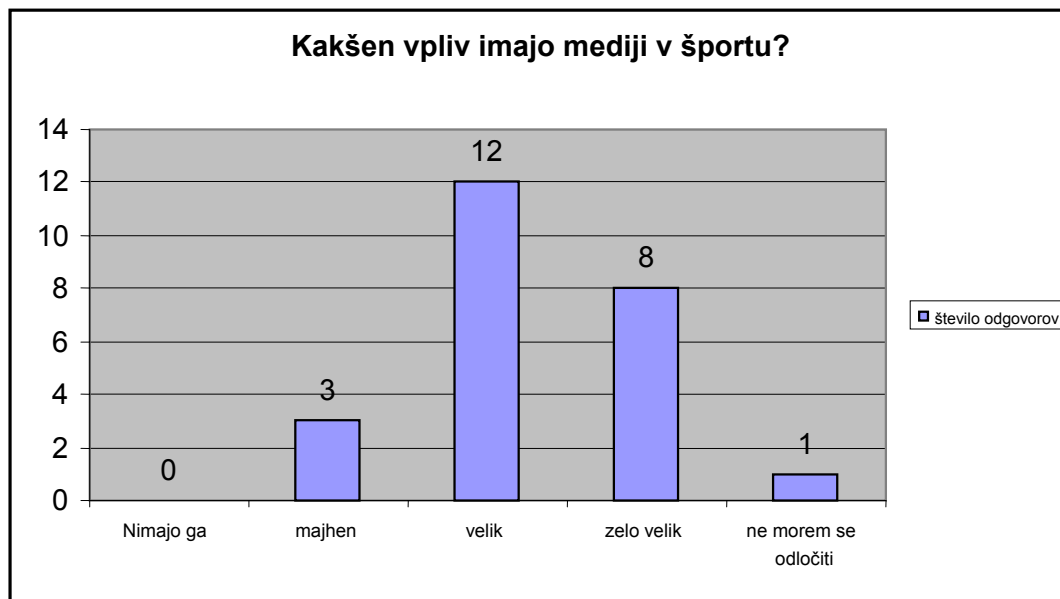
Graf 14: Uporaba prepovedanih sredstev bi mi zaprla vrata za nadaljnje delovanje v športu

Malo manj kot polovica športnikov se strinja, da bi jim uporaba prepovedanih sredstev onemogočila nadaljnje delo v športu. Pri tem je zanimivo izredno veliko število tistih, ki se niso mogli odločiti ne za eno ne za drugo.

14. Kakšen vpliv imajo mediji danes v športu?

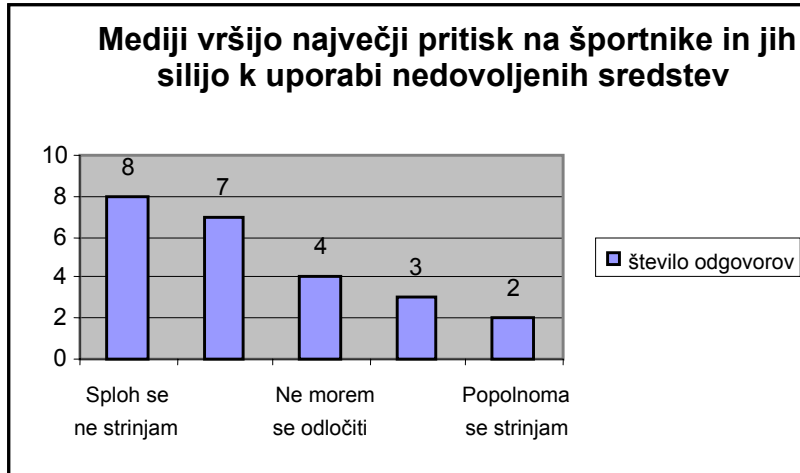
Graf 15: Vpliv medijev na šport

Velika večina anketiranih se strinja, da je vpliv medijev na šport v današnjem času zelo velik. Zanimivo bi bilo primerjati rezultate te ankete s kakšno, kjer so anketirali športnike, ki se ukvarjajo s takimi športi, ki niso zelo medijsko podprti.

15. Mediji vršijo največji pritisk na športnike in jih z neprestanim poudarjanjem uspehov silijo k temu, da se zatekajo k uporabi nedovoljenih sredstev.

Graf 16: Mediji vršijo največji pritisk na športnike in jih silijo k uporabi nedovoljenih sredstev

Večina športnikov je prepričanih, da mediji niso glavni vzrok za to, da športniki posežejo po prepovedanih sredstvih. To se sklada z odgovori na vprašanje: *Kdo najbolj vpliva na športnika, da ta vzame prepovedana sredstva*, kjer so anketiranci pokazali, da mediji na to nimajo odločujočega vpliva.

5 RAZPRAVA

1. *Katere dodatke k prehrani uživaš?*

Za ponazoritev, kaj uživajo športniki, sem izbral nekaj odgovorov iz intervjujev dveh naših vrhunskih športnikov, kolesarja Gorazda Štanglja in olimpijke, veslačice na divjih vodah, Nade Mali.

Intervju z Gorazdom Štangljem:

Kakšne preparate pa sploh dobivate kolesarji?

»Normalno hrano, aminokislino. Težko je nadomestiti energijo skozi usta, skratka z normalno hrano, ker organizem ne more absorbirati toliko energije, kot jo je porabil na eni etapi dirke. Na enodnevnih dirkah je drugače, ker izgubljeno počasi dobivaš nazaj. Na etapnih dirkah to ni mogoče. Ko je vreča prazna, je konec.«

Hrano dobivate tudi intravensko?

»Zdravniki hodijo zraven in preštudirajo vsako etapo, kako je potekala. Noben tekmovalec ne pokuri enako energije. Če je bil na primer ves dan na begu, jo je porabil zelo veliko. Na cilju te zdravnik vpraša po počutju in takrat se vse naredi.«

Koliko zdravnikov ima povprečno profesionalno moštvo?

»Vsaj dva, ki se menjata po dirkah. Ni pa nujno, da je sploh prisoten, to presodi vodstvo ekipe. Na večjih dirkah so zdravniki potrebni.«

Nada Mali je na vprašanje *Kakšna je prehrana kanuistov? Katere dodatke k prehrani uživate, katere ti osebno*, odgovorila:

»Pri jedi pazimo le na to, da ni preveč mastna. Makaroni in meso so naša glavna hrana! Od dodatkov pa ne jemljemo nič nedovoljenega. Uživamo proteine, tako kot verjetno vsi športniki, pa vitamine, glutamin, aminokislino, ...«

2. *Ali si kdaj prišel v stik z nekom, ki ti je želel ponuditi nedovoljena sredstva?*

Nada Mali mi je na vprašanje *Ali si kdaj prišla v stik z nekom, ki ti je želel ponuditi nedovoljena sredstva*, odgovorila:

»Da, tudi to se je zgodilo. Vendar naj povem, da pri nas kanuistih ne obstajajo taki zdravniški timi, kot npr pri kolesarjih, za katerimi so neprestano neke "zdravniške" ekipe. Kar se že dogaja, se vrši le med športniki. Imamo pa tudi mi stalne doping kontrole. Razumljivo je, da nisem vzela ničesar!«

3. *Ali si že kdaj uporabil doping?*

V raziskavi, narejeni v Italiji (Rimu) na 952 študentih starosti od 16 do 20 let, so raziskovalci študente spraševali o namerah, načinih jemanja prepovedanih poživil oz. dopinga.

S pomočjo vprašalnika so želeli izvedeti, koliko študentov se poslužuje dopinga.

Dosedanje raziskave so pokazale, da se dopinga poslužujejo tako vrhunski kot rekreativni športniki in tisti, ki se s športom ne ukvarjajo. Skupni imenovalec vseh študij dokazuje,

da vrhunski športniki jemljejo nedovoljene substance predvsem zaradi izboljšanja njihovih rezultatov in preprečevanja utrujenosti na treningih. Za rekreativce in druge pa obstaja veliko razlag. Vzroki za jemanje dopinga so predvsem: stres, pritisk družbe, debelost, način hitrega življenja, depresija, nezadovoljstvo zaradi fizične podobe, samopodoba, postavitev previsokih ciljev.

Pri tej raziskavi so mladostnikom podali tri vprašalnike. V prvem so jih vprašali, koliko časa na teden so si vzeli za vadbo v zadnjih treh mesecih in ali so sodelovali na katerem tekmovanju. V drugem so jim našteali vse doping substance in jim dali nalogo, da označijo vse substance, katere so zaužili (v zadnjih 3 mesecih). V tretjem so jim postavili zaprta vprašanja o njihovem mnenju glede jemanja nedovoljenih poživil.

Končni pokazatelji kažejo, da je 3.1% najstnikov uporabilo prepovedane substance (kar je skladno z drugimi državami s tovrstnimi raziskavami, kjer uporaba dopinga med najstniki niha med 2- in 5%), večina je bila fantov.

Raziskava je še pokazala, da italijanski študentje nimajo večjih predsodkov do dopinga in bi ga bili pripravljeni vzeti.

Na podlagi vseh rezultatov študija priporoča intervencijski (izobraževalni) program za preprečevanje jemanja nedovoljenih poživil pri mladih, saj menijo, da so najstniki premalo informirani glede vseh škodljivih učinkov, ki jih prinaša doping. (Valenti, Vodlan, Weissenstein, Turk, Žlender, 2006)

Tudi farmacevt, prof. dr. Joško Osredkar, predsednik nacionalne antidopinške komisije in eden od 15 ekspertov na listi Svetovne protidopinške agencije, je v nekem intervjuju na vprašanje *Kakšno je stanje v slovenskem športu na tem področju; ali je nedovoljenih sredstev v primerjavi z drugimi evropskimi državami več ali manj*, odgovoril podobno:

Pregled podatkov zadnjih 8 let nam pove, da imamo povprečno letno med 1 % in 3 % pozitivnih rezultatov, kar je primerljivo z drugimi državami, je pa ta odstotek lahko tudi zavajajoč, če primerjamo med seboj države, ki opravijo zelo različno število analiz na prebivalca. Največ analiz opravijo skandinavske države, Slovenija pa je nekje na sredini lestvice. Tudi ko izvajamo odvzeme, običajno izbiramo med bolj "za doping rizičnimi" športi. Ti športi so predvsem kolesarstvo, atletika, smučarski teki. Manj odvzemov opravimo med "manj rizičnimi" športi. Pristop k odvzemu je različen. Urin kot običajen vzorec lahko odzamemo na tekmovanju kot napovedano kontrolo ali pa izven tekmovanja, med pripravami, kot nenapovedano kontrolo.

(Spatula, 2005)

Ko so profesorja Osredkarja vprašali, če po njegovem mnenju obstaja "čisti šport", tj. šport, za katerega bi rekli, da se v njem nedovoljene učinkovine ne pojavljajo, je odgovoril, da športne panoge nekako razvrščajo v visokorizične in nizkorizične. Ta meja se spreminja tudi v odvisnosti od popularnosti športa v določenem okolju.

4. *Doping je škodljiv za organizem tistega, ki ga uporablja in*
5. *Pravilno je, da je doping prepovedan.*

Ni dvoma, da substance, ki jih jemljejo športniki, da bi povečali svoje sposobnosti, negativno vplivajo na njihov organizem in posledično ogrožajo njihovo zdravje. V kakšni meri, se tega ne da eksplicitno dokazati. Vendar pa občasne prezgodnje smrti nekdanjih vrhunskih športnikov opozarjajo na to, da nekaj ni v redu. O škodljivosti dopinga sem v svoji diplomski nalogi že veliko napisal v poglavju o samem dopingu. Dokazano je, da jemanje dopinga (kakor tudi alkohola in ostalih drog) vpliva na pravilno delovanje organizma in njegovih ključnih organov; pojavijo se vedenjske motnje, nepravilno prehranjevanje in težave pri dojetanju in učenju.

V razmislek pa ponujam naslednji sestavek profesorja Hoste s Fakultete za šport na temo dopinga in boja proti njemu – prepričanje, ki ga ravno tako zagovarjajo nekateri strokovnjaki.

Doping – nikoli končana zgodba

V današnjem vrhunskem športu se veliko energije porablja v boju proti dopingu. Pojav pa v zadnjih letih, ko smo priča neslutnemu razvoju športnih rezultatov, postaja še bolj aktualen. Seveda so vedno na prvem mestu obravnavani športniki, ki so vzeli nedovoljena poživila in mečejo slabo luč na pojav, ki mu pravimo šport in ga kujemo v zvezde kot nekaj splošno dobrega za človeka. Očitno temu ni tako. In niso samo športniki tisti, ki so krivi za slab vtis, ki ga šport pušča za seboj. Kaj pa športna znanost? Dognanja strokovnjakov so temelj, na katerem gradijo trenerji, ki potem pošljejo športnika v ogenj. In kdo navadno pogori? Športnik! Trenerji pa iščejo druge zajčke, ki bodo sposobni preživeti visoke temperature.

Če ste ljubitelj športa, ste se najverjetneje že kdaj vprašali: Pa zakaj, hudiča, jemljejo doping? Kaj jim je, da želijo na tak način doseči boljše rezultate? Odgovor ni težak. Želijo si slave in denarja, ki ga prinaša uspeh. Morda so se na željo drugih in kot ujetniki lastnih motoričnih sposobnosti, ki segajo višje kot pri vrstnikih, posvetili športu in pozabili na dobro šolanje ter sedaj vidijo izhod in ekonomsko blaginjo v športnem dosežku. Morda so žrtve boleznih ambicij svojih trenerjev ali staršev. Sicer pa je vrhunski šport že sam po sebi prisila v skrajne napore po geslom Citius-Altius-Fortius. Vse odgovore skupaj lahko združimo v enega: želijo si pridobiti prednost pred tekmečem. To je edino, kar je pomembno pri dopingu. Tekmovalna prednost!

Kakšen naj bo uspešen boj proti dopingu

To je vprašanje, ki si ga zastavljajo vse pomembne inštitucije v športu z Mednarodnim Olimpijskim Komitejem in njegovim predsednikom na čelu. Mnogi strokovnjaki se strinjajo, da bo doping večni problem in zato tudi borba proti njemu večna. Mnogo pa jih ob tem spoznanju tudi obupuje, ker tako priznavajo vojno, ki se nikoli ne bo končala. In v tej vojni proti dopingu se uporabljajo mnogi argumenti, ki ne prinašajo pravih rezultatov. Naj jih nekaj poglobljeje spoznamo.

Škodljivost dopinga

Večina nam znanih akcij proti dopingu se nanaša prav na škodljivost. Največkrat slišimo, da doping škoduje zdravju športnika. Nesmiselno je, da samo v dopingu vidimo škodljivost, ko pa so športniki neprestano podvrženi težkim naporom, stresom, ki se

vrstijo drug za drugim in vodijo v pretreniranost in utrujenost materiala. Poleg tega pa so nekatere prepovedane substance na vsakdanjem jedilniku poživil navadnih zemljanov.

Argument pa je tudi nepopoln, ker so dokazi o škodljivosti dopinga mešani in neutemeljeni. Znanstveno je neetično in torej nedopustno, da se izvaja poskuse, ki bi dokazali škodljivost dopinga. Poleg tega je neka substanca v določeni meri lahko brez stranskih škodljivih učinkov. Sploh pa, kdo pa smo, da bomo odraslemu človeku omejevali svobodo?

Izprijenost športa

Na tem stališču naj bi bil doping prepovedan, ker je neetičen in neskladen s pravo naravo športa. Ta pogled zahteva razloge, ki kažejo na to, da doping ni skladen s športom. Teh pa (še) ni na vidiku. Šport ustvarja družba in zato ni nobenega razloga, da ga ne ustvari tako, da izključi ali vključi možnost dopinga. Če je današnji vrhunski šport poklic, zakaj bi bil drugače obravnavan kot drugi poklici, kjer za boljšo delovno učinkovitost ni prepovedano pitje kave, kjer lahko vzameš zdravilo proti glavobolu, ne da bi se bal, da izgubiš delovno mesto? Kaj je sploh tisto, da vidimo v dopingu problem? Šport je samo ena izmed človekovih dejavnosti. Je pa res, da je zaradi svoje narave bolj transparentna kot druge. Trditi, da je šport edina dejavnost, ki se srečuje z etičnimi problemi, bi bilo neumno.

Nenaravnost in nehumanost

Argument nenaravnosti ne pride prav daleč. Kaj je nenaravno? Ali je doping res nenaravna stvar? Drugi razlog pa je nedoslednost tega argumenta. Nekatere stvari, ki niso naravne in jih je ustvaril človek ter so danes predmet cvetoče športne industrije (npr. tekaški copati), so dovoljene, na drugi strani pa je naravni hormon (npr. testosteron) na nedovoljeni listi. Vprašamo se lahko tudi, ali je v naravi športa, da se je tekmovanje preneslo v fiziološke, psihološke in biomehanske laboratorije. Ali ni bolj pošteno, da bi vsi tekli bosi na travi in ne obuti v čevlje, narejene po meri posameznika in na posebnih podlagah?

Argument nehumanosti je vedno zanimiv in v današnji dobi tehnologizacije življenja še kar popularen, pa ne vzdrži, ker je nepopoln. Kaj sploh je nehumano? Ali je sploh lahko človekovo dejanje nehumano? Odgovor moramo iskati v filozofiji in slej ko prej v nikoli popolnoma dognani metafiziki. Ta pa v današnjem športu nima prostora.

Mnogo je še argumentov, boljših ali slabših, ki bijejo bitko z mlino na veter. Ne smemo pa pozabiti na najbolj očitnega, ki zadeva prav najpogostejši motiv dopingiranja.

Doping prinaša prednost

Ali res prinaša prednost? Zagotovo nekatere substance prinašajo koristi v smislu prednosti in zagotovo nekateri športniki temu verjamejo. Gotovo pa je tudi to, da mnoge substance, ki se uporabljajo kot doping, ne prinašajo nikakršne neposredne prednosti. Dr. Richard Nicholson z Inštituta za medicinsko etiko v ZDA pravi: »Najverjetneje bi manj športnikov koristilo doping, če bi se zavedali njegove splošne nekoristnosti.«

Kakorkoli. Kaj pa moderna tehnologija, pripomočki in oprema, narejena iz vesoljskih materialov, intenzivnost treninga, raziskovalne ekipe v ozadju? Vse to pripomore k prednosti športnika in je kljub temu dovoljeno. Globalizacija v športu ne prinaša samo dobička bogatejšim državam, temveč še bolj onemogoča enakopravnost revnejših, ki ne izpolnjujejo standardov ustanove. Zakaj je potem samo doping kočljiv, nepošten? Kaj pa prirojena, genetsko določena prednost, bogati starši ...?

Torej, sklicevati se na argument, ki pravi, da doping prinaša prednost, je v širšem pogledu skoraj smešno. Prednost, ki si jo športnik pridobi s pomočjo dopinga, je dokaj nepomembna v primerjavi s tehnološkimi dosežki, znanstvenimi ekipami, materialnimi pogoji itd. Razlika je v tem, da smo nekatere prednosti vzeli v zakup, dopinga pa pač ne.

Kako naprej

Imeti doping za nekaj dovoljenega pomeni, da pritisnemo druge športnike, ki se ne dopingirajo, v kot. Če bi želeli ostati konkurenčni, bi morali vzeti nedovoljene substance. To pa vodi v samouničenje dopinga. Vsi bi se dopingirali in tako nihče ne bi bil deležen pridobljene prednosti. Pravi nesmisel. Problem pa nastane, ker si nihče ne bi upal opustiti dopinga.

Glede na smer razvoja vrhunškega športa sta še možna dva scenarija. Prvi je čist šport, kjer bo boj proti dopingu rodil sadove. Drugi, bolj verjeten (bolj človeški) pa je, da bo boj izgubljen in bo en del športa šel v smeri gladiatorstva, drugi del pa bo spoštoval in ohranjal idejo istega športa. Ne glede na to, kaj bo in kdaj bo, šport ustvarjamo mi, igrali ali fiksali pa se bodo naši otroci.

Ob takem razmišljanju se zdi edina sprejemljiva rešitev močan represivni aparat, ki bo strogo kaznoval športnike in njihove znanstvene ekipe, ki bodo uporabljale nedovoljene substance. Večina argumentov proti dopingu ima tudi oprijemljive protiargumente in so kot taki obsojeni na neuspeh. Zato strokovnjaki medicinske in športne stroke potrebujejo moč ustanove, ki nedvoumno postavi pravila, ki veljajo za doping, in izvaja nadzor.

Hkrati s tem pa moramo sprejeti dejstvo, da bi se potem razvilo športno podzemlje, ki bi gladiatorske igre brez pravil prirejalo v ilegali. To pa je že stvar policije.

Kaj pa amaterski šport, ali tam ni dopinga?

(Hosta)

6. V vrhunskem športu lahko uspeš, ne da bi posegel po prepovedanih sredstvih.

Ali se da uspeti v športu brez prepovedanih sredstev, so v raznih intervjujih odgovarjali različni slovenski strokovnjaki in športniki. Sam sem izbral tri med njimi, in sicer Toneta Vogrinca, dolgoletnega vodjo naših alpskih smučarjev, Jureta Kastelica, trenerja atletinje Alenke Bikar, in Jureta Robiča, našega ekstremnega športnika, ki je z vožnjami na kolesu večkrat na novo definiral meje človeških zmogljivosti.

Intervju s Tonetom Vogrincom, direktorjem alpskega smučarskega sklada

No, ampak mi smo včasih v smučanju veliko zmagovali. Pa vzemimo nekdanjo Vzhodno Nemčijo in Sovjetsko zvezo, ki sta bili skoraj v vsakem športu svetovni velesili, ker je kapital prišel od države. Ko se je tam spremenil sistem, jih v športu ni bilo nikjer več. Šele zdaj se počasi pobirajo, vendar predvsem zaradi svoje velikosti in raznih Abramovičev, ki tudi v Rusijo nekaj vlagajo. In zakaj imajo prav države nekdanjega komunističnega režima velike težave z dopingom? V nekaterih športih danes brez dopinga ni dosežkov, vprašanje je le, ali te dobijo ali ne.

Kako je z dopingom v smučanju?

Tu je dopinga zelo malo, saj pride ta bolj do izraza pri vzdržljivostnih športih. Povsod pa je meja, do katere je dopingiranje dovoljeno, in do te meje je nešteto možnosti različnih

medikamentov. Visoko razvite in bogate države imajo tehnologijo, da gredo tudi prek teh mej in jih ne odkrijejo. Nekoga, ki te stvari jemlje, in nekoga, ki jih ne, je nemogoče primerjati. Danes lahko brez medikamentov vrhunski športnik z vsemi predispozicijami štiri dni intenzivno trenira, peti dan pa ne bo več zmogel. Z medikamenti pa lahko treniraš tudi peti, deseti in stoti dan. Ti medikamenti, gre za vitamine in minerale, ki jih uporabljamo tudi mi, vzdržujejo organizem tekmovalcev v takem stanju, da je sposoben trdo delati. Danes pa si v Sloveniji teh medikamentov lahko privoščimo vse manj. S prepovedanim dopingom nikoli nismo imeli težav, le predlani so dobili enega fanta, smukača Skerbineka, ki mu je verjetno po neumnosti kdo v fitnesu kaj podtaknil. Pri nas nadzor opravlja dr. Milič na fakulteti za šport in mimo njega ne gre noben preparat. On tudi odgovarja, če bi šlo kaj narobe.

Dovoljeni doping je torej predrag?

V zvezi s temi preparati je nastala cela znanost, cene so se dvignile in majhne države si tega pač ne morejo več privoščiti. Še vedno pravim, da si bo Slovenija lahko tudi v prihodnje privoščila vse potrebno za vrhunski šport, vendar ne v petdesetih športnih panogah! Trg bo napravil selekcijo.

(Mladina, 2005)

Intervju z Juretom Kastelicem, atletskim trenerjem

Od padca vzhodnega bloka so začele prevladovati temnopolte šprinterke, čeprav so v osemdesetih letih kraljevale predvsem vzhodnjakinje. Veliko se je govorilo, da tudi zaradi dopinga.

Takrat je bil pri njih šport pod državnim pokroviteljstvom in je potekala hladna vojna z Zahodom. Vzhodnjaki so izbirali športnike po izjemno preverjenih znanstvenih metodah, kateri lahko trenirajo, kateri ne. To se na Zahodu ni dogajalo, tam je bil trening bolj demokratičen. Vzhodni trenerji so bili praktično lastniki športnikov in tisto, kar so jim dali za trening, so ti morali narediti. Nikdar niso dovolili, da bi športnik dozorel in da bi prišla na isto raven, da bi mu lahko bil sodelavec. Trener bi bil potem samo še svetovalec. Športnik mora rasti s trenerjem, in ko prideta do vrhunstva, je trener le še nekakšno oko kamere, ki mu svetuje. Atlet mora sam znati prenesti pritiske olimpijske arene. Če ga tega ne naučiš, potem ga lahko stres velikih tekmovanj zlomi. Res pa je, da je bil prisoten tudi doping, in te države so bile zelo zaprte. A na velika tekmovanja niso pustili nikogar, ki bi bil lahko pozitiven. Sedaj se je vse to odprlo, tudi tam je način treninga bolj demokratičen. Morebiti je bil to vzrok nenadnega padca na Vzhodu, toda raven se sedaj tudi tam dviga.

Doping je lahko pika na i vrhunskemu izidu, še posebej če ga prekriješ. Navsezadnje je bilo že nič koliko šprinterjev pozitivnih.

Dopinga je v športu in atletiki še veliko. Pogosto pa športniki dosežejo rezultate z dovoljenimi sredstvi. Sam se nikoli nisem skušal ukvarjati z dopingom in s svojimi atleti imam dogovor, da ne smemo na noben način uporabljati nedovoljenih sredstev, ampak moramo uporabiti vsa možna dovoljena sredstva. Zaradi tega je imela Brigita Bukovec deset strokovnjakov, ki so skrbeli za njen trenažni proces. Ta team, ki sem ga vodil, je malo razpadel po Brigitinem odhodu. Posamezni člani pa sedaj pomagajo Alenki. Upam, da bomo skupaj spet pomagali Alenki, da bo prišla do zelene kolajne na EP leta 2002.

Pa sploh lahko še doseže bolj vrhunski izid?

Alenka je sedaj dozorela in je po letih na vrhuncu. Ta bo trajal še kakšna štiri leta. Vendar se v atletiki kaže, da lahko tudi starejše tekmovalke uspešno tekmujejo, denimo Marlene Ottey, ki je bila pri 41 letih četrta v Sydneyju.

Ampak prav na Otteyjevo je padel sum dopinga.

Brez teh dvomov ne gre. Tudi na Brigito in Alenko je padel sum. Velikokrat so mi trenerji in atleti dejali, da se izidov, ki jih dosežeta, ne da doseči brez dopinga.

Zaupate vašim zdravnikom, da atletom ne dajejo kakšnih prepovedanih zadevic?

Popolnoma jim zaupam, ker izbiram takšne, ki odgovarjajo za svoja dejanja in postopke. (Mladina, 2001)

Jure Robič, RAAM (Race Across America – najtežja kolesarska vzdržljivostna preizkušnja na svetu) 2004

Po takih obremenitvah... Kaj pa doping?

Doping kontrola je. Vmes med dirko vzamejo urin in po prihodu v cilj tudi. To je popolnoma pravilno. Ne morejo ti očitati, da se teh stvari ne da početi brez dopinga. To se da. Na takem nivoju doping sploh ne pomaga, ampak škodi. Vemo, da te doping stimulira dve uri, da letiš kot letalo, potem pa te dobesedno izmozga. Računajte, tu je dirka dolga deset dni in to ne pride v poštev. S tem se ekstremni športniki ne ukvarjamo.

Je torej ekstremni šport stopil korak naprej od dopinga in ga sploh ne potrebuje več?

To je izjemno dobra misel. Absolutno. Ker je ekstremni šport res korak naprej. To se na teh tekmovanjih dokazuje. Kako je zgrajen človek? Iz psihične do fizične moči. Brez dodatkov.

Tudi nekateri slovenski strokovnjaki se strinjajo, da lahko športnik doseže vrhunski rezultat brez dopinga. Dr. Ladko Korošec s Farmakološkega inštituta Medicinske fakultete je prepričan, da lahko športnik dobi medaljo na velikem tekmovanju tudi brez dopinga, z dobrim treningom in pametno prehrano, a so takšni po njegovem čedalje redkejši. "Zmaga ali dober rezultat prinese ugled, denar, politično moč. Torej vse, kar je človeku všeč, zato se doping verjetno uporablja tudi pri nas in to velja tudi za EPO. Glede na to, da ga je bilo doslej v Sloveniji lažje dobiti kot ponekod drugod, pa je verjetno šel tudi na tuje. Toda to je stvar policije," je prepričan dr. Korošec.

7. Za uspeh na kakšnem večjem tekmovanju bi posegel po dopingu in

8. Bi bil pripravljen vzeti neke snovi, ki bi ti omogočile osvojitve zlate olimpijske medalje, v zameno za to pa bi se ti življenje skrajšalo za nekaj let?

Obe vprašanji sem obširno obdelal v prvem delu diplomske naloge.

Na podlagi odgovorov, zbranih v anketi, in napisanega v teoretičnem delu diplomske naloge, **lahko sprejmemo**

- prvo hipotezo, ki trdi, da so športniki za zmago pripravljeni poseči po nedovoljenih sredstvih.

9. *Prepovedana sredstva so lahko dostopna.*

Srdjan Djordjević je priznan atletske trener in uveljavljen strokovnjak, ki je treniral nekatere najbolj znane slovenske atlete. Dolgo časa je tudi trener slovite Merlene Ottey. Poleg Merlene že vrsto let uspešno trenira (ali je treniral) tudi mnoge druge znane slovenske atletinje in atlete, kot npr. našega najboljšega skakalca v daljino in vrsto let državnega rekorderja, Gregorja Cankarja, troskokašico Anjo Valant, šprinterja Urbana Acmana,... Srdjan Djordjević je edini trener na svetu, ki je že dvakrat spodbijal neupravičeno obtožbo proti svojim varovancem, ki so bili obtoženi uporabe prepovedanih sredstev – in obakrat uspel!

Prvič je bilo leta 1990, ko so njegovemu skakalcu Borutu Bilaču najprej odvzeli bronasto medaljo na EP v Splitu, kasneje pa so mu jo morali vrniti.

Drugi primer pa je bil točno deset let pozneje: tokrat je uspel doseči, da je IAAF umaknila dveletno prepoved nastopanja Merlene Ottey – in tako ji je pomagal do nastopa v Sydneyu in do osme olimpijske medalje.

V intervjuju za Mladino je med drugim odgovarjal tudi na vprašanja o dostopnosti prepovedanih sredstev:

Dopinga naj bi bilo še vedno veliko, laboratoriji naj bi proizvajali nova sredstva, ki se ne dajo odkriti. Športniki se izgovarjajo, da so jemali samo vitamine ali pa da na embalaži niso bile označene nobene prepovedane snovi ...

99,9 odstotka snovi, ki so definirane kot doping, legalno kroži v zdravstvu ali prostem trgu, kjer zadeve dobiš brez recepta. Vse, kar najdejo pri športnikih, je del neke normalne medicine in farmakologije, ki je javno priznana. Vendarle imajo športniki določene restrikcije in nekaterih snovi ne smejo uživati. Ena od definicij dopinga je, da je to uživanje učinkovin ali uporaba metod, ki dajejo neetično prednost tistim, ki to počnejo. Najprej so imeli postavko, da s tem skrbijo za zdravje športnikov oziroma da gre za uživanje zdravju škodljivih snovi. Vendar je to ironično, ker nihče v resnici ne skrbi preveč za zdravje v vrhunskem tekmovalnem športu. Če bi skrbeli, ne bi naredili finala maratona pri 35 stopinjah, kar je zdravstveno zelo oporečno. Nekatera zdravila so v določenih primerih doping, v drugačnih pa ne. Vsa zdravila so pod nadzorom organizacij, kot je FDA v ZDA . Ta skrbi za uvajanje in kontrolo zdravil.

Kazni pa so pri kršitvah tako drastične, da si nihče ne privoščiti nobene manipulacije glede sestave ali načina uporabe. Vitamini in športne pijače so zunaj tega in niso izpostavljeni tako strogi kontroli. Lahko se zgodi, da pri proizvodnji pride do kontaminacije z oporečnimi substancami, ker so ostale v tehnološkem postopku od drugih produktov. Količine, ki jih te metode zaznavajo, pa so neverjetno majhne. Že če pride na jezik droben, skoraj neviden kristal soli, ste lahko pozitivni cel teden ali več. IOC je odkril, da je 20 do 30 odstotkov testiranih preparatov kontaminiranih s snovmi, ki lahko metabolizirajo v metabolite, ki nastajajo tudi pri razkroju nandrolona. To je tudi uradna razlaga, zakaj je zadnja leta tako veliko število "nandrolonskih primerov". Danes je v te zgodbe vpleteno vsaj tisoč športnikov, veliko pa je tako premožnih, da bi IOC lahko tožili za nekaj sto milijonov dolarjev, če bi se dokazalo, da je obstoječa metoda neustrezna. To bi najverjetneje pomenilo bankrot olimpijskega komiteja.

Andrej Hauptman je moral lani na Tour de France odstopiti, ker naj bi imel malo pregosto kri, ki je pri kolesarjih lahko posledica jemanja prepovedanega EPA.

Hauptman ni imel problema pri dopinški kontroli, temveč pri zdravniški. Na voljo je treba biti za kontrolo hematokrita. Ta ne pove, koliko imaš krvničk, temveč kako gosta je kri. Imel je 50,2, meja pa je 50. Sam imam vrednost večkrat čez 50, kot tudi tisti, ki živijo na velikih višinah. Odvisno je pač od genetske zasnove, koliko je športnik dehidriran, ... Če imaš zelo gosto kri pred nastopom, bi lahko prišlo do preobremenitve srca zaradi prevelike viskoznosti ali pa se naredijo zamaški. Tu ne gre nujno za doping. Kolesarji ne jemljejo nič drugega kot drugi športniki. Zakaj toliko govora o kolesarjih? V Franciji in Italiji so ugotovili, da gre za nelegalno distribucijo zdravil, ki je protizakonita in povezana s športom. To se ne dogaja na ravni kontrole dopinga, temveč gre za posege policije in sodstva v skladu s pravnim sistemom teh držav.

Nekateri trdijo, da EPO jemljejo praktično vsi kolesarji ...

Za EPO obstaja specialni test, krvni in urinski, in v zadnjih dveh letih so našli sila malo športnikov, ki so jim to dokazali. Ali je bistveno bolj moralno, če živite celo leto na višini ali v prirejenih razmerah, kot pa če si nekaj vbrizgate in je končni učinek zelo podoben, ni zgolj retorična dilema. Da gre za tako imenovani pozitivni primer uživanja EPA, morata biti pozitivna oba testa, tako urinski kot krvni. Vendar samo urinski pokaže razliko, ali gre za naravno metodo ali je prisoten hormon. (Mladina, 2001)

10. Kdo najbolj vpliva na športnika, da vzame prepovedana sredstva?

Vprašanje je bilo obširno obdelano v prvem delu diplomske naloge.

11. Prav je, da je tisti, ki uporabi prepovedana sredstva, kaznovan,

12. Vpletenost v doping afero bi skrajšala tvoj tekmovalni staž in

13. Uporaba prepovedanih sredstev bi mi zaprla vrata za nadaljnje delovanje v športu po koncu kariere.

V svetu se danes veliko piše o »fair playu«, pa vendar raziskave kažejo, da imajo športniki precej »kosmato« vest. Ob uporabi dopinga pozabijo na vse objektivne informacije o škodljivosti, še manj jim pomeni vprašanje goljufije. Je že tako, da je veliko lažje najti obrambni mehanizem projekcije in tudi druge športnike obsoditi uporabe dopinga. Vse preveč so namreč vredni rezultati v športu. Če enoletna pogodba košarkarja z moštvo v NBA presega 10-milijonski znesek (v USD), potem je o moralni zavesti nesmiselno govoriti. Vsakodnevni dogodki govorijo, da so ljudje za 1000 USD ali še manj pripravljene ubijati, pa ne bi za milijone, popularnost, pomembnost, mnogo vsega tvegali morda blage zdravstvene težave ali pa tudi samo to, da te morda odkrijejo.

Težko je vplivati na individualno zavest, če pa je delo enega (sicer vrhunskega) športnika v denarju vredno delu 10000 ali več povprečnih ljudi. Dokler bodo v športu takšne razmere, je tudi iluzorno pričakovati izkoreninjenje pojava dopinga. Morda ga lahko omilimo, a za denar, blagostanje in ostale »subjektivno vredne« stvari ljudje žrtvujejo marsikaj. Lažejo, kradejo, ponarejajo, goljufajo in celo ubijajo. Le kaj je majhna majcena goljufija ali laž – doping – v primerjavi z vsem tem. Komaj kaj ali pa sploh nič. Rešitev pojava dopinga pa ostaja daleč, morda tako daleč, da ga obstoječi družbeni sistem z obstoječo nadgradnjo individualne in kolektivne zavesti sploh ne more videti in spoznati,

še manj pa najti rešitev. Vsekakor absolutna rešitev ni dosegljiva ob trenutnem stanju moralnega presojanja v družbi. Reševanje gre lahko v smeri vzgoje športnika v fair playu, razvoju športnikovega moralnega presojanja in seveda temeljiti kontroli ter sankcioniranju vseh (!) udeleženi (Tušak, 2005).

Ko so prof. dr. Joška Osredkarja, predsednika nacionalne antidopinške komisije vprašali: *Kakšna so vaša pooblastila v primeru pozitivnih rezultatov testov in kdo določi kazen športniku*, je odgovoril:

»V primeru, da je rezultat laboratorijske analize pozitiven, predamo postopek ustrezni panožni zvezi. Če je bilo tekmovanje na mednarodni ravni, potem postopek vodi in izreče kazen ustrezna mednarodna zveza, če pa je bilo tekmovanje nacionalnega značaja, naša zveza. Od leta 2003 so vse kazni poenotene, in sicer velja, da je za vsako prvo kršitev predvidena kazen 2 let. Prej je bilo tako, da je recimo kolesar za ugotovljeno preseženo prisotnost efedrina v urinu dobil kazen do treh mesecev, medtem ko je plavalec dobil do dve leti.«

Ali po Vašem mnenju obstaja "čisti šport", tj. šport, za katerega bi rekli, da se v njem nedovoljene učinkovine ne pojavljajo?

»Kot sem že prej omenil, športne panoge nekako razvrščamo v visokorizične in nizkorizične. Ta meja se spreminja tudi v odvisnosti od popularnosti športa v določenem okolju.« (Spatula, 2005).

Ameriška atletska zveza USATF je objavila, da bodo od naslednjega leta naprej kaznovani tudi trenerji tekmovalcev, če bo ugotovljeno, da so njihovi tekmovalci jemali nedovoljena poživila.

Trenerjem bodo prepovedali udeležbo na državnih prvenstvih, ukinili jim bodo plače, ki jih dobivajo pri USATF, prav tako jim bodo prepovedali delo v ameriških reprezentancah. Takšna odločitev ameriške atletske zveze je bila sprejeta po letošnjih številnih dopinskih škandalih med ameriški atleti, najbolj znan med njimi pa je olimpijski zmagovalec na 100 metrov Justin Gatlin.

(Vidali, 2007)

Še enkrat bi želel ponoviti tisto, kar sem zapisal že v uvodu: še zdaleč ni res, da so samo športniki krivi za vse nečednosti, ki se dogajajo v športu. To velja tudi glede prepovedanih sredstev. Zato ni prav oz. ne bi bilo prav, da je kaznovan samo športnik, ki mu na doping kontroli dokažejo jemanje prepovedanih sredstev kot neposrednemu uživalcu, ampak bi morali biti poleg njega kaznovani vsi, ki so kakorkoli povezani z njim, ki stojijo za športnikom in njegovimi (ne)uspehi.

Ali še bolje – države in njihove športne zveze bi morale začeti z intenzivnim izobraževanjem o dopingu, njegovih stranskih učinkih, posledicah, ki jih lahko povzročijo prepovedane snovi organizmu športnika, in na ta način doseči, da se dopinga sploh ne bi več uporabljalo. Izobraževanje vseh, od športnikov do trenerjev, je po mojem mnenju ključ do uspeha.

Le osveščenost in prava zavest o škodljivosti teh sredstev vodi do dolgoročnih učinkov v boju proti njim ter sanj tistih, ki se borijo proti prepovedanim sredstvom – športu brez njih.

Na podlagi odgovorov anketirancev na vprašanji številka 12 (*Vpletenost v doping afero bi skrajšala tvoj tekmovalni staž*) in številka 13 (*Uporaba prepovedanih sredstev bi mi zaprla vrata za nadaljnje delovanje v športu po koncu kariere*) ter ugotovitev v teoretičnem delu diplomske naloge, **lahko sprejmemo**

- drugo hipotezo, ki pravi, bi športnikom afera z dopingom uničila kariero oz. bi jim zaprla vrata za delovanje v športu po koncu kariere.

14. ***Kakšen vpliv imajo mediji danes v športu?*** in

15. ***Mediji vršijo največji pritisk na športnike in jih z neprestanim poudarjanjem uspehov silijo k temu, da se zatekajo k uporabi nedovoljenih sredstev.***

Živimo v 21. stoletju, ki prinaša vedno nove tehnološke pridobitve. Njihov skupni imenovalec je čedalje pestrejša, vse hitrejša in neposrednejša komunikacija. Pri tem sta v ospredju neposrednost in sočasnost. Njuna osnova pa sta še vedno zvok (radio) in slika (televizija), ne glede na to, da ju predvajajo tudi že prek širokopasovnega medmrežja in dodatnih ponudb mobilne telefonije.

Olimpijske igre v Atenah 2004 niso bile doslej le največje olimpijsko srečanje, marveč tudi svetovni medijski dogodek superlativov ter daleč največja in najbolj zapletena radiotelevizijska operacija v svetovni zgodovini. Osrednjega pomena je bila seveda televizija, za katero se je že zdavnaj uveljavila trditev – brez TV ni dogodka. Razsežnosti so neverjetne in bržčas so doživele olimpijske igre v Atenah tako po obsegu športnega programa in njegovih udeležencev, po varnostnih ukrepih, kakor tudi po obliki medijskega pokrivanja – v vseh primerih tudi zaradi stroškov – svoj zenit.

Skupno naj bi si prenose iz Aten ogledalo 25 (!!!) milijard ljudi. Samo otvoritveno slovesnost je spremljajo okoli 3,2 milijarde gledalcev, kar je bila doslej največja množica, ki je sočasno sledila prenosu kakega svetovnega dogodka.

Medtem ko so evropske televizije ponujale okoli 300 ur dogajanj iz Aten, je ameriški NBC prvič v zgodovini oddajal kar 24 ur olimpijskega programa. V projekt so vložili 793 milijonov dolarjev, pričakovali pa so kar 200 milijonov dolarjev čistega (oglaševalskega) dobička.

Občudovanje tehničnih in programskih dosežkov ter organizacijskih in izvedbenih superlativov pa za ponudnike programov – z izjemo komercialnega NBC – skopni ob obračunavanju stroškov, ki so čedalje večji in vse manj dostopni. Prihodki od prodaje radijskih in televizijskih pravic so postali glavni vir financiranja Mednarodnega olimpijskega komiteja. Bojazen, ki se pojavlja, je, da zaradi vse višjih stroškov pravic televizijskih prenosov javni radijski in televizijski servisi ne bodo mogli več prenašati športnih dogodkov.

Zato je pomembno, da se tako šport kot mediji zavedajo, da drug brez drugega ne morejo in da je potrebno, da vsako sodelovanje obrodi sadove, tako za športni subjekt kot za medij (Fatur, 2004).

Pri razvoju športa imajo izjemno pomembno vlogo mediji, v zadnjem času zlasti elektronski. Svetovni komunikacijski sistemi so omogočili tako hiter prenos vseh vrst informacij, da o tem še pred dobrimi dvajsetimi leti ni nihče mogel niti sanjati. S tem so

se športne prireditve tako približale gledalcu, da mnogi raje gledajo prireditve po TV kot v živo. Naj še enkrat navedem misel Bednarika in sodelavcev (Bednarik idr. 2002), ki je dejal, da ima TV poseben pomen, saj za posamezne dogodke "priklene na stol" milijardo in več gledalcev. S tem ima izredno moč propagiranja športnih dogodkov in seveda tudi sponzorjev, ki so kako prireditve podprli in s svojo neprestano reklamo po TV (tudi v trenutku najbolj razburljivih športnih dogodkov propagirajo svoje proizvode in storitve).

Na podlagi odgovorov anketirancev na vprašanje 15 (*Mediji vršijo največji pritisk na športnike in jih z neprestanim poudarjanjem uspehov silijo k temu, da se zatekajo k uporabi nedovoljenih sredstev*) **ne moremo sprejeti**

- tretje hipoteze, ki trdi, da vršijo mediji največji pritisk na športnike in jih z neprestanim poudarjanjem uspehov silijo k temu, da se zatekajo k uporabi nedovoljenih sredstev.

6 ZAKLJUČEK

Mislim, da bi si področje, ki sem ga zajel v diplomski nalogi, zaslužilo večjo pozornost, predvsem pa bi bilo potrebno ozko gledanje na problem dopinga precej razširiti in ga pogledati s širšega zornega kota. Kdaj si bomo priznali, da so športniki le žrtve, ne pa glavni akterji na sceni prepovedanih sredstev? Kdaj bodo mednarodne športne organizacije zbrale toliko poguma, da si bodo upale pokazati in zmogle kaznovati velike mednarodne korporacije, ki vlagajo velike vsote v raziskave prepovedanih sredstev ne z namenom, da bi bila ta manj škodljiva za športnike, ampak da bi bila težje zaznavna na doping kontroli? Kdaj bo uveden strožji nadzor nad zdravniki, ki skrbijo za vrhunske športnike?

Morda se v zadnjem času stvari vendarle premikajo na bolje. Naj spomnim na akcijo španske policije, "operacijo vrata" (Operation Puerte), ko so preiskovalci vdrli v ordinacijo dveh španskih zdravnikov, v njej pa našli koledar dirk in imena uporabnikov medicinskih uslug s specifikacijami njihovih vrhuncev sezone. Med njunimi "pacienti" so bili tudi nekateri najboljši svetovni kolesarji: Španec Roberto Herras, Nemec Jan Ullrich in Američan Tyler Hamilton, olimpijski prvak v vožnji na kronometer. Vpletenost v afero je preiskovalcem uspelo dokazati med drugim še menedžerju in solastniku moštva Liberty Seguros, sicer enega od 15 moštev Pro toura, šefu hematološkega oddelka bolnišnice La Princesa v Madridu, če naštejemo le najbolj pomembne.

Že dolgo ne veljajo več besede Pierra de Coubertina: "Pomembno je sodelovati, ne zmagovati." Pa čeprav jih slišimo vedno znova, največkrat celo ob največjih tekmovanjih (olimpijske igre). Zakaj si vsi zatiskamo oči in se ne želimo sprijazniti z resnico trenutka?! Po Coubertinu naj ne bi bilo bistvo tekmovanj v premagovanju tekmecev, temveč v poštenem tekmovanju. V današnjem času so vse to le lepe besede, del zgodovine, ki je popolnoma umrla. Sprašujem se, ali so kdaj imele kaj večji pomen, so v resnici veljale tudi v praksi? Danes so ostale igre, ostali so rekordi. Ob tem se kar samo postavlja vprašanje, kakšna prihodnost čaka mlade nadobudne športnike, kaj šele naslednje generacije čez nekaj desetletij?

Prava tragedija je, da uporabi dopinga ni videti konca. Zmage in rekordi so vedno pomembnejši, pot do njih pa je drugotnega pomena. Ne smejo nas preslepiti podatki, ki kažejo na trend upadanja uporabe nedovoljenih substanc v vrhunskem športu. Nekateri so celo mnenja, da testi na kontrolah dopinga pokažejo pozitiven rezultat le pri majhnem odstotku športnikov, ki doping uporabljajo. Vse kaže, daje v zadnjem desetletju neverjetna hinavščina v športnem svetu tekmovalce razdelila na dva razreda: na revne in na bogate. Revnejši si lahko privoščijo le cenejše klasične preparate in so podvrženi nenehni nevarnosti, da jih ujamejo že pri prvi kontroli. Bogatejši pa si lahko privoščijo ravno tako ali še bolj učinkovite snovi, ki pa ne puščajo nobenih sledov.

Pravo sliko bi pokazale krvne preiskave, ki pa se jim tako športniki kot športne zveze iz »etičnih« razlogov upirajo. Strokovnjaki, ki se ukvarjajo s kontrolo dopinga, zatrjujejo, da bi bili izsledki porazni. Dokler se bo v raziskave in razvoj dopinga vlagalo več sredstev kot v boj proti njemu, bojujejo redki pravičniki, ki jim je več do zdravega športa

kot do rekordov, izgubljeno bitko (Torej, 2003).

Možnih rešitev, ki so jih predlagali strokovnjaki, je več. Ena od njih je nova športna etika. Doping izpostavlja šport kot podjetništvo, ki naj bi postajalo do skrajnosti izkoriščeno. Doping sestoji iz prakse in tehnologije, ki potiskata človeške zmožnosti do skrajnih meja v samem nastopanju, kar pa se ne dopolnjuje z delom, kjer naj bi šport bil čist, naraven in avtentičen. Ne gre se izogniti dejstvu, da postaja kultura športa škodljiva za same športnike. Mislim, da nič ne pretiravam, če zaključim, da je vsak športnik v svoji karieri imel vsaj eno resno poškodbo.

Skrb za dobrobit športnikov se je omejila na posledico uporabe drog ali na poškodbe, ki nastanejo kot rezultat kršenja pravil. Še posebej je to izpostavljeno pri športih, kot je boks, nogomet ali hokej. Strokovnjaki želijo prikazati oziroma najti način, v katerem bi postala nova športna etika kot nekakšen izziv, ne pa kot sokrivec pri vse večjih zahtevah v športu. Kršenje pravil je običajno posledica zahtev športa in tradicionalna etika se je osredotočila na same kršitelje pravil.

Nova športna etika je zainteresirana za ustvarjanje novih pogojev, da bi lahko začeli raziskovati pravila, kodekse in norme samih udeležencev v športu. S strani športnih etikov bo tako zahtevana ne samo skrb za njih same, temveč tudi pedagoško olajšanje raziskav in večje vključevanje v samo politiko, saj se bo le tako lahko vzpostavila raznolikost izkušenj med udeleženci (Tušak in Tušak, 1994).

Želim si in verjamem, da stvari v resnici niso tako črne, kot sem jih prikazal v teoretičnem delu svoje diplomske naloge. Šport niso samo tekmovanja, pehanje za denarjem in visokimi nagradami, ni samo doping in prepovedana sredstva. Daleč od tega! Poudariti želim, da pomeni šport v prvi vrsti druženje s prijatelji, pomeni veselje ob zmagi, igro v duhu fair-playa, pomeni smučanje v čudovitem objemu narave, sonce, morje, nasmeh na obrazu, veselje ob natančnem metu, pomeni zadovoljstvo ob pogledu na dolino in prehojeno pot, ki leži pod teboj...

Verjamem, da se bodo razmere tudi v vrhunskem športu začele obračati na boljše. Res je, da ni malo tistih, ki si prizadevajo na različne načine (sebi ali drugim), tudi z nedovoljenimi sredstvi, olajšati pot do vrha. A je na drugi strani zagotovo tudi veliko tistih, ki želijo in trdo delajo, da bi bil šport očiščen prepovedanih snovi in drugih grdih stvari, ki se dogajajo v njem danes. Njihov trud mora biti in bo poplačan! Če ne danes, pa prav gotovo čez nekaj časa.

7 LITERATURA

Ambrožič, F., Dežman, B., Kovač, M., Petrović, K., Strel, J., Škof, B. idr. (1995). *Šport v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Tiskarna Slovenija

Anabolic steroids spletna stran:

<http://www.nida.nih.gov/ResearchReports/Steroids/AnabolicSteroids.html>.

Andrews D. in Jackson S. (2001). *Sport Stars: The Cultural Politics of Sporting Celebrity*. [elektronska izdaja] London: Routledge.

Antič, I. (1996). Edino, kar velja, so rakete in medalje. *Delo, Sobotna priloga* (31)

Bednarik, J., Kolarič, B. in Šugman, R. (2002). *Športni menedžment*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Inštitut za šport.

Brooks C.M. in Harris K.K., (1998). *Celebrity athlete endorsement: an overview of the key theoretical issues*. *Sport marketing quarterly*.

Buddermeier, H. (1996). *Življenje v umetnih svetovih*. Ljubljana: Inštitut za trajnostni razvoj.

Cecić-Erpić, S., (2002). *Konec športne kariere*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Cerar, G. (2001). Ustvarjalec šprinterka , [elektronska izdaja]. *Mladina*(33).

Cerar, G., (2001). Tekmovalec - integriran izdelek. [elektronska izdaja]. *Mladina*(43)

Clark C. Robert, Horstman J. Ignatius. (2003). *Celebrity Endorsments*.

[URL: <http://www.bu.edu/econ/seminars/micro/pdf/a1103/celendorsebu.pdf>].

Dolinšek, U., (2003). *Agresivnost kot posledica nasilja v kickboksu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Doping in šport . (1998). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, OKS-ZŠZ.

Doupona, M. in Petrović, K. (2000). *Šport in družba*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Dyson, S., Turco V. *The State of Celebrity Endorsement in Sport*. *The Cyber-Journal of Sport Marketing*. [URL: <http://www.cjism.com/vol2/dyson.html>].

Fatur, E., (2004). *Vloga managerjev v športu in prihodnost managementa v športu na svetovnem trgu*. [Elektronska izdaja]. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerzav Ljubljani, Ekonomska fakulteta.

Jagodić, A. (2005). *Šport brez dopinga*. [elektronska izdaja]. Spatula 31 (2), 15-18.

Jelen, U. (2005). *Doping v plavanju - hrana za uspeh?* Seminarska naloga, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Košir, M. (2003). *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbeno vede.

Košir, M. in Ranfl, R. (1996). *Vzgoja za medije : prvi slovenski učbenik za starše, vzgojitelje in učitelje*. Ljubljana: DZS

Klemenc, M. in Klemenc, A. (1997). *100 let tenisa na Slovenskem*. Ljubljana: Teniški klub Radomlje.

Ostojić, B., (1986). *Doping i sport*. Beograd: Delta press.

Petrović, K. (1991). *Komunikacija v športu : (poglavja o govornih in pisani besedi)*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Petrovčič, P. in Štefančič, M. Jr. (2005), "Slovenski šport bo generalno pričel kakovostno padati, ne zato, ker ne bi bili sposobni, ampak ker smo v tej mali državi z vsega dvema milijonoma prebivalcev in s finančnim potencialom, ki ga ta država ima, ta trenutek v športu premočni".[elektronska izdaja]. *Mladina* (3).

Pihlar, T., (1996). *Poteptani olimpijski ideali*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Praprotnik, P., (1997). *Doping v atletiki*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Sever, I., (2003). *Fair play z vidika vrhunškega in rekreativnega športa*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Stojković, S. (1989). *Ubija li sport*. Beograd: Biblioteka Razkršca

Škorc, N. (2005). *Vpliv podobe vrhunškega športnika na blagovno znamko*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.

Tenenbaum, G., Stewart, E., Singer, R.N., in Duda, J. (1997). *Aggression and violence in sport*. [Agresivnost in nasilje v športu]. *IRRS*, 37(2), 146-149.

Tičar, T., (2001). *Doping v vrhunskem športu in športu mladih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Torej, T., (2003). *Doping-doseganje športnih rezultatov na nedovoljen način*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Trobec, I., (2005). *Trženjski vidiki globalizacije športa*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.

Tušak, M (2001). *Psihologija športa*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Tušak, M. in Tušak, M. (1994). *Psihologija športa*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport..

Uranjek, D., (1996). *Bolečina v športu in doping*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Valenti, A., Vodlan, T., Turk, G., Weissenstein, M. in Žlender, M., (2006). *Determinant of the intention to use doping substances: an empirical contribution in a sample of Italian adolescents*. Seminarska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Vidali, A., (2007). Kaznovani tudi trenerji tekmovalcev pod dopingom. *Mladina* (9)

Vrcan, S., (1990). *Sport i nasilje*. Zagreb: Naprijed.

Vrhovšek, L., (2003). *Fair play med resničnostjo in željami*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Vukelić, Z.: *Kemični šampioni*. Feljton. Večernji list, 3. do 7. oktober 1988

Žust, T., (2005). *Je pet minut slave vredno življenja*. Seminarska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

http://www.enter-sp.si/anabolni_steroidi.htm,

<http://www.nida.nih.gov/ResearchReports/Steroids/AnabolicSteroids.html>.

<http://www.NCAA.com>

http://www.nba.com/history/players/jordan_summary.html

<http://www.mojtrener.com/index.php?group>

<http://www.mladina.si/tednik/200052/clanek/plavanje>

<http://www.nida.nih.gov/ResearchReports/Steroids/AnabolicSteroids.html>.

<http://www.people.umass.edu/aizen/abstracts/lucidi2004.html>

http://www.sportikus.org/uradne_listine/hosta_doping.doc

[http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=1b60d20e5b9972331bf634ab6f32fa8f04&source=Slovenske+novice\)](http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=1b60d20e5b9972331bf634ab6f32fa8f04&source=Slovenske+novice)